

halka dergi

Cem Somel - Leyla Halid - Yasin Şafak - M. Fuat Kına
Serhat Akbal - Demir Küçükaydın - M. Turabi Yerli
Bedri Soylu - Ümit Aktaş - Fikret Soysal - Musa Akbal
Zeki Kılıçaslan - Yusuf Akşeker - Münir Yusuf

Emperyalizmin Güncelliği

TAKDİM

EMPER- YALİZ- MİN GÜN- CEL- LİĞİ

Halka Dergi'nin üçüncü sayısı ile karşınızdayız.

Bu sayıda "Emperyalizmin Güncelliği" başlığıyla çıkıyoruz. Yeniden tartışılmaya başlanan emperyalizm meselesine dair fikri ve teorik bağlamları konuşmak için bu dosya konusunu seçtik. Hem kapsamı hem de netameli tarafları nedeniyle uzun tartışmaları hak eden bu konuyu hakkıyla resmedemeyeceğimizin ve sınırlarımızın farkındayız. Dergi olarak bu konuda söz üretmeye ve meseleyi derinleştirmeye ileriki dönemlerde de gayret edeceğiz.

Üçüncü sayıya geçen sayılarda da yaptığımız gibi geçtiğimiz iki ay boyunca gündemimizi meşgul eden konuları aktararak, Halka'nın Gündemi ile başladık.

"Emperyalizmin Güncelliği" başlıklı dosyaya, Cem Somel tartışmayı ve fiili durumu özetleyen "Anti-emperyalizmin Güncel Anlamı" başlıklı yazısıyla katkı sundu. Dosya kapsamında Leyla Halid'in Filistin'deki Siyonist saldırıya dair verdiği bir röportajı Mevlüde Ecem Öksüz çevirdi. Yasin Şafak, yeni paylaşım mücadelelerine dair "Batı Cephesinde Yeni Bir Şey Yok" başlıklı bir değerlendirme yazdı. M. Fuat Kına, "Sosyal Yardımlar ve Küresel Sermaye: Hindistan ve Brezilya" başlıklı yazısıyla küresel güneydeki sosyal yardımlar adıyla yapılan müdahalelere ve sömürü ilişkilerine dair bir değerlendirme yaptı. Serhat Akbal özellikle sahraaltı Afrika'daki uygulamalardan yola çıkarak sermaye sisteminin "yeşil" yüzünü "Neo-kolonyalizmin "Yeşil" Yüzü" başlıklı yazısıyla tartıştı. Dosya kapsamında Demir Küçükaydın ile bir söyleşi gerçekleştirdik, emperyalizmin güncel görünümünü ve hikayesini konuştuk. M. Turabi Yerli, "Emperyalizmin İdeolojik Aygıtları" başlıklı yazısıyla meselenin sınıf mücadelesinin failliğinden nasıl kaçırıldığını tartıştı. Bedri Soylu, "Sermayenin Emperyalizmi" başlıklı yazısıyla dosyaya katkı sundu. Ümit Aktaş, "Emperyalizm" başlıklı yazısıyla konuyu maduniyet bağlamında teorik zeminde tartıştı. Fikret Soysal, emperyalizm meselesini "Bakü-Birinci Doğu Halkları Kurultayı/Şark Milel-i Mazlumesi Kurultayı (1-7 Eylül 1920)" başlıklı yazısıyla Bakü Kurultayını odağına alarak ve olası yeni imkânları gözetererek değerlendirdi.

Bu sayıda dosya dışında dört yazı yer aldı. Musa Akbal, "Selamın Sedası" başlıklı yazısıyla üçüncü sayıya katkı sundu. Zeki Kılıçaslan, "Hristiyan Komünizm ve Marksistler" başlıklı yazısıyla geçen sayıda başladığı tartışmayı sürdürdü. Yusuf Akşeker, "Gerçekten Ne Yapmalı - III: Tedavi Arayışı" başlıklı yazısıyla siyaset yapmaya dair başladığı tartışmanın üçüncü ve son yazısıyla katkı verdi. Münir Yusuf, "Halksız ve Kayımlı Demokrasi" başlıklı yazısıyla 31 Mart yerel seçimleri üzerine kısa bir değerlendirme yaptı.

Halka Dergi'nin sonraki sayılarında yine görüşmek üzere, selamlar.

SAYI : 03 MART-NİSAN 2024

 halka.dergi0@gmail.com

 @halkadergi

 @halkadergi

BU SAYIDA

1 | TAKDİM

3 | HALKA'NIN GÜNDEMİ

7 | DOSYA: Emperyalizmin Güncelliği

CEM SOMEL

8 | **Anti-Emperyalizmin Güncel Anlamı**

LEYLA HALİD:

11 | **“Siyonist hareket, emperyalistlerin bir parçasıdır”**

YASİN ŞAFAK

15 | **Batı Cephesinde Yeni Bir Şey Yok**

M. FUAT KINA

17 | **Sosyal Yardımlar ve Küresel Sermaye: Hindistan ve Brezilya**

SERHAT AKBAL

21 | **Neo-kolonyalizmin “Yeşil” Yüzü**

DEMİR KÜÇÜKAYDIN:

30 | **“Emperyalistler arası pazar mücadelesi sürüyor”**

M. TURABİ YERLİ

39 | **Emperyalizmin İdeolojik Aygıtları**

BEDRİ SOYLU

53 | **Sermayenin Emperyalizmi**

ÜMİT AKTAŞ

59 | **Emperyalizm**

FİKRET SOYSAL

65 | **Bakü-Birinci Doğu Halkları Kurultayı/Şark Milet-i Mazlumesi Kurultayı (1-7 Eylül 1920)**

MUSA AKBAL

81 | **Selamın Sedası**

ZEKİ KILIÇASLAN

85 | **Hristiyan Komünizm ve Marksistler**

YUSUF AKŞEKER

95 | **Gerçekten Ne Yapmalı - III: Tedavi Arayışı**

MÜNİR YUSUF

100 | **Halksız ve Kayımlı Demokrasi**

GÖRSEL LİSTESİ:

Kapak: Banksy'ye ait olan bir çalışmadan esinlenerek Mevlüde Ecem ve Alime Yüsrâ tarafından hazırlanmıştır.

Sayfa 3a: İliç'te toprak kaymasının yaşandığı maden sahasının bir görüntüsü.

Sayfa 3b: Aaron Bushnell'in eylemini konu eden bir afiş çalışması. [Kaynak: Filistin İçin 1000 Genç (@filistinicinbin) (X Platformu)]

Sayfa 4a: Javier Milei'ye karşı yapılan protestolardan birinde çekilmiştir. [Kaynak: Patricio A Cabezas / Al Jazeera]

Sayfa 4b: TABİB Türkiye'nin Ankara'da gerçekleştirdiği eylemden bir görüntü. [Kaynak: TABİB Türkiye (@tabibturkiye) (X Platformu)]

Sayfa 4c: Kredi Yurtlar Kurumu'na ait İsmail Necati Efendi Öğrenci Yurdu'nun fotoğrafı.

Sayfa 5a: TÜİK verileri ve İsrail ile yapılan ticareti ilişkilendiren bir çalışma. [Kaynak: 10haber.net]

Sayfa 5b: İSİG Meclisi'nin Şubat Ayı özet raporu. [Kaynak: isigmeclisi.org]

Sayfa 6a: Filistin İçin 1000 Genç Hareketi'nin eyleminden bir kare. [Kaynak: Filistin İçin 1000 Genç (@filistinicinbin) (X Platformu)]

Sayfa 6b: 2024 Yerel Seçim sonuçlarını gösteren bir harita çalışması. [Kaynak: Vikipedi]

Sayfa 7: Filistin meselesine dair bir kolaj çalışması. [Kaynak: <https://thetricontinental.org/>]

Sayfa 8: Edward Linley Sambourne'a ait bir karikatür. Cecil John Rhodes'un bir karikatürü, Cape Town'dan Kahire'ye kadar yapmayı planladığını söylediği demir yolu üzerine, antik dünyanın yedi harikasından biri kabul edilen Rodos heykeline (The Colossus of Rhodes) gönderme yapan bir çalışma. [Kaynak: Vikipedi (Punch Magazine, 1892)]

Sayfa 11: Leyla Halid

Sayfa 15: Bölgesel savaşı resmeden bir çalışma. [Kaynak: <https://blog.guardianai.io/>]

Sayfa 17: Hindistan Başbakanı Naredna Modi'ye karşı çiftçilerin yaptığı bir protesto gösterisinden. [Kaynak: <https://www.opindia.com/>]

Sayfa 21: Kongo'da bir altın madeninde çalışan işçiler. [Kaynak: Finbarr O'Reilly/REUTERS]

Sayfa 30: Kuzey Kore'ye ait bir propaganda afişi.

Sayfa 39: Foreign Policy'ye ait bir illüstrasyon. [Kaynak: <https://foreignpolicy.com/>]

Sayfa 53: İngiliz birliklerinin Kut-e Amare'yi aldıklarında çekilen bir fotoğraf, 1917

Sayfa 59: Suhad Khatib'e ait bir Frantz Fanon illüstrasyonu. [Kaynak: <https://suhadkhatib.com/>]

Sayfa 65: Bakü Doğu Halkları Kurultayı toplantısından. [Kaynak: TÜSTAV arşivi]

Sayfa 81: Anand Manchiraju'ya ait *Human Voice* adlı çalışma. [Kaynak: <https://www.artsper.com/>]

Sayfa 85: Karl Marx ve Hz. İsa'yı beraber resmeden bir çalışma. [Kaynak: <https://www.midwesternmarx.com/>]

Sayfa 95: Morad Korkot'a ait bir karikatür. [Kaynak: <https://www.cartoonmovement.com/>]

Sayfa 100: Van'daki kayımlı kararının sonrasında yapılan protesto gösterilerinden bir fotoğraf. [Kaynak: T24]

İliç'te Toprak Altında Kalan 9 İşçiden 8'inin Cenazesine Hâlâ Ulaşılamadı

13 Şubat'ta gerçekleşen İliç maden faciasının üzerinden iki aya yakın süre geçmesine rağmen madendeki işçilerin 8'i hâlâ bulunamadı, Uğur Yıldız'ın bedenine ise ancak 5 Nisan'da ulaşılabildi. Kanada ve ABD ortaklı bir şirket olan Anagold, Türkiye'de maliyet kısıntısına gitmek için işçileri güvencesiz kölelik koşullarında çalıştırmış ve 9 işçinin katline sebep olmuştu. Göçükten iki hafta önce işçilerin topraktaki çatlaklar konusunda uyarıları da dikkate alınmamış, acil müdahale biriminde gönüllü bulunan işçilerin görevden

ayrılmasına izin verilmemiş, maden denetimindeki ihmale dikkat çeken iş güvenliği uzmanı ise işten çıkarılmıştı.

Cinayetten sonra 8 yetkilinin tutuklanmasına rağmen bunların hepsi alt kademeli yetkililer... Anagold şirketinin en yetkili yöneticisi Cengiz Demirci hâlâ sahada işbaşında ve bir diğer fail olan Operasyon Direktörü Kenan Özdemir'in ise geçici görevlendirmeye gittiği ABD'den Türkiye'ye henüz dönmedi. Bölgedeki gelişmeleri yakından takip eden hukukçu Mert Batur, Demirci'nin tutuklandıktan sonra salınmasının davada şüpheli bir durum oluşturduğunu, kendilerini tehlike altında görmeyen 1. dereceden failerin henüz tutuklanmamasının dava süreci açısından endişe verici olduğunu açıkladı.

Öte yandan arama çalışmalarında siyanürlü toprağı taşıma işini yapan işçiler ise toprak üzerinde hâlâ hiçbir denetimin yapılmadığını, topraktaki siyanürün kendi sağlıklarını nasıl etkileyeceğini bilmediklerini, bu konuda eğitim verilmediğini, çalışma esnasında da buna yönelik önlemlerin alınmadığını belirtti. Taşıma deposunun denetimiyle ilgili de yeterli bilgi olmadığından siyanürlü toprak halk sağlığı ve çevre sorunları bakımından büyük tehlike arz etmeye devam ediyor.

Aaron Bushnell Soykırıma Karşı Kendini Feda Etti

25 Şubat tarihinde ABD İsrail Konsoloslugu önünde bedenini ateşe vererek feda eyleminde bulunan Aaron Bushnell, Filistin direnişinin bir figürü haline geldi. Kendini ateşe vermeden önce şu mesajı vermişti: "ABD hava kuvvetlerinde aktif olarak görev yapıyorum. Artık bu soykırımın ortağı olmayacağım. Radikal bir eylem gerçekleştirmek üzereyim ancak sömürgecilerin Filistin'deki insanlara yaşattıklarına kıyasla hiç de radikal değil. Bu bizi yönetenlerin belirlediği normal." Son sözleri "Özgür Filistin" olan Aaron Bushnell, ordudayken tanıştığı sosyalist bir örgütlenmenin dayanışma kampanyalarına katılıyor, anarşizme yakınlık duyuyordu. ABD polisinin George Lloyd cinayetinden sonra görevi bırakmaya karar vermiş, görev süresinin bitiminden kısa bir süre önce de yaptığı bu eylemle emperyalizmin bir normal haline getirdiği soykırım ekonomisine başkaldırmış, tüm dünyadaki eylemlerin radikalleşmesi için de bir zemin hazırlamıştır.

Arjantin Halkının Genel Grevi Milei'yi Durdurdu

Milei torba yasaasının Kongre'den geçmesi için merkez sağ ve Peronizmle anlaşmasına rağmen, Arjantin çapında gerçekleştirilen genel grev ve seferberlik sayesinde burjuva yasalarını koruyan muhalefeti kararını değiştirmesi için zorlandı ve yasa paketi Kongre'de reddedildi. Milei, %57,4 oranıyla yoksulluk sınırının altında yaşayan halka "aydınlık" zamanların vaadini vererek kemer sıkma politikaları uygulamak niyetindeydi. Ancak yoksulluğun sebebinin IMF ile yapılan borç anlaşmaları aracılığıyla ekonominin emperyalizmin altına girmiş olduğunun bilincinde olan emekçiler, ATE sendikasının çağrısıyla genel greve gittiler, kendilerine dayatılan yoksulluk koşullarını kabul etmeyip mücadelelerini kazanımla sonuçlandırdılar. Arjantin'deki Sosyalist-Sol, bu mücadelenin işyeri komitelerine, mahalli örgütlenmelere ve efektif sendikal mücadeleye genişletilerek ulusal bir mücadele planı oluşturulması çağrısını yaptı.

TABİB'in Çağrısıyla İşçiler Ankara'da Buluştular

10 Mart'ta Ankara Ulus Meydanında, TABİB'in çağrısıyla ücretlerde iyileştirme ve güvenceli çalışma hayatı için birçok sendika ve işçi örgütlenmesinin iştirak ettiği basın açıklaması düzenlendi. Son 5 ayda 5. basın açıklamasını düzenleyen işçi örgütlenmeleri, daha önce de Ankara, İstanbul, Adana ve İzmir'de açıklamalar yapmıştı. Belediyelerde kadrolu çalışanların sayısının yalnızca 39 bin civarırken, belediye şirket ve iştiraklerinde çalışanların sayısı 600 bini aşmışken bu kölelik sistemine karşı çıkan emekçiler taleplerini şu şekilde sıraladı: İşçilere norm kadrolarda yer verilmesi, yoksulluk sınırının üstünde bir temel ücret, hukuksuz işten çıkarılmalara son verilmesi, gelir vergisi yükünün kalkması, belediyelerde kadın-erkek ücretlerinin eşit olması ve cinsiyetçi ayrımların son bulması.

KYK Yurdunda Bir Öğrenci İntihar Etti

Son zamanlarda ihmaller sonucu KYK'larda hayatını kaybeden öğrencilerin yanı sıra yine bu yurtlarda intihar eden öğrencilerin sayısı da gitgide artıyor. Karabük'te İsmail Necati Efendi Erkek Öğrenci Yurdu'nda kalan Berkay Yıldırım'ın 3. kattan atlayarak intihar ettiği, sosyal medya hesabına ise "umarım bu dünyadaki son günüm (26.03.2024 01.30)" şeklinde not bıraktığı görülüyor. Öğrencilerin her geçen gün kötüleşen ekonomik durumlarına karşı ayakta kalması güçleşirken, mecbur kaldıkları yetersiz yurt koşulları ve psikolojik desteğe ulaşmanın maddi imkânsızlığı KYK'lardaki intiharların artmasına sebep olan faktörler arasında.

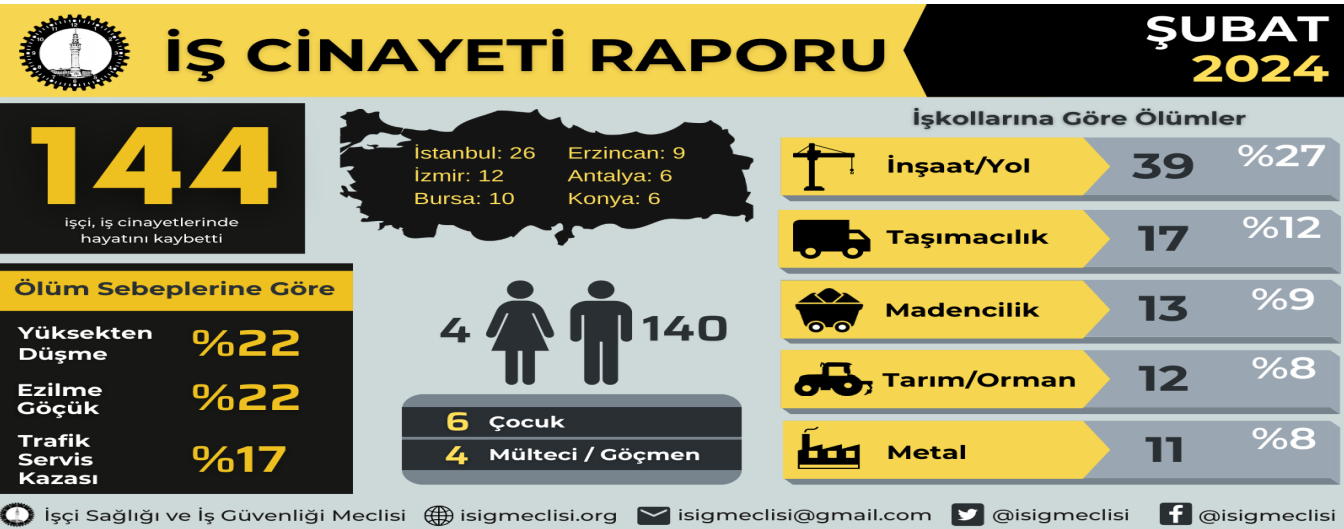

İsrail'e Ticaret Hız Kesmeden Sürüyor

İsrail'le ticaret tüm hızıyla devam ederken TÜİK'in yayınladığı verilerde İsrail'e sadece Ocak-Şubat 2024'te yaklaşık 79 milyon dolarlık "tanklar ve diğer zırhlı savaş taşıtları" ihracatı yaptığını kamuoyunda büyük ses uyandırdı. Ticaret Bakanlığı yayınlanan verilerde kategorizasyon hatası olduğunu belirtirken, Ticaret Bakanı Bolat ise devlet kurumlarının İsrail'le olan ticaretini reddedip, özel şirketlerin ticaretinin de oldukça azaldığını söyledi. Ancak devlete bağlı olan BOTAŞ'ın Bakü-Ceyhan boru hattı üzerinden Azerbaycan'dan İsrail'e petrol taşıdığını biliyoruz, TÜİK verileri de İsrail'le ticaretin çatışma koşullarına rağmen kayda değer bir azalma göstermiyor ve yüklü miktarda bir ticaret hacmi korunuyor. Ortadaki verilerle çelişen Ticaret Bakanlığı açıklamaları bu nedenle kamuoyu tarafından yeterli bulunmadı. Bu vesileyle, Filistin davasını seçim çalışmalarında ve mitinglerde ağızlarından düşürmeyenlerin ikiyüzlülüğüne şahit olan halkta hükümete ve ekonomi politikalarına karşı kayda değer bir kamuoyu oluştu.

İSiG Şubat Ayı Raporu Yayınlandı

İSiG Meclisi'nin Şubat ayı için çıkardığı raporda sunduğu veriler şu şekilde: Şubat'ta toplam 144 işçi iş cinayetlerinde hayatını kaybederken en çok ölümün yaşandığı sektörler sırasıyla inşaat, taşımacılık, madencilik, tarım/orman ve metal olarak karşımıza çıkıyor. Her güne en az 5 iş cinayetinin düştüğü Şubat ayında en önemli gündemlerden birisi İliç'teki maden kazasıydı. Bağımsız Maden-İş'in hazırladığı rapora göre, ABD ve Kanada menşeli Anagold maden işçilerinin ABD ve Avrupa'da daha çok gündeme gelen iş güvenliği önlemlerinden Türkiye'de mahrum oldukları ve özellikle daha güvensiz, güvencesiz, düşük ücretli ve baskı altında çalışmak durumunda kaldıkları, alınması gereken önlemlerin ise yalnızca işverenler tarafından aşılması gereken yasalar olarak kaldığı görüldü. Bunun yanında en çok ölümün inşaat sektöründe yaşandığına, TOKİ gibi devlet ya da özel şirketler arasında bir fark bulunmadığına dikkat çekiliyor. Seçimlerin yaklaşmasıyla 7 belediye işçisinin ölümünün de önemli bir yerde durduğuna vurgu yapılıyor.

Filistin İçin 1000 Genç, “İsrail’le Ticareti Kes” Çağrısını Yükseltmeye Devam Ediyor

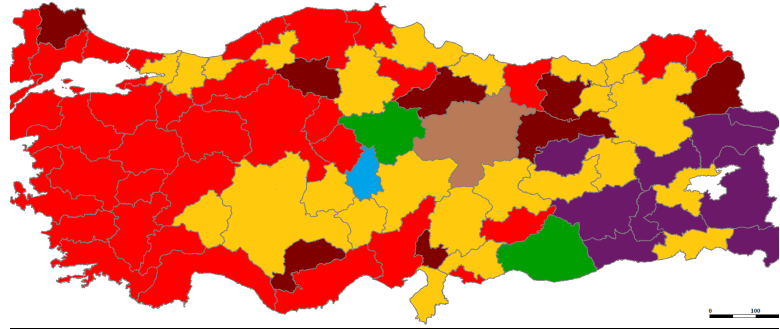
Bu yılın başından beri İsrail’e ihracat yapan firmaları teşhir eden eylemleriyle sermayeye ve hükümete ticareti kesmeleri için seslenen Filistin İçin 1000 Genç Hareketi geçtiğimiz iki ayda da birçok noktada eylemlerine devam etti. 2 Mart Küresel Eylem Gününde Üsküdar Meydan’da “Özgür Filistin için Siyonistlerle ilişkiler kesilsin” talebini yükseltmek adına düzenlenen eyleme yoğun katılım gerçekleşti. Ankara’da Limak Holding önünde yapılan eyleme polis müdahalesi oldu ancak gençler yine de basın açıklamasını gerçekleştirdiler. 8 Mart Dünya Emekçi Kadınlar Günü’nde Filistinli kadınların sesini alanlara taşımak için Taksim’de yürüdüler, aynı gün Bursa’da MÜSİAD önünde “Siyonistlerle ilişkileri kesin” çağrısıyla eylem gerçekleştirildi. SOCAR, BOTAS, Bursa Zorlu Enerji gibi şirketlerin de önüne giden grup, geçtiğimiz haftalarda seçim gündemiyle birlikte mitinglerde “İsrail’le Ticareti Kes” pankartları açtı. Bu eylemler gözaltı ile neticelendi. Bunun yanında Sultanahmet ve Şişhane meydanında kalabalık yürüyüşler düzenleyip oturma eylemleri gerçekleştirdiler. 6 Nisan Cumartesi günü ise “İsrail’le Ticareti Kesin” talebiyle Galatsaray Meydanı’ndan İstanbul Ticaret Müdürlüğü’ne yürümek isteyen gençlere polis müdahale etti ve 1’i çocuk 43 kişi darp ve şiddetle gözaltına alındı. Eylemin etkileri ülke çapında sürerken Filistin İçin 1000 Genç ise İsrail’le ticaret son bulana kadar eylemlerine devam edeceğini söyledi.

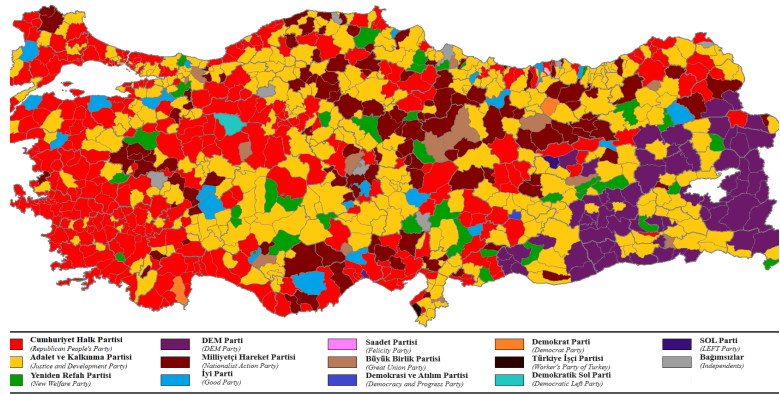
2024 Yerel Seçimleri Yapıldı

31 Mart’ta ülke genelinde yerel seçimler gerçekleştirildi. Hükümette yer alan AKP büyük bir oy kaybı yaşadı. Seçime katılma oranı geçen seçimlerden düşük kaldı. Bu seçimlerde CHP kendisinden beklenmeyecek bir başarı elde etti. Alışık olduğumuz seçim sonuçlarında farklı bir Türkiye haritası ile karşılaştık. CHP’nin neredeyse hiç kazanamadığı bazı illerde ve ilçelerde belediyeleri aldığını gördük. Yeniden Refah Partisi en fazla oyu alan üçüncü parti oldu. DEM Parti’nin oylarının düşmesine rağmen partinin 2019 seçimlerinden daha fazla belediye kazandığını gördük. Artık maalesef her seçimde sonra karşılaştığımız kayyım uygulamalarının da bu seçimde önceden tasarlanmış şekilde uygulanmaya çalışıldı. Kürt illerine taşınmalı seçmen kaydırılarak bazı şehirlerde şehri yönetme hakkı hükümet partisine verildi. Bunun yanı sıra Van Büyükşehir Belediyesine hukuki olmayan ve hileli bir müdahale yapılmış olduğunu seçimden sonraki gün öğrendik. Halktan yükselen tepkiler üzerine bu adımdan vazgeçildi.

2024 TÜRKİYE CUMHURİYETİ MAHALİ İDARELER SEÇİMLERİ BELEDİYE BAŞKANLIĞI SEÇİMİ 2024 REPUBLIC OF TURKEY LOCAL ADMINISTRATIONS ELECTIONS ELECTION OF MAYORS OF MUNICIPALITIES

2024 TÜRKİYE CUMHURİYETİ MAHALİ İDARELER SEÇİMLERİ BELEDİYE BAŞKANLIĞI SEÇİMİ 2024 REPUBLIC OF TURKEY LOCAL ADMINISTRATIONS ELECTIONS ELECTION OF MAYORS OF MUNICIPALITIES

EMPERYALİZMİN GÜNCELLİĞİ

Anti-emperyalizmin Güncel Anlamı

CEM SOMEL

Bu yazı anti-emperyalizm kavramının güncelliğini irdelemektedir.

Önce kavramın kökenine bakmakta fayda var.

Olay 16. yüzyıldan itibaren Portekizli, İspanyol, Hollandalı, İngiliz ve Fransız tüccarların Amerika, Asya ve Afrika kıtalarıyla Avrupa arasında ticaret ağları örmesiyle başladı. Aynı zamanda bu Avrupa devletleri deniz aşırı kıtalarda koca koca bölgeler fethederek sömürge imparatorlukları kurdu. İngiltere'de sömürge edinme politikasına emperyalizm dendi.

açmağa zorladı. 19. yüzyılda bağımsızlığına kavuşan Latin Amerika ülkeleri de askeri tehdit altında ekonomilerini Avrupalı ve ABDli tüccarlara açmağa mecbur kaldı. Emperyalist ülkelerin tüccarları, ticaretle ve yatırımla, Asya'da ve Amerika'da şeklen bağımsız olan devletlerin ekonomilerini yarı-sömürgeye çevirdi.

Sonuçta 16. yüzyıl ile 19. yüzyıl arasında bütünlük bir kapitalist dünya ekonomisi oluştu. Bu dünya ekonomisinde bazı mıntikalarda çok sermaye birikti, bazı mıntikalarda az sermaye birikti. Sermayenin çok biriktiği Batı, Orta ve Kuzey Avrupa ve Kuzey Amerika

Batı Avrupalı devletler Osmanlı Devleti, İran, Çin, Japonya ve Tayland gibi bazı ülkeleri fethedemedi. Ancak bu Avrupa devletleri yıkamadıkları devletleri, baskı ve tehditle, ekonomilerini Avrupalı tüccarlara

mıntıkları sistemin *merkezini* oluşturdu. Diğer mıntıklar sistemin *çevresi* oldu. Sistemde çevre bölgelerinden merkez bölgelerine büyük miktarlarda karşılıksız iktisadi kaynaklar aktarıldı.

Sömürge ve yarı-sömürge ülkelerde, emperyalist ülkelerle mevcut iktisadi ilişkilerden yararlanan sosyal gruplar vardı. Çevre ülkelerinin çoğunda bunlar büyük toprak sahipleri ve ithalat-ihracat yapan tüccarlardı. Berikileri Latin Amerikalılar *komprador burjuvazi* diye adlandırdı. Bu işbirlikçi sosyal gruplar, merkez ekonomileriyle ticari ilişkileri bozacak anti-emperyalist hareketlere karşı idi. Kompradorlara karşılık, çevre toplumlarında burjuvaların bir kısmı anti-emperyalist hareketleri destekliyordu. Bunlara *millî burjuvazi* dendi.

Sömürgelerde bağımsızlık mücadeleleri ve yarı-sömürgelerde emperyalist baskılara direnme mücadeleleri, *ezilen ulusların* emperyalist devletlere karşı duruşu görünümündeydi. Direnişleri, mazlum ulusların *tahakkümcü uluslara* karşı duruşu olarak okumak da mümkündü. Zira emperyalist devletlerin dış politikalarını genelde emekçi sınıfları da destekliyordu.

İkinci Dünya Savaşından sonra sömürgelerin çoğu bağımsızlığına kavuştu. ABD-SSCB rekabetinin sunduğu hareket serbestisiyle, çevre devletleri sanayileşmeğe girişti. Ancak ABD önderliğinde zengin Batı, Orta ve Kuzey Avrupa devletleri, çevre ülkelerine siyasi ve askerî müdahalelerde bulunmaya ve iktisat politikalarına karışmaya devam etti. Bu müdahale politikalarına emperyalizm denmeğe başladı. Anti-emperyalizm de gündemden düşmedi.

Bizim gibi ülkelerde yeni şekliyle emperyalizm sosyalistler için bir müşkülata yol açtı. Sermaye-servet sahiplerini iktidardan uzaklaştırıp adil bir düzen kurmak için, evvela vatani emperyalizmin baskısından, nüfuzundan kurtarmak gerekmiyor muydu? Gerekiyor idiye, anti-emperyalist mücadele ulusal bir karakter taşımayacak mıydı? Burjuva sınıfının ikili karakteri malum iken, bu sınıf anti-emperyalist cepheye dahil edilebilir miydi? Bu soru, 1930lu 1940lu yıllarda Çin’de ve Japonya’da tartışılmıştı. 1960lı ve 1970li yıllarda Türkiye’de TİP ile millî demokratik devrimciler bu soru üzerine çekişti. Ne var ki 1980li yıllarda tartışma kendiliğinden sona erdi.

İkinci Dünya Savaşından sonra sömürgelerin çoğu bağımsızlığına kavuştu. ABD-SSCB rekabetinin sunduğu hareket serbestisiyle, çevre devletleri sanayileşmeğe girişti. Ancak ABD önderliğinde zengin Batı, Orta ve Kuzey Avrupa devletleri, çevre ülkelerine siyasi ve askerî müdahalelerde bulunmaya ve iktisat politikalarına karışmaya devam etti. Bu müdahale politikalarına emperyalizm denmeğe başladı. Anti-emperyalizm de gündemden düşmedi.

SSCB’de reel sosyalizmin çözümeğe yüz tutmasıyla, merkez ülkelerinde sermaye-servet sahibi sınıflar kendi ülkelerinde iktisat politikalarını değiştirdiler, refah devletini tasfiye etmeğe başladılar. Merkez devletleri baskıyla çevre devletlerini iktisat politikalarını değiştirmeğe, ulusal bir sanayi kurma hedefini terk etmeğe mecbur ettiler. Dünyada 19. yüzyıldakine benzer bir serbest ticaret ve serbest yatırım ortamı teşekkül etti.

Merkez ülkelerinde sanayici firmaların birçoğu, çevre ülkelerinde ucuz işgücünden yararlanmak amacıyla üretimini bu ülkelere aktardı. Çevre ülke burjuvaları da servetlerini merkez ülkelerinde saklayıp biriktirme hürriyetine kavuştu. Böylece çevre ülkelerinde ve merkez ülkelerinde sermaye-servet sahipleri arasında karşılıklı çıkar bağları gelişti. Çevre ülkelerinde millî burjuva denecek bir sosyal grup kalmadı. AKP ile CHP’nin birçok politik tercihi farklı olmasına rağmen bu partiler, Türkiye burjuvazisinin merkez ülke burjuvalarıyla çıkar bağlarını korumakta görüş birliği halindedir.

Bu durumda ulus kavramının anlamı ne olabilir? Şayet ulus kaderde-kıvançta-tasada ortaklaşan bir topluluk ise, çevre ülkelerinde ulus emekçilerden oluşur: işçi, küçük esnaf-zanaatkâr, küçük çiftçi, dar gelirli memur. Ulusu sadece emekçilerin teşkil ettiğinin anlaşıl-

ması, uluslar arasında servet-sermaye sahibi sınıfların bütünleştiğinin anlaşılmasına bağlıdır. Sosyalistler ulus kavramını kullanacak ise, bunda ortak dil-ortak kültür unsurlarının geçersizliğini anlatmak, kadri-kıvancı-tasası ortak olanların emekçiler olduğunu öne çıkarmaları gerekir.

Buna karşılık, büyük servet-sermaye sahiplerinin imalat faaliyetlerini istedikleri ülkede yapabilmesi, bir ülkeden diğerine kaydırabilmesi, bütün ülkelerde işçilere karşı bir tehdit haline geldi. Merkez ülkelerinde de çevre ülkelerinde de işçilerin reel ücretleri erimekte, çalışma şartları kötüleşmektedir. Merkez ülkelerinde emekçiler, patronlarının hem onları hem de çevre ülkelerindeki emekçileri ezdiğini anlamağa başladı. 1980'den önce olmayan, yeni bir uluslararası emekçi dayanışma zemini oluşmaktadır. Merkez ülkelerinde İsrail'in Gazze savaşına karşı yapılan gösteriler bu farkındalığın bir belirtisi.

Günümüzde Türkiye'de, ABD-AB sermayesiyle iş tutan egemen sınıfı temsil eden siyasetçilerin bazan an-

ti-emperyalist ağız kullandığını görüyoruz. Egemen sınıf siyasetçileri anti-emperyalist söylemle uluslararası menfaat ilişkilerini emekçilerden gizlemek istiyorlar. Anti-emperyalizmin ezana, bayrağa vs. sahip çıkmak olarak anlaşılmasını istiyorlar.

Egemenlerin anti-emperyalizm tafrasını boğazlarına tıkmak için, Çanakkale Savaşı'nda ve İstiklal Harbi'nde esas siyasi güdünün emperyalistlerin Osmanlı Devleti'ne serbest ticaret dayatmasına, kapitülasyonlara, Reji tekeline, Düyun-u Umumiye'ye, özetle emperyalist sömürüye son vermek olduğunu anlatmak gerekir. 40-50 yıl önce sosyalistler yurttan hangi ezilen sınıfların egemen sınıfa karşı ittifak edebileceğine kafa yoruyordu. Kanımca şimdiki şartlarda bu soru önemi yitirmedi. Hangi sınıflar, hangi sosyal gruplar Türkiye'nin kapitalist dünya sisteminden huruç etmesini destekler? Kimler bu memlekette adil, insanca bir düzen kurmak için emperyalist devletlerin yaptırımlarına, ablukalarına, müdahalelerine göğüs germeğe razı olur? Bu soruyu doğru şekilde cevaplandırmadan gerçekçi bir sosyalist iktidar stratejisi tasarlanamaz.

Leyla Halid: “Siyonist hareket, emperyalistlerin bir parçasıdır”

Emperyalizmin güncelliğini tartıştığımız bu sayımızda emperyalizmin en somut görüntülerinden biri olan Siyonist İsrail’in Filistin işgalini konu eden önemli bir röportajı Mevlüde Ecem Öksüz, Halka Dergi için çevirdi. Leyla Halid meselenin esaslarından kopmadan güncel görüntüleri üzerine konuşuyor. capiremov.org’dan alıntıladığımız röportajı [1] paylaşıyoruz.

Leyla Halid, Filistin Halk Kurtuluş Cephesi’nin (FHKC) Merkez Komite üyesi, 75 yıldır Ürdün’de mülteci olarak yaşayan bir Filistinli.

Bu röportaj, 2023 yılı Ekim ayında Johannesburg, Güney Afrika’da Uluslararası Halk Meclisi tarafından düzenlenen İnsanlık Sorunları Uluslararası Konferansı’nın iletişim ekibi tarafından ortaklaşa gerçekleştirildi.

Konferans sırasında Leyla Halid, Filistin’i ve halkını savunma mücadelesinden bahsederek İsrail’in Filistin’de gerçekleştirdiği toprak gaspını ve şiddetini kınamıştır.

Genel bağlamda, Siyonist işgale karşı Filistin direnişi açısından tarihsel bir kuvvetlenme mi görüyoruz? Tarihsel ve ideolojik olarak farklılaşan gruplar arasında oluşturulan

birlik hangi faktörlere dayanıyor?

Öncelikle, 1987’de gerçekleşen devrim ve İntifada’dan beri bir aradayız. FKÖ liderliğinin arkamızdan imzaladığı

Oslo Anlaşmaları’ndan sonra birleşmek zorundaydık. Her zaman ulusal birlik için çağrıda bulunuyoruz, çünkü işgal altındaki bir halk için birlik bir silahtır. Sahada hep birlikte çalışıyoruz.

İsraili Bakan Gideon Sa’ar bir röportajında “Bu savaştan sonra Gazze topraaklarının

Bizim bir direniş tarihimiz var. Bir vatani yeniden kazanmak ve özgür olmak için nesilden nesile çalışmak gerektiğini en başından ilan ettik. Filistin’de ne oldu? Kendi topraklarımızdan çıkarıldık, dışarıdan gelenler silahlarla geldiler ve Filistin’de katliamlar yaptılar. Bunu Siyonist hareket hazırladı ve o zamandan bu zamana Batı onları destekliyor.

daha da küçük olması gerekiyor.” dedi. Bu, Siyonistlerin Gazze’ye yönelik şiddetli saldırısının altında yatan gerçek niyetin kanıtı olabilir mi?

Gazze şimdi dünyanın her yerinde. Filistinlilerin mücadelesini destekleyen dünya halkları sayesinde Gazze toprakları artık tüm kıtalara yayılıyor. Öldürseler, öldürseler ve öldürmeye devam etseler de, Gazze’de hâlâ yaşam olacak. Şimdi sizler Gazze’nin gözlerisiniz, siz medyasınız.

Sadece bir seçeneğimiz var: Savaşmak, topraklarımızı ve kendimizi bu işgalden kurtarmak. Siyonistler, Nazi’lerin yaptıklarını yapıyorlar, hatta daha kötüsünü, çünkü artık yeni silahlar var. Bir Holokost yapıyorlar. Yaptıkları savaş suçu.

BM, Gazze konusunda bir karar üzerinde tartışıyor. BM’nin eylemlerinin Filistinliler için fark yaratacağına dair umudunuz var mı?

BM, 1948’de İsrail’i bir devlet olarak tanıdı. Bizi, kendi kaderlerini tayin hakkına sahip bir halk olarak tanımadı. 1948’de Siyonist grupların milisleri tarafından zorla çıkarıldığımız anavatanlarımıza dönme hakkımızı tanımadı. O zamandan beri uygulanmayan birçok karar aldılar. Dün [16 Ekim], Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, İsrail’in saldırısını kınayan Rus tasarısını kabul etmedi. Bugün dünya ülkelerinin ken-

di çıkarlarına göre bölündüğünü biliyoruz ve ABD’nin çıkarı, adına İsrail dedikleri Filistin’deki üslerini, cephaneliklerini savunmaktır.

Şu anda dünyada, Filistinlilerin kendi devletlerine sahip olma ve bu devlette onur ve adaletle yaşama hakkını destekleyerek caddeleri dolduran binlerce insan var. BM’ye tâbi değiliz, her şeyden önce kendimize tâbiyiz. Bu, bizlere acıları göğüsleme gücünü veriyor. Vatanımız için, topraklarımızı özgürleştirmek için kanımızla, bedenimizle, ailelerimizle bedel ödemeye hazırız. Özgürlük fedakarlığı gerektirir.

İsrail ve müttefiklerinin Filistin direnişini terörizm olarak nitelendirmeye çalışması söz konusu. Bu tanımlamaya nasıl tepki veriyorsunuz?

Onların teröristler hakkında konuştuklarını biliyoruz ama asıl onlar terörizmin kahramanlarıdır. Emperyalist güç dünyanın her yerinde; Irak’ta, Suriye’de, farklı ülkelerde... Şimdi Çin’e saldırmak için hazırlanıyorlar. Terörizm hakkında söyledikleri her şey, nihayetinde kendileri hakkında. İnsanların silahlı mücadele de dahil olmak üzere tüm araçlarla direnmeye hakkı vardır. Birleşmiş Milletlerin tüzüğünde yer alır bu. Yani aslında insanların özgürlüklerini geri kazanmak için direnme haklarını ihlal ediyorlar. Ve bu, her zaman söylerim, temel bir kuraldır: Baskı varsa, direniş de vardır. İnsanlar işgal ve baskı altında yaşamayacaklar. Tarih bize insanların direndiğinde onurlarını ve topraklarını koruyabileceklerini öğretti.

Tarihi Filistin’de ve diasporada, mücadelenin ön saflarında yer alan yeni bir Filistinli nesil görmek nasıl hissettiriyor?

Bizim bir direniş tarihimiz var. Bir vatani yeniden kazanmak ve özgür olmak için nesilden nesile çalışmak gerektiğini en başından ilan ettik. Filistin’de ne oldu? Kendi topraklarımızdan çıkarıldık, dışarıdan gelenler silahlarla geldiler ve Filistin’de katliamlar yaptılar. Bunu Siyonist hareket hazırladı ve o zamandan bu zamana Batı onları destekliyor. Bu destek onların cephanelikleri, Arap ülkelerindeki ve Orta Doğu’daki temelleri.

Tutumlarını haklı çıkarmak için “yeniden teröristlerle karşı karşıyayız” demek istiyorlar. Asıl terörizm budur. Ayrıca, İsrail tarafından ve halkımıza karşı olan diğer hükümetlerce temsil edilen “Devlet terörü” de var.

Latin Amerika’yı Amerika Birleşik Devletleri’nin arka bahçesi olarak adlandırmayı hayal edin. İnsanları, topraklarını, hatta hükümetlerini bile aşağılıyorlar. Onlarla müttefik olanlar bunları söylemek zorunda bırakılıyor. Bu şu demek oluyor; insanları, ülkelerinde yaşama özgürlüklerini, su veya diğer doğal kaynaklar dahil olmak üzere kaynaklarına sahip olma özgürlüklerini umursamadıkları anlamına geliyor. Daima petrol sahibi ülkelerin petrolünü çalmak istiyorlar. Venezuela’da ne olduğuna bakın. ABD demokrasi istemiyor, korku ve nefreti “insanları demokratize etmek” sloganı altında yayıyor, sanki insanlar ihtiyaç duydukları, istedikleri şeylere ulaşacak zekaya sahip değilmiş gibi. Tabii sonra insanların isyan dışında başka seçeneği kalmıyor.

Pinochet döneminde Şili’de olanlara bakalım, o da soykırımdı. Arjantin’de ne olduğuna bakalım... 60 yıldır kuşatma altında olan Küba’da ne olduğuna bakalım. Küba hâlâ onların karşısında duruyor, Küba halkı kendi ülkesini inşa ediyor. Koronavirüs döneminde tüm dünyaya doktor ihraç ettiler. Bu durum, bu ülke halkının isyan ettiğini, ülkelerinde sosyalizmi ilan ettiklerini ve bunun dış dünyada bir karşılığı olduğunu gösterdi. Küba’yı örnek alıyoruz. Onlardan öğrendiğimiz derslerden biri de bu.

1969’da genç bir kadın olarak bu işgale ve baskıya karşı kahramanca bir mücadele verdiniz. Yıl 2023 ve Apartheid İsrail’in saldırısı o zamankinden bile daha kötü. Şu an nasıl hissediyorsunuz? Sizi mücadele etmeye motive eden nedir?

15 yaşındayken savaşımaya başladım. Arap milliyetçisi bir harekete katıldım ve o zaman üye olarak kabul edilmedim. “Sen gençsin” dediler. “Tamam, yardımcı olabilirim” dedim. Aktiftik, gösterilere giderdik. Lübnan’da yaşıyordum. Arap milliyetçi hareketinin lideri

Filistin Halk Kurtuluş Cephesi aracılığıyla devrime katıldım.

Her şeyi öğrenmek zorundaydım. İlk görev bir uçağı kaçırmaktı, bunu hiç duymamıştım. Bizim terminolojimizde “mücadele” var, “savaş” var, hatta hapishanelerde de olabiliriz. Eğitilmişim ve zaten FHKC, başlangıçtan itibaren, “erkekler ve kadınlar özgürlük savaşında” sloganıyla hareket ediyordu. Sadece Filistinlileri değil, hangi ulustan olursa olsun baskı ve zulüm gören bütün kadınları da temsil etmek için bu ilke aynen uygulandı. Düşünce ve fikirlerimizde, Filistin meselesi sadece Filistinliler için değildir, uluslararası özgürlük hareketinin bir parçasıdır.

Uçak kabinindeyken kendimi tanıtmak zorundaydım, 1967’den sonra şehit olan ilk kadının adını aldım; Şadia Ebu Gazali. Kaptana “Che Guevara biriminden geldik” dedim, kurtuluş hareketiyle aramızdaki bağlantıyı anlaması için. Bu kullandığımız bir taktikti. Bunu yaptık çünkü dünyanın bize kulak vermesini istedik, çünkü biz kamplardayken bize kulak vermiyorlardı, biz uyurken kamplarımız havaya uçtuğunda bize kulak vermiyorlardı. Hapishanelerdeki kadın ve erkek mahkumların acılarını ve oradaki işkenceleri duymadılar.

Bunu yaparsak, insanların duyacaklarını düşündük. “Neden? Onlar kim?” diye soracaklardı. Bu eylemi

Bunu yaptık çünkü dünyanın bize kulak vermesini istedik, çünkü biz kamplardayken bize kulak vermiyorlardı, biz uyurken kamplarımız havaya uçtuğunda bize kulak vermiyorlardı. Hapishanelerdeki kadın ve erkek mahkumların acılarını ve oradaki işkenceleri duymadılar.

etkileyici bir şekilde ve kimseyi incitmeden yapmak istedik. Bunu yaptık; temiz bir operasyondur. Tutsaklarımızı serbest bırakmak istedik. Yolcuların çatışmayla hiçbir ilgisi olmadığını çok iyi biliyorduk. Hazırdık ve liderlerimiz tarafından hiç kimsenin zarar görmemesi konusunda talimat almıştık.

Kadın olmak ve genel olarak Arap kadınlarının imajı hakkında ise; hepsinin peçeli olduğu, hayattaki rolünün sadece evlenmek, çocuk sahibi olmak olduğu ve kocası veya babası tarafından kontrol edildikleri bir gerçek. Bu gerçeği ulusal mücadele aracılığıyla değiştirmek zorundayız.

Filistin'in özgürlüğü adına kritik zamanlardan geçerken uluslararası topluma mesajınız nedir?

Öncelikle medyaya çağrı yapıyorum. Siz. Siz de mücadele eden insanlarsınız. Bu pozisyondaki herkes ve onların kameraları, mücadele hakkındaki gerçekleri aktaracak. Yani bizi desteklediğiniz için bizim elçilerimizsiniz. Medyanın çeşit çeşit hali vardır; bunlardan biri zalimlere çalışır ve mevcut durumda zalimler mesajlarını iletmek için yeterince güçlü araçlara sahiptir. Siz de dünyaya bir mesaj verebilecek kadar güçlü olabilirsiniz.

Bizler sırtımızı mücadele eden insanlara yaslıyoruz. Devletlere bağlı değiliz, bize destek olduklarını ilan etseler bile... Bulduğunuz çevrelerdeki ilerici, mücadelenin gerçeklerini ve mücadelemizin kapitalizm ve emperyalizmle ilişkisini yayan güçlere bağlıyız. Unutulmamalı ki Siyonist hareket, emperyalistlerin bir parçasıdır. Her yerde insanlığın düşmanlarıdır.

Dünya genelindeki insanları ise İsrail büyükelçilerini/elçilerini topraklarından kovmaya ve ayrıca ülkelerindeki elçilikleri kapatmaya çağırıyorum. Çünkü hâlâ sizin topraklarınızda bulunuyorlarsa bu, onların devleti insanlarımızı öldürüyorken sizin onları büyükelçiler olarak tanıdığınız anlamına gelir. Eğer Filistin mücadelesinin yanında olduğunuzu söylüyorsanız, harekete geçin.

Dipnotlar:

[1] Röportaja şuradan ulaşabilirsiniz: <https://capiremov.org/en/interview/leila-khaled-where-there-is-repression-there-is-resistance/>

Batı Cephesinde Yeni Bir Şey Yok

YASİN ŞAFAK

Korona salgını biter bitmez fasıla vermeden patlayan Ukrayna Savaşı adeta komplocuları haklı çıkartan kör göze parmak öğelerle tartışılmalıydı. Her iki tarafta da kültürel boyuta vurgu had safhada yaşandı. Hem Batı hem Rusya her zaman bu öğelerden beslenmeyi sever ve bu konuda kuvvetlidirler.

Rusya tarihi bir haklığının üstüne yoğunlaştı: Nazizm vakası. Ukrayna ise Avrupalı bir havayla adeta uygarlığın temsiline oynadı.

Bu temsillere kendinizi kaptırdığınızda, handiyse LGBT hakları için

Ukrayna demek, anti-nazizm aşkına Rusya demek mümkündür. Bu savaş yeni-kültürün izdüşümünde fazlasıyla böyle başlıklarla konuşuldu. Bir yerde çok normaldir de. "Her şeyi emperyalizmle anlatmak çok klişe-eskide kaldı-basmakalıp oldu" diyen yeni kültür uzunca zamandır revaçta olunca sonuç olarak bu tablo ortaya çıktı.

Şüphesiz tarihi-kültürel olgular da dik-kate alınmaya değerdir; fakat 3. taraflar için bunlar ne kadar bağlayıcı olabilir? Ya da koskoca savaşlar bu kadar indirgeme

ile açıklanabilir mi? Hele ki dünyanın geri kalanı için, esas mesele bunlar diyebilir miyiz? Bilakis, tersinden bir sağlamayla, eğer yeni-emperyalizm bunları konuşuyorsa temel çelişki bunlar değildir diyebiliriz.

Her halükârda ekonomik boyutuna nazaran siyasal nüfuz boyutu daha baskın bir yakın-tarih zıtlığı söz konusu olduğu için Ukrayna Savaşı hâlâ bu siyasi kültür

boyutuyla gündemdedir. Amerika-Rusya arasında son 30 yıldır süregelen kırmızı çizgi çekmenin zirve noktası oluşmuştur. O nokta da neredeyse çizginin 90larda ilkin çizildiği yer olan Ukrayna oldu, böylece başlanılan yere geri dönmüş oldu.

1990larda, Balkanlar bizde, Kafkasya (Karadeniz) sizde gibi oydaşma ile işe girişen Amerika, yani NATO, Kafkasya'ya dahi uzanmak isteyince olaylar ateş almış ve son 15 yıllık süreç başlamıştı. Akademide yapılan en ideolojisiz ve nötr analizi temel alırsak, Rusya'nın elinin silaha gittiği gün olarak 2008 Gürcistan- yani Osetya- Savaşı anılagelir.

Değil cephe hattı olan ülkelerde, tabloya akraba olarak uzaktan bakan Adapazarı'nın Abhaz-Çerkez kahvelerine kadar ulaşan bir halklar gündemi varsa da, büyük devletler arasında konumlanma bu şekilde cereyan edegeldi. Rusya-NATO zıtlaşmasının uzamında patlak veren tüm çatışmalar, en tepede yer alan bu iki askeri kamp ile anlaşıldı. Neredeyse tüm dünyada, kitapta yazılı olan ulusların kendi kaderini tayin hakkı, ezen ulus-ezilen ulus gibi temel değerlerin üstünde bu reel durum yer aldı. En son Fransa lideri Macron'un -muhtemelen Avrupa medeniyeti adına- doğrudan askeri müdahale etme isteği duyuldu. Rusya'nın cevabi tehdidinin merkezinde ise kaç mevsimdir nükleer savaş var.

Yeni "demokratik" emperyalizm ve ona karşı konumlanan bölgesel otokrat güç Rusya olgusu ilkin tamamen Amerika'nın lehine cereyan etse de, bugün için denk kampların kafa kafaya gelmesi gibi bir tablo söz konusudur. Avrupa toprağında Bosna'dan Kosova'ya istediğini dikte edebilen, savaşları kaldıraç olarak kullanıp, kötünün iyisi rolünü (95 Dayton Ant.) oyna-

yabilen Amerika'nın Avrasya'da her istediğini yapamayacağı Kafkasya'dan Suriye'ye ortaya çıktı.

Suriye'de, olayın başında savaşın en büyük destekçisi konumunda olan Suriye'nin Dostları grubu, kabaca Batı artı İslamcı kampı olarak Katar'dan Fransa'ya baştan dikiş tutmaz bir liste görüntüsündeydi. Dostlar Grubu daha sonrasında kendini imha eden iç ayrılıklar yaşadı. Suriye'nin dostları bunlarsa daha düşmana gerek yok; böyle dost düşman başına şeklindeki karşı sözlere kendileri kaynaklık ettiler.

Amerika bugün zevahiri kurtarma olarak kendi terminolojisiyle Kuzey Suriye diyerek yerleştiği yerde, kırmızı hat çizme dahilinde Rusya'yla karşılıklı devriye atıyor. Türkiye ve PYD ise bu hattın çevresinde -yani bu iki gücün çevriminde- siyaset ördü ve böyle devam edecek gibi görünüyorlar.

Burada da yine, kitapta yazanın fiili gerçeklikle (zorunluluk mu diyelim) sınındığı/çatıştığı bir yeni-emperyalizm dengesi görülmektedir.

Yeni "demokratik" emperyalizm ve ona karşı konumlanan bölgesel otokrat güç Rusya olgusu ilkin tamamen Amerika'nın lehine cereyan etse de, bugün için denk kampların kafa kafaya gelmesi gibi bir tablo söz konusudur. Avrupa toprağında Bosna'dan Kosova'ya istediğini dikte edebilen, savaşları kaldıraç olarak kullanıp, kötünün iyisi rolünü oynayabilen Amerika'nın Avrasya'da her istediğini yapamayacağı Kafkasya'dan Suriye'ye ortaya çıktı.

Sosyal Yardımlar ve Küresel Sermaye: Hindistan ve Brezilya

M. FUAT KINA

2000li yılların ilk çeyreği çok sayıda Küresel Güney ülkesinde sosyal yardım uygulamaları açısından devasa atılımlara tanıklık etti. Başta Hindistan, Brezilya, Çin, Arjantin, Türkiye, Güney Afrika ve Meksika olmak birçok ülke, 2000li yılların başlarında hem kendi tarihleri hem de küresel açıdan eşi benzeri görülmemiş ölçekte yardım programlarını hayata geçirdiler. Bu sürece 2006 yılında Hindistan'da uygulamaya konan NREGA (National Rural

Employment Guarantee Act: Ulusal Kırsal İstihdam Garantisi Yasası) ve 2004 yılında Brezilya'da başlatılan Bolsa Familia (Aile Paketi) programları dünya tarihindeki en büyük iki

sosyal yardım programı olarak öncülük etti. Peki bu patlamanın küresel bir sistem olarak kapitalist sömürü ve ekonomik emperyalizm açısından önemi nedir? Bu yazı Hindistan ve Brezilya'da ortaya çıkan bazı bulgulardan faydalanarak söz konusu soruya cevap arıyor.[1]

NREGA ve Bolsa Familia programları beraberinde getirdikleri siyasi dinamikler

açısından birçok benzerlik taşıyorlar. Öncelikle iki program da en yoksul toplumsal kesimleri hedef alıyor. İki ülkede de sömürge yıllarına değin izini sürebileceğimiz ciddi bir kırsal yoksulluğu olduğundan söz edilebilir. 2000li yılların başında yaşanan sosyal yardım patlaması temelde bu en yoksul kesimlere dönük bir refah açılımıydı. Elbette sadece yoksulluğu değil, aynı zamanda yoksulların politik mücadelesini de hedef alarak. Bulgu-

lar, ülkelerin en büyük kırsal toplumsal hareketlerinin mobilize olduğu yerlere daha fazla sosyal yardım dağıtıldığını gösteriyor. Bunu şöyle açıklayabiliriz: Ülkenin en

yoksul bölgelerinden ikisini ele alalım. İkisinin de aynı seviyede yoksulluk içerdiğini düşünelim. Bu iki bölgeden birinde daha fazla eylem, işgal, protesto veya yürüyüş gerçekleştiğinde, merkezi hükümet sistematik olarak bu bölgeye diğerine kıyasla daha fazla yardım ulaştırıyor. Bu durum iki ülke için de geçerli. İleri düzey ekonometrik modeller ve istatistiksel analizlerle ispat edilen bu bulgu, ilgili akademik literatür açısından

çok yaygın bir hipotez olmasa dahi, çoğu siyasal örgüt veya aktivist tarafından aslında anlaşılması çok kolay ve halihazırda bilinen bir durum sayılabilir.

Sosyal yardımların politik amaçlarla kullanımı, diğer bir deyişle bir bölgedeki kolektif mücadeleyi satın almak, bastırmak, pasifize etmek veya içermek için istihdam edilmesi, ilgili hükümetlerin tek başlarına icat ettikleri bir strateji değil. Van Gils ve Yörük, 1980-2013 arasında Dünya Bankası'nın Küresel Güney ülkelerine dönük siyasi öneriler içeren raporlarını inceleyip bu politik kullanımın doğrudan uluslararası kurumlar tarafından tavsiye edildiğini gösterdiler.[2] Bu durum son yıllarda Meksika, Türkiye, Çin ve Arjantin gibi diğer Güney ülkeleri üzerine yapılan az sayıda çalışma tarafından da doğrulandı.[3] Bu ülkelerin tümünde hükümetler sosyal ve politik huzursuzluğun daha yüksek oldukları yerleri kayırarak radikal hareketler ve bu hareketlerin potansiyel tabanları olan yoksullar arasındaki mesafeyi açmaya çalıştılar. Bu ilk bakışta pek şaşırtıcı olmayan bir tür siyasal kontrol mekanizması olarak algılanabilir, ancak buna indirgenmemeli. Nedenini açıklayalım.

Bulgular Hindistan ve Brezilya'da sosyal yardımın sadece bir siyasi denetim aracı olmadığını, aynı zamanda yoksulların uğruna mücadele ettikleri talep alanlarını ikame etmek için de kullanıldığını gösteriyor. Brezilya'da topraksız köylüler uzun yıllardır toprak işgalleri gerçekleştirip reform için mücadele ediyorlar. Reform, arazisinin bir kısmı mücadeleciler tarafından işgal edilen toprak ağasından (veya tarım şirketinden) söz konusu toprağın devlet tarafından satın alınması ve işgalci köylülere hibe edilmesi anlamına geliyor. Brezilya'da bu o kadar yaygın bir fenomen ki, sadece bununla ilgilenen bir de bakanlık bulunuyor.

Hükümetin sosyal yardımlar aracılığıyla uygulamaya koyduğu stratejik planlama açısından toprak reformlarının ayrı bir önemi var. Brezilya hükümeti sadece ilgili bölgelere daha fazla yardım kartı vermekle kalmıyor. Bunu yaparken örgütlü köylülerin gerçek talebi olan toprak reformu sayısını da sistematik olarak azaltıyor. Yani kolektif mücadelenin hedefindeki esas çatışma alanı, yardımlarla ikame edilmeye çalışılıyor.

Hindistan'a gittiğimizde yine benzer bir durumla karşılaşyoruz. Hindistan hükümeti özellikle alt kasta insanların yoğun olarak yaşadığı bölgelerde sistematik olarak Özel Ekonomi Bölgeleri adı altında (bilhassa 2005'ten bu yana) ciddi bir mülksüzleştirme/topraksızlaştırma faaliyeti gerçekleştiriyor. Geleneksel olarak geçimlik tarımla hayatta kalan köylülerin yaşadıkları topraklarda resmi bir hakları bulunmuyor. İstimlak yoluyla ele geçirilen bölgeler mücavir alan ilan edilip çoğunlukla bilişim olmak üzere birçok sektörden yabancı şirkete peşkeş çekiliyor. Öte yandan Özel Ekonomi Bölgeleri, sebep oldukları mağduriyetler sebebiyle ciddi bir direnişle karşılaşılıyor. İlhak edilen bölgelerin uzun yıllar süren direnişler neticesinde tekrar eski sahiplerine iade edilmesi ya da silahlı milisler tarafından işlemeze hale getirilmesi de oldukça yaygın karşılaşılan durumlar.

Brezilya'dakine benzer şekilde, Hindistan kırsalında da yetkili hükümet tarafından daha fazla eylem gerçekleştirilen yerlere diğer bölgelere kıyasla daha fazla NREGA yardımı dağıtılıyor. Ancak bununla yetinmeyen Hindistan hükümeti, bir bölge Özel Ekonomi Bölgesi olarak ilan edildiğinde, yardımları daha da artırıyor. Yani Özel Ekonomi Bölgelerinin sebep oldukları

Bulgular Hindistan ve Brezilya'da sosyal yardımın sadece bir siyasi denetim aracı olmadığını, aynı zamanda yoksulların uğruna mücadele ettikleri talep alanlarını ikame etmek için de kullanıldığını gösteriyor. Brezilya'da topraksız köylüler uzun yıllardır toprak işgalleri gerçekleştirip reform için mücadele ediyorlar.

mağduriyetler, NREGA ile telafi edilmeye çalışılıyor. Brezilya'da toprak reformlarını ikame etmek için kullanılan sosyal yardım, Hindistan'da topraksızlaştırma süreçlerini kolaylaştırmak amacıyla işe koşuluyor.[4] Kısaca özetlemek gerekirse iki ülkenin hükümetleri tarafından neredeyse ortak bir ajanda etrafında uygulanan stratejinin iki temel işlevi var. Birinci işlev, siyasi bir tehdit olarak örgütlü mücadeleyi sona erdirmek. Hindistan'da Özel Ekonomi Bölgeleriyle mücadele ilan eden en güçlü silahlı hareket (Naksalitler) 2008 yılında ülkenin başbakanı tarafından ülkedeki en büyük siyasi tehdit olarak ilan edildiler. Naksalitler dünya çapında da en geniş çaplı birkaç silahlı örgütten biri konumundalar. Brezilya'da ise yine topraksız köylüler tereddütsüz bir biçimde ülkenin en büyük ve "tehlikeli" yoksul hareketi olarak tarif edilebilir. İkinci işlev bu yazı açısından daha önemli ve fakat birinci ile asla ilişkisiz değil. Örgütlü yoksulların kolektif mücadelesi salt siyasi bir tehdit içermiyor. Aynı zamanda sermaye üzerinde yarattığı tehditle, elitler arası ittifakın bozulması ihtimalini de beraberinde getiriyor. Yardım programlarının bütçesi hesaba katıldığında yer yer ekonomik açıdan çokça maliyetli olabilecek "ikame" stratejisini siyasi elitler için "ödenebilecek bir bedel" yapan şey, siyasi elitlerin ekonomik elitlerle olan ittifakı.

Siyasi ve ekonomik elitler arasındaki ittifakın bir tecessümü olarak sosyal yardım programları, tam da bu noktada büyük toplumsal mücadeleleri zayıflatmayı ve yoksulların mülk edinmeleri pahasına "büyüme" amaçlayan küresel bir stratejiye denk düşüyor.

Hem Brezilya hem Hindistan, 2000li yıllardaki büyümelerinin çok önemli bir kısmını küresel piyasalara daha fazla entegre olabilmelerine borçlu. Diğer Güney ülkelerindekine benzer şekilde aslan payı doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve bu doğrultuda büyüyen ihracat kalemi oldu. Brezilya'da tarımsal ticaret şirketleri, Hindistan'da ise bilişim şirketleri bu sürece öncülük ettiler. Hindistan'ın ekonomik genişlemesi, bilgisayar ve bilgi hizmetleri gibi sektörlerdeki yabancı yatırımlarla sağlandı. Brezilya'nın büyümesi ise, soya fasulyesi, ham petrol, demir cevheri, selüloz ve mısır gibi ürünlerin dahil olduğu tarım ihracatının genişlemesiyle gerçekleşti. Burada sayılan sektörler ayrı ayrı Brezilya ve Hindistan'da çok sayıda küresel sermaye grubu için oldukça yüksek kârlılık oranlarıyla yatırım imkânları sağladı. Son on yıl içerisinde ilgili ekonomilerdeki canlılık, küresel piyasalardaki daralma bağlamında belli ölçüde durulmuş olsa dahi yerelde sermaye gruplarının iştahlarını aynıyla sürdürdüklerini belirtmek gerek.

Hindistan'ın Özel İstihdam Bölgeleri, adında yer alan "özel" tanımlamasının hakkını tastamam veriyor. Bu bölgeler vesilesiyle gerçekleşen büyümenin önemli bir kısmı konut rantına dayanıyor. İstimlak edilen alanın yüz ölçümü küçük olduğunda dahi emlak sektörünün hızlıca azdırılması yoluyla bölge çok kısa bir süre içerisinde kırsal yoksulların nefes bile alamayacağı bir mahiyete kavuşmuş oluyor. Bu özel alanlar çalışma koşulları ve mesai süreleriyle de özel. Buralarda çalışan işçiler zaten halihazırda kısmi bir koruma sağlayabilen olağan işçi piyasası regülasyonlarından dahi muaf durumdalar. Özel İstihdam Bölgeleri yabancı sermaye grupları için ucuz ve kontrol edilebilir işgücü ve toprak sağlıyor. Bu yüzden bu bölgelerden devşirilen rantı tehlikeye sokan mücadele lokal bir tehdit yaratmakla kalmıyor, küresel sermayenin ekonomik çıkar ve beklentilerini de tehdit ediyor.

Benzer bir durum Brezilya için de geçerli. Brezilya'da yazıya konu olan planın yürürlükte olduğu tarihte topraksız köylüler hareketinin (MST) tarihsel müttefiki olan İşçi Partisi (PT) hükümeti ve Lula iktidardaydı. PT'nin hükümetteki en kalabalık parti olduğu yıllar

boyunca MST ve PT'nin arasının açıldığını ve MST'nin toprak reformlarındaki yetersizlikler konusunda hükümeti suçlamaya devam ettiğini not etmek gerek. Öte yandan, Brezilya seçim siyasetinin ve parlamento-sunun özel yapısı gereği Lula'nın başkan seçildiği 2000li yılların başında bile PT'nin %20'yi aşan bir oy oranı mevcut değildi. Seçim süreci ve ardından gelen iktidar tecrübesi, yerel ve küresel ölçekte çok sayıda sermaye bloğuyla ittifakı da beraberinde getirdi. Nihayet 2014 yılında MST'nin en büyük sınıfsal düşmanlarından olan, ülkedeki toprak sahibi elitlerin ve tarım şirketlerinin kolektif çıkarını temsil eden Kátia Abreu, PT'nin yeni başkanı Dilma Rousseff tarafından tarım bakan olarak atandı. Toprak reformları, Lula'nın iktidara geldiği ilk birkaç yıldaki mütevazı artışı saymazsak sürekli olarak azaldı. Öte yandan, MST toprak işgali faaliyetlerinin yeni yaygınlık kazanmaya başladığı 1980li yıllardan bu yana toprak sahibi elitler ve büyük tarım şirketleri için kırsaldaki en büyük tehdit olmaya devam ediyor.[5] Yukarda bahsi geçen yüksek kârlılık, küresel sermaye gruplarının ancak ve ancak Güney'in henüz meta-laştırılmamış sosyal, kültürel, politik veya ekonomik gerçekliğinin piyasa ilişkileri tarafından sömürülmesiyle ve ilgili alanlarda mücadele eden eylemci grupların tasfiyesi ile mümkün olabiliyor. Siyasi ve ekonomik elitler arasındaki ittifakın bir tecessümü olarak sosyal yardım programları, tam da bu noktada büyük toplumsal mücadeleleri zayıflatmayı ve yoksulların

mülk edinmeleri pahasına "büyüme"yi amaçlayan küresel bir stratejiye denk düşüyor.

Dipnotlar:

[1] Yazı temelde doktora tezimde yaptığım analizlere ve tezimin teorik çerçevesine dayanıyor. Yazıda atıf yapılan bulgulara erişmek için gerekli referans şu şekilde: M. Fuat Kına, *Bir Hükümet Stratejisi Olarak İkame: Brezilya ve Hindistan'da Sosyal Yardım ve Radikal Kırsal Hareketler*, Doktora Tezi, Koç Üniversitesi, 2023, İstanbul.

[2] Esek Van Gils & Erdem Yörük, "The World Bank's social assistance recommendations for developing and transition countries: Containment of political unrest and mobilization of political support", *Current Sociology*, 65(1): 113-132, 2017.

[3] Erdem Yörük, M. Fuat Kına ve Ali Bargu, "Political determinants of social assistance policies: a critical global comparative systematic literature review", *Journal of Comparative Policy Analysis: Research and Practice*, 25(2): 121-155, 2023.

[4] Bu strateji ile Brezilya hükümeti, topraksız köylülerin hareketi olan MST hareketini demobilize etmede ciddi bir başarı elde ederken, Hindistan'daki Naksalit Hareketi hükümetin uyguladığı ikame stratejisini ters yüz ederek sosyal yardımı mücadeleye sonucunda elde edilmiş bir kazanıma dönüştürdü. Burada detaylıca bahsedemedik ancak bu durum en temelde toplumsal hareketlerin talep oluşturma dinamikleriyle alakalı Naksalitler sosyal yardımı hükümet tarafından verilen bir lütuf olmaktan çıkartıp bir tavize dönüştürerek yeni mobilizasyon avantajları elde etti.

[5] PT-MST ilişkisi 2016'da gerçekleşen yargı darbesinden sonra yeni bir faza girdi. Lula'nın tekrar başa geldiği ve Bolsonaro'nun ülkeden kaçmak zorunda kaldığı 2022 seçimlerine kadarki süreçte MST'nin PT'ye verdiği siyasal destek düşünüldüğünde, PT ile bir tür nikah tazelenildiği anlaşılıyor. Umarız bu durum takip eden yıllarda topraksız köylülerin örgütlülüğü açısından da olumlu sonuçlar doğurur.

Neo-kolonyalizmin “Yeşil” Yüzü

SERHAT AKBAL

“Toprak ve/veya davranışlar üzerindeki kontrol ilişkisi”[1] olarak ifade edebileceğimiz kolonyalizm/sömürgecilik, Batı merkezli tarihin başlangıç olarak işaret ettiği 15. yüzyılın çok daha öncesine dayanmaktadır. Başka topraklara yerleştirilen/yerleşen ancak Roma yurttaşı sayılmaya devam eden ve İmparatorluk ile ilişkilerini sürdüren Romalıları ifade etmek için kullanılan colonia (koloni) sözcüğü,

Roma İmparatorluğu döneminde itibaren “sömürge” anlamında kullanılmıştır. [2] Bir coğrafyanın fethedilmesi ve kaynaklarının ka-

zanç elde etmek amaçlı sömürülmesinin izlerini, Ermenistan’dan Atlantik’e kadar uzanan Roma’da; Ege, Marmara, Akdeniz ve Karadeniz kıyılarında Hellenlerde ve Doğu Avrupa’dan Asya’ya uzanan Moğollarda takip etmek mümkündür. İnsanlık tarihi boyunca izini sürebileceğimiz emperyalizmin daha dinamik ve aynı zamanda çok boyutlu bir yansıması olarak doğan “klasik” kolonyalizm ya da Batı

sömürgeciliği ise 15. yüzyıldan itibaren Afrika’da, Asya’da, Avustralya’da ve Amerika’da politik, kültürel ve iktisadi sömür yöntemleriyle var olmuştur. 19. yüzyıldan itibaren kurumsallaşan ve kolonileştirilen bölgenin kaynaklarına, emek gücüne, piyasasına, kültürüne, dinine, diline ve çevresine müdahale edecek şekilde genişleyen sömürgeciliğin yeni bir form kazandığını söyleyebiliriz. Neo-kolony-

alizm olarak ifade edilebilecek bu süreç, sömürge devlet ve koloni arasındaki ilişki biçiminin değişmesini ve sömürge devlet tarafından koloninin ekonomik,

ideolojik ve kültürel yayılma alanı olarak kabul edilmesini kapsamaktadır.

Nkrumah’ı takip ederek[3], günümüzde çıplak sömürgeciliğin kamufle şekilde dünyanın farklı coğrafyalarında -bilhassa Afrika’da- varlığını sürdürdüğünü söyleyebiliriz. Bağımsızlık mücadelelerinde, kıtada çeşitli ülkelerde ortaya çıkan etnik-kabileler arası çatışmalarda, ticaret

ve kalkınma yardımlarında, insani yardım operasyonlarında, ekonomik yatırımlarda, tarımsal üretimde, bankacılık ve finans sisteminde, ekonomik ortaklık anlaşmalarında, dinî organizasyonların çalışmalarında ve daha pek çok alanda neo-kolonyalizmin devamlılığı izlenebilir. Uygulayanlar için sorumluluk doğurmayan bir güç ve buna maruz kalanlar için kontrolsüz bir sömürü sağlayan bu sistem, vahşi kapitalizmin kendini sürekli olarak yeniden üretebilmesinin zeminini yaratmaktadır.

Tarihsel olarak süregelen sömürü düzeni, sömürülen bölgedeki doğal kaynakların, üretimin, işgücünün, ham maddenin ve her türlü değerli madenin doğrudan ya da dolaylı olarak küresel kuzeye akması şeklinde gerçekleşmektedir.[4] Ekonomik bağlamda kurulan kolonyal ilişkilere paralel olarak ekolojik sömürü[5] de her daim ve çeşitli yöntemlerle kendini göstermektedir. Afrika kıtasında; toprak gaspları yoluyla yerli halkların mülksüzleştirilmesi ve yerinden edilmesi, millî parklar aracılığıyla bölge ekolojisi üzerinde uygulanan "koruma" politikaları, uluslararası şirketler tarafından yürütülen madencilik faaliyetleri, yüksek kâr sağlayan tarım ürünlerinin teşviki, ormansızlaştırma, alternatif enerji kaynağı arayışı ve yatırımları bu kapsamda sömürgeci güçler tarafından uygulanan yöntemlerden yalnızca bazılarıdır.

Plantasyon

Ticari amaçla tek tip kâr payı yüksek tarım ürünü yetiştiriciliği şeklinde tanımlanabilecek plantasyonlar, sömürgeci güçler tarafından kolonyal dönemin başat uygulamalarından biri olmuştur. Kahve, şeker kamışı, pamuk, tütün, palmye, pirinç, manyok, vanilya, kauçuk vs. ürünler kolonyal dönemde kıtalar arasında taşınarak o bölgenin besin ve üretim zincirine dahil edilmiştir. Yerli halka ait toprakların satın alınması, ormanlık alanların tahrip edilerek üretime açılması ve yerli halkın köleleştirilmesi şeklinde ilerleyen sistem neticesinde Afrika kıtası -günümüzde kıtanın en

önemli tarımsal ürünlerinden olan- mısır, patates, domates, kakao, vanilya, papaya, yer fıstığı, kauçuk vs. ürünlerin ekilmesi ve buradan elde edilen zenginliğin Batı'ya aktarılması için kullanılmıştır. Benzer şekilde Amerika kıtasının pirinç, elma, muz, kahve, pamuk, şeker kamışı gibi ürünlerle tanışması da kıtadaki koloniler aracılığıyla olmuştur.

Plantasyonlara sadece ekonomik temelli bakmak yanlış ve eksik bir bakış açısı olacaktır zira doğrudan ve dolaylı olarak politik ve çevresel pek çok sonucu olmuştur. Örneğin; Afrika kıtasında mısır plantasyonlarının kurulmasını takiben, mısırdan elde edilen unun depolanabilir olması sayesinde merkezi devletlerin kurulması ve güçlenmesi,[6] sömürgeci güçlerin kolonilerini sağlamlaştırması ve köle ticaretinin hızlanması gibi politik etkiler olmuştur. Benzer şekilde koloniler aracılığıyla Güney Amerika'dan dünyaya yayılan patatesin de özellikle Avrupa tarihinde politik ve ekonomik açıdan önemli bir konumu vardır.

Neo-kolonyal perspektifle baktığımızda, günümüzde Afrika'daki yaygın üretim şeklinin büyük plantasyonlardan küçük çiftliklere kaydığını söyleyebiliriz. Bunun temel nedeni, zorla çalıştırmanın ve köleliğin ortadan kalkmasıyla oluşan iş

Tarihsel olarak süregelen sömürü düzeni, sömürülen bölgedeki doğal kaynakların, üretimin, işgücünün, ham maddenin ve her türlü değerli madenin doğrudan ya da dolaylı olarak küresel kuzeye akması şeklinde gerçekleşmektedir. Ekonomik bağlamda kurulan kolonyal ilişkilere paralel olarak ekolojik sömürü de her daim ve çeşitli yöntemlerle kendini göstermektedir.

gücü açığı ve yerli halkların plantasyonda çalışmak istememesidir. Buna ek olarak, tarım teknolojilerindeki gelişmeler, küçük çiftliklerden ürün almanın maliyetinin daha düşük olması ve değişen ihtiyaçlar plantasyon kullanmadan ürün üretmeyi ve ihraç etmeyi kolaylaştırmaktadır. Ancak kolonyal süreçte kurulan plantasyon sistemi ve tek tip tarım ürününe bağlı ekonominin hâlâ bazı Afrika ülkeleri için geçerli olduğu söylenebilir.

Britanya koloni döneminde tütün plantasyonları kurulan Zimbabwe, bugün Çin, Hindistan, Brezilya, ABD ve Endonezya'nın ardından dünyanın en büyük 4. ve Afrika'nın en büyük tütün üreticisi konumundadır. Ülkede uzun zamandır GSYİH'nin ortalama %15'i tütünden elde edilmektedir ve kayıtlı işgücünün 1/3'üne denk gelen 3 milyondan fazla insan geçimini tütün tarımı aracılığıyla sağlamaktadır.[7] İngiliz sömürgecilerin 19. yüzyılın sonunda bölgeyi işgal etmesi ve ABD kolonilerinden elde edilen tütüne bağımlılığı kırmak için bu bölgede tütün plantasyonları kurmasının üzerinden yaklaşık 140 yıl geçti ancak Zimbabwe'nin tütün tarımına bağımlılığı devam etti(rildi).

Zimbabwe'de tütün plantasyonları aracılığıyla kurumsallaşan sömürgeciler, tütün arzını ve ticaretini kontrol etmek için *Rhodesia Tobacco Association* (daha sonra *Zimbabwe Tobacco Association* olacak) ve günümüzde de varlığı devam eden pek çok yapı kurdular. Zimbabwe'de 1980'lerdeki ucuz işgücüne ve beyaz kolonicilerin tekeline dayalı üretim sistemi, devrim sonrasında değişmiş ve devrim hükümeti tarafından adaletsiz toprak dağılımını düzenlemek amaçlı pek çok tarım reformu uygulanmıştır ancak bölgenin tütün üretimine olan bağımlılığı hiçbir zaman kırılmamıştır. Toprak reformları ve bağımsızlığın Batı'da yarattığı huzursuzluk neticesinde Zimbabwe yıllar süren ekonomik ve politik yaptırımlara maruz kalmıştır. Bu noktada önemli bir "partner" olarak devreye giren Çin, tütün endüstrisinin ayakta kalması için gereken desteği sağlamıştır.

Dünyanın en büyük tütün üreticisi olan Çin'in bölgedeki stratejik yatırımları ve Batı'nın "esirgediği" ekonomik destekleri sunması, neo-kolonyal ilişkilerin seyrinin değiştiğini ancak varlığının devam ettiğini göstermesi anlamında önemlidir. Dünya'nın en büyük tütün üreticisi konumundaki *China National Tobacco Corporation* aracılığıyla uygulanan sözleşme sistemi (çiftçilere kredi olarak tohum, gübre, gıda, iş gücü, yakacak ve para verilmesi ve karşılığında ürünlerin Çinli firmaya satılması yükümlülüğü) günümüzde Zimbabwe'de üretilen mahsulün %95'ini finanse eder duruma gelmiştir. Zimbabwe'de tütün kurutma sistemi elektrik, kömür ve oduna bağımlıdır. Diğerlerine göre daha ucuz olması sebebiyle odun tercih edilirken, bu durum ciddi oranda ormanların yok olmasına yol açmıştır. Her yıl ülkedeki ormansızlaşmanın yaklaşık %20'sinin bu nedenle olduğu tahmin edilmektedir. Dolayısıyla, tütün tarımı ülkedeki ormansızlaşmaya ve buna bağlı olarak iklim değişikliğine de etki etmektedir.

Zimbabwe'de tütün üretimi ve tütün tarımına bağlı ekonomik yapı, meta üretimi etrafında dönen güç ilişkileri, küresel ihracat ve neo-kolonyal sistemin öncelikleri ve ihtiyaçları bağlamında okunma-

1870 sonrası dönem, maden üretiminde sömürgecilerin Afrika ekonomisine tümüyle hâkim oldukları bir görünüm arz etmektedir. Madencilik beyazlar tarafından yürütüldüğü ve yerel ekonominin tümüyle kontrol edildiği bir dönemdir. 1935'e kadar Afrika'ya yönelen yabancı sermayenin büyük ölçüde madencilik sektörüne yatırım yaptığı, buradan elde edilen kârın yine madencilik sektörünü genişletmek üzere kıtaya döndüğü bir süreç yaşanmıştır.

lıdır. Meta olarak tütün, Zimbabwe’de üreticileri/ köylüleri kontrol etmek için sömürgeci güçler tarafından her daim araçsallaştırılmış ve üretim ilişkilerini yapılandırmada önemli bir konumda olmuştur.

Madencilik

Bilindiği üzere sömürgeciliğin temel amacı işgal edilen bölgedeki zenginlikleri elde etmektir. Bu bağlamda Afrika’da kolonyal dönemin yerleşik uygulamalarından birisi de sömürülen bölgedeki yeraltı kaynaklarının ucuz işgücü ya da köle emeği ile çıkartılarak Batı’ya aktarılmasıdır. Sömürgeci şirketler aracılığıyla işletilen bu sistem, dünyanın farklı bölgelerinde olduğu gibi Afrika’da da değerli taş ve minerallerin bulunduğu en ücra köşelere kadar uzanan bir görünüm sergilemektedir. Neo-kolonyal ilişkilerin günümüzde de devam ettiği Afrika’da pek çok yabancı şirket madencilik faaliyetlerini yoğun bir şekilde sürdürmekte ve yerli halkı emek ve kaynaklar yönünden sömürmektedir.

Afrika kıtası, altın, bakır, elmas, boksit, lityum, petrol, kobalt, fosfat, platin grubu metaller, zirkonyum ve diğer değerli kaynaklar açısından dünyanın en zengin kıtasıdır. Dünya’daki maden rezervlerinin %30’unun Afrika kıtasında bulunduğu tahmin edilmektedir. Ayrıca, Dünya’nın en büyük değerli metal rezervlerine sahiptir. Günümüzde Dünya’nın en büyük ikinci maden endüstrisi Afrika kıtasındadır ve kıtadaki pek çok ülke ekonomisi için maden arama ve üretimi çok önemli bir yer tutmaktadır. Pre-kolonyal dönemde de kıtada bazı bölgelerde madencilik yapılmaktaydı ve çıkartılan altın veya değerli taşlar takas yöntemiyle ya da tüccarlara satılmak üzere kıta içerisinde dolaşıma sokulmaktaydı. Bireysel ve geleneksel yöntemlerle (çoğunlukla elle) yapılan bu madencilik, kıtadaki zenginliği sömürmek üzere gelen güçlerin koloniler kurmasıyla birlikte tamamen değişti. Yeraltı kaynakları bakımından zengin bölgelerin öğrenilmesi ve kolonileştirilmesini takiben, sömürgeci güçler

üretimi merkezileştirip makineleştirdi, mülkiyet ve işgücü kalıpları ırksal olarak keskin bir şekilde bölündü. Beyazların gözetmen ya da vasıflı işçi olarak çalıştığı, siyahların -bilhassa maden bölgelerine zorla getirilen köleler ya da yüksek kazanç vaadiyle kandırılan göçmenler- ise kazıcı olarak çok zor şartlarda çalıştığı bir sistem inşa edildi. 1871’in sonunda Kimberley’de[8] (Güney Afrika’da 210.000 nüfuslu bir şehir) geniş bir alana yayılmış çok uluslu maden kampında yaklaşık 50.000 kişinin yaşadığı tahmin edilmektedir.

1870 sonrası dönem, maden üretiminde sömürgecilerin Afrika ekonomisine tümüyle hâkim oldukları bir görünüm arz etmektedir.[9] Madencilik beyazlar tarafından yürütüldüğü ve yerel ekonominin tümüyle kontrol edildiği bir dönemdir. 1935’e kadar Afrika’ya yönelen yabancı sermayenin büyük ölçüde madencilik sektörüne yatırım yaptığı, buradan elde edilen kârın yine madencilik sektörünü genişletmek üzere kıtaya döndüğü bir süreç yaşanmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında, sömürgeciler kolonilerdeki stratejilerini değiştirmiş ve savaş sonrası kalkınma sürecinin bir parçası olarak koloni madenciliğini görmüşlerdir ve daha müdahaleci politikalar benimsemişlerdir. Afrika kıtasında bağımsızlık mücadeleleri sonrasında kurulan ulus-devletler de kalkınma sürecinde madencilik önemli bir işlevi olacağı düşünmüşse de bu sektördeki kaynaklar Batı tarafından sömürülmeye devam etmiştir. Günümüzde, Afrika’daki 54 ülkeden 24’ü ihracat gelirlerinin %75’inden fazlasını madencilik ve minerallerden elde etmektedir. Maden rantına olan bu yüksek bağımlılık, Afrika’da arzu edilen kalkınmaya ve sürdürülebilir ekonomik büyümeye dönüşmemiştir. Öte yandan, Afrikalı liderler çoğunlukla sömürgecilerin elinde “araç” olarak kalmış ve madencilik temelli ekonomi yoluyla neo-kolonyal hakimiyeti farkında olmadan- kolaylaştırmışlardır. Aynı liderler, vatandaşlara yönelik sonuçları ne olursa olsun, ikili maden bazlı kalkınma anlayışlarını sürdürmüşlerdir. 1980 sonrasında, uluslararası finans kuruluşları (özellikle Dünya Bankası ve IMF),

Afrikalı devletlere madenleri elden çıkarmaları ve yabancı yatırımcıları çekmek için 'elverişli bir ortam' sağlamaya odaklanmaları yönünde tavsiyeler (ve bunun için ekonomik teşvikler) vermiştir. Bu sayede devlet kontrolünde olan madenler de yabancı sermayeye altın tepside sunulmuş ve neo-kolonyal sömürü ilişkileri varlığını güçlendirmiştir. Afrika hükümetlerinin mevcut madencilik modelini tersine çevirmek için 2009'da hayata geçirdiği Afrika Madencilik Vizyonu (*Africa Mining Vision*) da henüz istenen başarıya ulaşamamıştır.[10]

Günümüzde madencilik endüstrisinde devam eden sömürü ilişkilerinin önemli bir kısmı şüphesiz Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde (DRC) gerçekleşmektedir. Başta bakır, kobalt, altın, koltan ve elmas olmak üzere kıymetli madenler bakımından oldukça zengin olan ülkede, kaynakların işletilmesi ve tedariki pek çok uluslararası şirket tarafından yapılmaktadır. Elektrikli araçlar ve akıllı telefonlar da dahil olmak üzere geniş bir ürün yelpazesine güç veren lityum-iyon pillerin üretiminde kilit bir unsur olan kobalt, bu ülkedeki zengin kobalt kaynaklarının değerini her gün arttırmaktadır. Buna paralel, ülkedeki endüstriyel ölçekli kobalt ve bakır madenlerinin günden güne genişletilmesi, tüm toplulukların zorla tahliye edilmesine, çocuk işçiliğine, cinsel saldırılara, kundaclamalara ve ağır insan hakları ihlallerine yol açmaktadır.[11]

Dünyadaki kobalt madenciliğinin %70'inden fazlası burada gerçekleşmektedir ve bu endüstrinin yaklaşık %80'i başta Çinliler olmak üzere yabancı sermaye tarafından yönetilmektedir. Zengin yer altı kaynaklarına rağmen, ülke halkı bu kaynaklardan elde edilen zenginliğe sahip değildir. Demokratik Kongo'da küçük ölçekli madencilik, ülkedeki üretimin %20'sini karşılamaktadır ve başta çocuklar olmak üzere her yaşta insanı ağır koşullar altında çalışmaya mecbur bırakmaktadır. Kobalt madenciliği yapan 255.000 Kongolunun 40.000'i çocuktur ve ülkedeki küçük ölçekli madencilik günde 2 dolardan daha az kazandırmaktadır.[12] 2023

yılında ülkenin maden pazarı yaklaşık 130 milyar dolar değerine ulaşmıştır ve 2030 yılına kadar 200 milyar dolara ulaşması beklenmektedir. Öte yandan ülkeye her yıl madencilik sektörü için yaklaşık 2 milyar dolar doğrudan yabancı yatırımı gelmektedir. Aynı anda hem dünyanın en fakiri hem de en zengini olan ülke halkının %62'si (60 milyon insan) günde 2,15 dolardan daha az bir gelire yaşamaktadır. BM İnsani Gelişmişlik Endeksi'nde (2023) 192 ülke arasında 180. sırada yer almaktadır. Nüfusun dörtte üçü yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır ve çocuk ölümlerinde en kötü 11. ülke konumdadır.

2022 yılında Çin, dünyadaki rafine kobaltın %76'sını üretti ve bu üretimin büyük bir bölümü, Demokratik Kongo'daki 19 kobalt madeninden 15'ine sahip olan Chengtun Mining, China Molybdenum, CMOC, Wanbao ve Jinchuan gibi Çinli firmalar tarafından yapıldı. Çinliler tarafından çıkartılan rafine kobalt, lityum-iyon pil üretiminde kullanılmaktadır ve büyük ölçüde Çin'de CATL ve BYD; Güney Kore'de LG Energy Solution, Samsung ve SK Innovation; Japonya'da Panasonic gibi firmalara satılmaktadır. Bu 6 firma, 2021 yılında dünyadaki lityum-iyon şarj edilebilir pillerin %86'sını üretmiştir ve Çinli CATL tek başına küresel payın 1/3'üne sahiptir. Özellikle elektrikli araç ve akıllı telefon sektörü için önemli bir maden olan kobalt, bu sektörlerin büyümesine paralel daha değerli hale gelmektedir.

2010'da dünyada toplam 17.000 elektrikli araç varken yalnızca 2023 yılında yaklaşık 14 milyon elektrikli araç satışının gerçekleştiği tahmin edilmektedir. Paris Anlaşması kapsamında karbon emisyonu hedeflerine ulaşabilmek için 2030 yılına kadar en az 100 milyon elektrikli aracın kullanımında olması hedeflenmektedir. Ek olarak, COP26'da 24 ülke tarafından 2040 yılına kadar gazla çalışan araçların satışının tamamen kaldırılacağına dair taahhüt verilmiştir. Dolayısıyla yakın gelecekte "temiz" ve "yeşil" enerji için milyonlarca ton kobalta ihtiyaç duyulacak ve bu talebi karşılamak için yüz binlerce Kongolu kadın, erkek ve çocuk te-

hlikeli madenlere ve çukurlara inmeye devam edecek. İklim değişikliğine kapı aralayan sanayileşme sürecine hiçbir katkısı bulunmamasına rağmen iklim değişikliğinin ağır bedelini ödemek zorunda kalan Demokratik Kongo gibi ülkeler, iklim değişikliği ile “mücadele” adı altında yine en ağır bedelleri ödemeye mahkûm edilmektedirler. İşte emperyalizmin iki yüzünlüğü burada saklıdır.

Yıllardır sömürülen doğal kaynaklar, hâlâ bir yatırım alanı olarak işlev görmeye devam etmekte ve neo-kolonyalistlerin iştahını kabartmaktadır. [13] Örneğin; dünyanın en büyük madencilik grubu olan BHP Billiton, Avustralya’daki yaklaşık 40 milyar dolarlık projesini yüksek maliyetler nedeniyle iptal etmiş ve yönünü Afrika’ya çevirmiştir. Şu anda 200’den fazla Avustralyalı şirket 37 Afrika ülkesinde 650’den fazla proje yürütmektedir. Özellikle Çin ve Hindistan, kıtanın metal ve mineral sektörüne yönelik yatırımlarını sürekli artırmaktadır. Bu emperyalist yarışta Türkiye de geri kalmamak adına Koç, Cengiz, MNG, Kalyon Holding gibi birçok şirketi aracılığıyla altın ve değerli madenler için Afrika’ya hücum etmektedir.[14]

Sömürgecilik, en temelde “medeniyet” fikrine dayanmaktadır ve bu fikre göre doğa “vahşi” ve “ilkel” olanı temsil eder ve yönetilmeye/korunmaya muhtaçtır. Dolayısıyla doğa, onu korumaya muktedir “medeni” beyazlar tarafından vahşi ve ilkel insanlardan da korunmalıdır.

Millî Parklar ve Koruma Alanları

İlk bakışta, doğal yaşamın korunması amacıyla bazı bölgelerin kontrol altına alınması şeklinde masum bir amaç taşıdığı düşünülen millî park ve koruma alanları uygulaması, kolonyal tarihte sömürgeci güç açısından pek çok işleve sahip önemli bir enstrüman olmuştur. Neo-kolonyal bağlamda da bu sömürü ilişkisi millî parklar ve koruma alanları üzerinden kendini yeniden üretmektedir.

Sömürgecilik, en temelde “medeniyet” fikrine dayanmaktadır ve bu fikre göre doğa “vahşi” ve “ilkel” olanı temsil eder ve yönetilmeye/korunmaya muhtaçtır. Dolayısıyla doğa, onu korumaya muktedir “medeni” beyazlar tarafından vahşi ve ilkel insanlardan da korunmalıdır. Bu düşünce, kolonyal dönemde dünyanın pek çok bölgesinde oluşturulan millî park ve koruma alanlarında yoğun şekilde karşılık bulmuştur ancak benzer uygulamaların izini tarihte sürmek mümkündür. Örneğin; 13. yüzyılda Moğolistan’da Kerait halkının kralı tarafından Bogd Han Dağı kutsal bir yer olarak görülmüş ve dağda avlanmak ve ateş yakmak yasaklanmıştır. Dağ koruma altına alınmıştır ve muhafızlar görevlendirilerek bölge sürekli denetlenmiştir. Tarihte çeşitli saiklerle bazı bölgelerin koruma altına alındığı örnekler mevcuttur ancak bunun sistematik bir sömürü aracı olarak kullanılmaya başlanması 19. yüzyıl sonlarına denk gelmektedir. Çünkü bir bölgeyi koruma altına alarak “kurtarmak”, doğanın kime ait olduğunu göstermek ve hiyerarşiyi vurgulamak için bir mesaj olarak görülmüştür.

Kolonyal dönemde 1872’de Yellowstone National Park (ABD) ile başlatılan uygulama, bu yazının kaleme alındığı sırada toplam 250.000 koruma alanına erişmiştir. Yani 2024 itibarıyla küresel kara kütlesinin neredeyse %17’si ve küresel su kütlesinin %10’u resmî olarak bir dereceye kadar koruma altındadır.[15] İklim değişikliği tartışmaları bağlamında 2030 yılına dek karaların, tatlı suların ve okyanusların %30’unun koruma altına alınması hedeflenmektedir.[16] Nitekim iklim değişikliği ile

mücadele için ortaya konan bu hedefler, neo-kolonyal müdahale yöntemlerinden biri olarak işlev görmektedir.

1919 yılında ABD gezisinde Yellowstone, Yosemite ve Grand Canyon millî parklarını ziyaret eden Belçika kralı I. Albert, Afrika'daki Belçika kolonisinde benzer bir park oluşturmak istemiş ve 1925 yılında adının verildiği Albert National Park (1969'dan beri Virunga National Park olarak biliniyor) kurulmuştur. Bu park, yıllardır devam eden uygulamanın Afrika'daki öncüsü olmuştur. İlk kurulduğu dönem için parkta daha çok "bilimsel" çalışmaların yürütülmesi için katı bir politika izlenmiştir, turistik amaçlar ise daha sonra eklenmiştir. Park için binlerce yerli bölgeden zorla çıkartılmış ve yalnızca birkaç yüz kişilik grup (Pigmeler) parkın "vahşi" yaşam görüntüsüne katkı sunan birer dekor olarak bölgede bırakılmıştır. Doğal yaşam deneyimi, avcılık, bilimsel araştırma ve koleksiyonculuk gibi çeşitli amaçlar için doğal bir laboratuvar olarak kurulmuş bu millî park, zengin Avrupalıların oyun alanı olmanın yanı sıra Afrika'da toprağın en "masum" işgal biçimi olarak karşılık bulmuştur.

Albert National Park'ın kurulmasından bir yıl sonra, 1926 yılında Güney Afrika'da bir başka büyük ulusal park kuruldu: Kruger National Park. Bu parkın kurulmasının arkasındaki kilit isim, İskoçyalı bir toprak sahibi ve bir asker olan, aynı zamanda parkın ilk müdürü olarak görev yapan James Stevenson-Hamilton'dı. Millî park, Güney Afrika'da beyaz milliyetçi birliği güçlendirmek için etkili bir yol olarak gören beyaz hükümet tarafından kuruldu ve Albert National Park'ın aksine, kuruluşundan itibaren bir turizm kaynağı olmayı hedeflemiştir ve bilimsel araştırmalara kaynaklık etmek gibi amaçlar gütmemiştir. Millî parkta, o dönemde Güney Afrika Devlet Başkanı olan Afrikaner milliyetçi Paul Kruger'in adı verilmiştir. Böylece, erken dönem yaban hayatı korumanın ardındaki sömürgeci düşüncenin uygun bir örneği olarak, Afrika'nın ilk büyük millî parklarının her ikisi de beyaz adamların adını almıştır. Zira kıtadaki diğer

Kolonyal dönemde sömürgeci devletin doğrudan yönettiği koruma alanları, günümüzde Afrikalı devletlerle çok yakın çalışan STK'lar, şirketler ve ağlar aracılığıyla yönetilmektedir. "Koruma endüstrisi" millî parklara yaptıkları finansman desteğiyle ve hükümetlerle imzaladıkları anlaşmalarla görünmez olmayı başarmakta ve hiçbir sorumluluğu üzerlerine almamaktadır. Koruma alanlarında imtiyaz kazanmak ve bu imtiyazları kâr sağlayan iş modellerine dönüştürmek ana amaçtır.

millî park isimlendirmeleri de sömürgecilerin güç ve arzularını sembolize etmek için kullanılmıştır. Örneğin, Kazinga National Park'ın adı 1954 yılında Kraliçe 2. Elizabeth'in sömürge Uganda'ya yaptığı ziyaretin anısına Queen Elizabeth National Park olarak değiştirilmiştir. Millî park isimleri, yerel halkların tarihlerinin ve hafızalarının silinmesine yönelik bir araç olarak hizmet etmiştir.[17]

Millî parklar sadece sömürgeciliğin bir ürünü değil, aynı zamanda sömürgeciliği kurumsallaştıran adımlardan birisidir. Doğal zenginlikleri koruma ve sorumlusu olma iddiası, Batılıların gözünde meşruiyet kazandıran bir girişim olmuştur. Öte yandan bu parklar, Afrika'yı İncil'deki "cennet bahçesi" olarak tasvir eden sömürgeci toplumun kimlik mitinin bir ürünüdür.[18]

Bugün Afrika'da doğal koruma alanları ve millî parklar üzerinden neo-kolonyal ilişkiler devam etmektedir. Zengin beyaz turistler lüks otellerde konaklayarak atalarından miras millî parklarda hayvanları vurma (silah veya kameralarla) işini yasal olarak sürdürüyorlar.[19] Yerli halklar ise geçimini sürdürmek üzere avlandığında kaçak avcı olarak nitelendirilerek kriminalize edilmekte

ve cezaî yaptırıma tabi tutulmaktadır. Millî parkların beyazlar için eğlence alanı fonksiyonu devam ederken, yerli halkların dışlanma pratiği de aynı şekilde sürdürülmektedir. İnsandan arındırılmış doğal alanlar turistlere sunulurken, sınırlı sayıda yerliye doğal alanların güvenliğinin sağlanması için iş imkânı verilmektedir. Silahlı korucularla ve çitlerle korunan parklarda turistlerin güvenle doğayı keşfetmesi sağlanmaktadır. El değmemiş doğa görüntüsü eko-turizm için bir deneyim olarak pazarlanırken, arazinin asıl sahibi yerli halklara ise hediyelik eşyalarıyla ve dans gösterileriyle vahşi yaşam resmini tamamlama görevi düşmektedir.

Kolonyal dönemde sömürgeci devletin doğrudan yönettiği koruma alanları, günümüzde Afrikalı devletlerle çok yakın çalışan STK'lar, şirketler ve ağlar aracılığıyla yönetilmektedir. "Koruma endüstrisi" millî parklara yaptıkları finansman desteğiyle ve hükümetlerle imzaladıkları anlaşmalarla görünmez olmayı başarmakta ve hiçbir sorumluluğu üzerlerine almamaktadır. Koruma alanlarında imtiyaz kazanmak ve bu imtiyazları kâr sağlayan iş modellerine dönüştürmek ana amaçtır. Afrika'da 12 ülkede 22 millî park ve koruma alanını yöneten African Parks Network buna örnektir. Güney Afrika'daki apartheid rejimiyle iş yapan bir enerji holdinginin CEO'su olan Hollandalı milyarder Paul Fentener van Vlissingen tarafından bir vakıf olarak 2000 yılında kurulan yapı, apartheid rejimi sırasındaki faaliyetleriyle lekelenen imajını düzeltmek için 2005 yılında statü değiştirmiş ve "kâr amacı gütmeyen koruma kuruluşu" olarak çalışmalarına devam etmiştir. Günümüzde bu ağ, İtalya'nın yarısı büyüklüğünde (14,7 milyon hektar) bir alanı kontrol etmektedir ve 2030 yılına kadar 30 millî parkı yönetme hedefleri vardır.[20] Faaliyet gösterdiği bölgelerde insanlarla "sosyo-ekonomik dönüşüm" temalı projeler yürütmek, sağlık hizmetleri sunmak, eğitime devam eden çocuklara burs vermek ve yerel toplantılar düzenlemek gibi aslında -yazılı olan- kuruluş amacına denk düşmeyen ancak halkta ve Batı'da sempati oluşturacak çalışmalar yürütmektedir.

Yukarıda bahsi geçen ve Afrika'nın ilk millî parkı olan Virunga National Park da benzer bir durumdadır. Park, devlete bağlı bir kuruluş ile birlikte Virunga Foundation tarafından yönetilmektedir. Londra merkezli olarak kurulmuş ve Avrupa Birliği tarafından fonlanan bu kuruluş, 2040 yılına kadar sürecek kamu-özel sektör ortaklığının bir parçasıdır ve bölgede yaşanan pek çok kriminal olayın sorumlusu olarak görülmektedir. Bu ortaklık yalnızca millî parkın yönetimiyle sınırlı değildir. Bölgede yer alan nehirler üzerinden hidroelektrik santralleri aracılığıyla park içinde ve çevresinde yaşayan yerlilere elektrik satmak ve yeni elektrik üretim santralleri kurmak gibi faaliyetleri de vardır. Vakıf hakkında yerli halkın mülksüzleştirilmesine yol açtığına dair pek çok suçlama vardır. [21]

Bugün dünyada en çok bilinen çevre kuruluşlarından biri olan World Wide Fund (WWF) da benzer bir konumdadır. Sadece Afrika'da değil, dünyanın farklı bölgelerinde kolonyal mirası sürdürdüğü gerekçesiyle eleştirilen ve buna karşı "bağımsız" bir inceleme[22] yaptırarak masumiyetini ispat etmeye çalışan WWF, neo-kolonyal ilişkilerin devam ettiği bölgelerde Batı'dakinin tam tersi bir imaja sahiptir. WWF'ye yöneltilen suçlamaların başında, kaçak avcılık gerekçesiyle yerlilere işkence edilmesi ve öldürülmesi; paramiliter güçlere silah ve mühimmat sağlanması; yerlilerin mülksüzleştirilmesi ve topraklarına el konulması; kirleten endüstri (polluting industry) ile işbirliği yapması, onlardan fon alması ve onları meşrulaştırması gelmektedir.[23]

Sonuç yerine

Dünya tarihi, topluluklar arasındaki güç ilişkilerinin birinin lehine ve diğerinin aleyhine olduğu durumlarla ortaya çıkan tahakküm biçimlerini gösteren örneklerle doludur. Fiili olarak sömürgecilik dönemi sona ermiş olabilir ancak yeni sömürgecilik biçimlerinin ortaya çıktığı ve sömürü ilişkilerinin üstü örtük olarak devam ettiği gerçeği

yadsınamaz. Son yıllarda dillerden düşmeyen iklim değişikliği, sürdürülebilir kalkınma, yeşil enerji gibi kavramlar, Afrika'da ve dünyanın çeşitli bölgelerinde kolonyal geçmişe sahip ülkelerde bu sömürü ilişkilerinin üzerini örtmek için kullanılmaktadır. Bu konu üzerine geniş bir literatür ve aktivizm olmasına rağmen emperyalizm, kendini gizlemeyi başarmakta ve yeni formlarıyla yoksul halkları sömürmeye devam etmektedir. Bu yazıda çevre ve doğal kaynaklar üzerindeki sistematik sömürü ilişkisinin çok küçük bir kısmı bazı sektörler ve örnekler üzerinden sunulmaya çalışılmıştır.

Dipnotlar:

- [1] Ronald Horvath, J., "A Definition of Colonialism", *Current Anthropology*. 13 (1): 45-57, 1972.
- [2] Ania Loomba, *Kolonyalizm/Postkolonyalizm* (çev. Mehmet Küçük), Ayrıntı Yayınları, 2000, İstanbul.
- [3] Kwame Nkrumah, *Neo-Colonialism: The Highest Stage of Imperialism*, Heinemann, 1965, London.
- [4] A. W. Crosby Jr, *The Columbian Exchange: Biological and Cultural Consequences of 1492*, Praeger Publishers, 2003, Westport.
- [5] Konu hakkında daha detaylı bir okuma için: A. Agarwal, A. & S. Narain, "Global Warming in an Unequal World: A case of Environmental Colonialism", *Handbook of climate change and India*: 81-88, Routledge, 2012.
- [6] Bkz. Asante, Dahomey ve Oyo İmparatorlukları. Konu hakkında daha detaylı bir okuma için: J. McCann, "Maize and Grace: History, Corn, and Africa's New Landscapes", 1500-1999, *Comparative Studies in Society and History*, 43(2): 246-272, 2001.
- [7] J. Koputhi, "Food is power", <https://africasacountry.com/2020/04/food-is-power>, 2023.
- [8] C. L. Johannessen, & J. L. Sorenson, *World trade and biological exchanges before 1492*, iUniverse, 2009.
- [9] Konu hakkında daha detaylı bir okuma için: E. Doro & S. Swart, "Beyond Agency: The African Peasantry, the State, and Tobacco in Southern Rhodesia (Colonial Zimbabwe)", 1900-80", *The Journal of African History*, 63(1): 55-74, 2022.
- [10] İnsan eliyle kazılmış olan dünyanın en büyük madeni (the big hole) burada bulunmaktadır. Afrika kolonyal madencilik tarihi için önemli bir yeri vardır. 1871 yılında açılan 463 metre genişliğe 240 metre derinliğe sahip maden, 1914 yılında kapatılmıştır.
- [11] The Northern Miner, "Mining history: African mining on the eve of the colonial period". <https://www.northernminer.com/news/mining-history-african-mining-on-the-eve-of-the-colonial-period/1000779709/>, (10.03.2024).

- [12] Atta-Quayson Alhassan, "Africa Strives to Move from Neo-colonial Mining Mode". *Third World Resurgence*. 278: 19-20, 2013.
- [13] Amnesty International, "Powering Change or Business as Usual?", <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2023/09/drc-cobalt-and-copper-mining-for-batteries-leading-to-human-rights-abuses/>, (12.03.2024).
- [14] M. Fabiola Lawson, "The DRC Mining Industry: Child Labor and Formalization of Small-Scale Mining", <https://www.wilsoncenter.org/blog-post/drc-mining-industry-child-labor-and-formalization-small-scale-mining>, (12.03.2024), 2021.
- [15] Konu hakkında daha detaylı bir okuma için: S. Kara, *Cobalt Red: How the Blood of the Congo Powers our Lives*, St. Martin's Press, 2023.
- [16] Bir yatırım fırsatı olarak görülen emperyalist madencilik, reklamlara ve haberlere konu olmaktadır ve "yatırımcılar" Afrika'ya davet edilmektedir. Türkiye'den örnek iki haber için bkz. <https://madencilikturkiye.com/afrikada-altin-madenciligi-yatirim-firsati-sizi-bekliyor/>, (12.03.2024). <https://www.aa.com.tr/tr/yukselen-afrika/maden-ceneti-guney-afrika/854552>, (12.03.2024).
- [17] International Union for the Conservation of Nature and Natural Resources (IUCN), <https://www.iucn.org/our-work/region/asia/our-work/protected-and-conserved-areas>, (13.03.2024), 2024.
- [18] Conservation Corridor. "What is 30x30?". <https://conservationcorridor.org/what-is-30x30/>, (13.03.2024).
- [19] K. Legun, & J. C. Keller & M. Carolan & M. M. Bell (ed.), *The Cambridge Handbook of Environmental Sociology: Volume 2*, Cambridge University Press, 2020.
- [20] R. P. Neumann, *Imposing Wilderness: Struggles over Livelihood and Nature Preservation in Africa*, University of California Press, 1998, Berkeley.
- [21] World Rainforest Movement, "Conservation Concessions as Neo-Colonization: The African Parks Network", <https://www.wrm.org.uy/bulletin-articles/conservation-concessions-as-neo-colonization-the-african-parks-network>, (14.03.2024), 2022.
- [22] African Parks, "Our Story", <https://www.african-parks.org/about-us/our-story>, (14.03.2024).
- [23] Zahra Moloo, "Militarised Conservation Threatens DRC's Indigenous People - Part 1", <https://www.ipsnews.net/2016/09/militarised-conservation-threatens-drcs-indigenous-people-part-1/>, (14.03.2024), 2016.
- [24] World Wild Fund, "Embedding Human Rights in Conservation", <https://www.worldwildlife.org/pages/embedding-human-rights-in-conservation>, (14.03.2024).
- [25] WWF tarafından işlenen suçları ifşa etmek için kurulmuş bir oluşum için bkz. <https://www.wfwfwf.org/>

Demir Küçükaydın: “Emperyalistler arası pazar mücadelesi sürüyor”

Demir Küçükaydın kimdir?

Babası Soma’da Türkiye İşçi Partisinin kurucuları arasındadır. İlk gençlik yıllarında işçi olarak çalışmış, çalışmaya üniversitede de devam etmiştir. Üniversite yıllarında ise 68’deki gençlik kuşağı içinde yer almıştır. Bu dönemde Deniz Gezmiş ve arkadaşlarıyla birlikte hareket etmiştir. Dev-Genç yöneticiliği yapmıştır. Sonrasında arkadaşlarıyla Filistin’e gitmiş ve geri döndüğünde sınırda tutuklanmıştır. Dışarı

çıkıldığında işçi örgütlenmeleri için çalışmaya devam eder. 12 Mart döneminde Hikmet Kıvılcımlı ile birlikte Sosyalist Gazetesi’ni çıkaran kişilerden biridir. Sonraki yıllarda Kıvılcım Gazetesi’ni çıkarır. Bu gazetede yazdığı yazılardan dolayı 36 yıl hapis cezasına çarptırılır. Cezasını çeşitli hapishanelerde çeker.

Niğde Cezaevi’nde arkadaşlarıyla tünel kazma girişiminde bulunurlar. Kazılan tünel bulunduğu suçu üstlenenlerden biri olur. Hapisten çıktıktan sonra askere alınır. İzinli olduğu bir zamanda Dördüncü Enternasyonal’in de desteğiyle yurtdışına gider. Uzun yıllar Almanya’da

taksi şoförü olarak çalışır. Türkiye’ye geri döndüğünde askere alınmak istenir ancak hastalıkları nedeniyle askere alınmaz. Çokça gazete ve dergide yazmıştır. Demir Küçükaydın yazılarına ve çalışmalarına devam etmektedir. Kitap projelerinde devam ederken, tedavisi sürdüğü için Almanya’da yaşamaktadır. [1]

Kişisel blogu için:

<https://demirden-kapilar.blogspot.com/>

Emperyalizm kavramın Hobson ortaya atıyor önce. Rosa Luxemburg’un kavramı ilk ortaya atan kişi olduğu da söyleniyor. Lenin bu kavramı geliştiriyor ve bir tez haline getiriyor. Yani sizce onların tarif ettiği emperyalizm ile bugünkü emperyalizm arasında nasıl farklar var? Lenin’in tarif ettiği emperyalizm bugün hâlâ güncel mi sizce?

Emperyalizm bugün hâlâ güncel mi sizce?

Evet dediğiniz gibi Hobson ama Lenin esas olarak Hilferding’in dayandığı verilere dayanıyor ve onlardan çıkardığı sonuç ve yorum farklı. Rosa’ninki başka bir bağlam ve soyutlama düzeyi.

Ama sorunun son kısmından başlayalım. Önce kısa cevap. Lenin'in tarif ettiği emperyalizm kanımca geçerliliğini sürdürüyor. Ama bu eksik ve bir anlamda da yanlış bir cevap olur. Şöyle açıklamayı deneyeyim. Kapitalizmin evrimini bir piramit gibi düşünelim. En altta genel olarak kapitalizm var. Bunun yasaları geçerliliğin sürdürüyor. Meta üretimi her şeye ege-men oluyor her şey metalaşılıyor. Artı değeri işgücü yaratıyor. Sermayenin organik bileşimi (yani ham-madde ve üretim araçlarının toplam sermayedeki oranı artıyor vs.. Bunlar hâlâ belirleyici. Yeni olgular bunların üzerinde yükseliyor. Örneğin sermayenin organik bileşimi arttığı için, tekeller oluşuyor. Bu tekelleşme banka ve ticari sermayeyle iç içe geçiyor (finans-kapital), sermaye ihracı, sömürgelerin paylaşılması gibi yeni fenomenler ortaya çıkıyor. Bugün bunlar da geçerli.

Kapitalizm ve Emperyalizmin üzerinde özellikle 2. Dünya Savaşından sonra Ernest Mandel'in "Geç Kapitalizm" dediği ve analiz ettiği bir dönem başlıyor. Yeni olgular ortaya çıkıyor. Örneğin eskisi gibi boom ve çöküş gibi 10 yıllık krizlerin yerini 5-6 yıllık bir periyotla canlanma ve durgunluk alıyor. Bunun nedeni işçi sınıfının emeklilik, işsizlik sigortası gibi kazanımları ve bunların, aşırı üretim dönemlerinde talebin birden hızla düşmesini engellemesi krizin şiddetini azaltıyor ama aradaki zaman da kısalıyor. Keza eski sömürgeler bağımsızlıklarını kazanıyorlar ama bu sefer "yeni emperyalizm" diyebileceğimiz, görünüşte

İşgücü denen metanın, yani işçilerin ulusal sınırlara hapsedilmesi, hem kaçak ve güvencesiz işçiler aracılığıyla zengin ülkelerde, işgücünün yeniden üretiminin masraflarını azaltarak kâr oranlarının arttırılmasını, hem de işçi sınıfının içinde statü farklılıklarını ve bölünmeyi yaratıyor. Bu da dünya çapında bir apartheid rejimi anlamına geliyor.

siyaseten bağımsız ama fiilen bağımlı ülkeler ilişkisi ortaya çıkıyor. Altın standardının yerini, doların bir uluslararası değişim ve ödeme aracı olmasına bırakıyor. Eşitsiz değişim üzerinden değer aktarımı önem kazanıyor vs. Önceki aşamalar geçerliliğini sürdürüyor ama bu yeni fenomenler de var.

Bunların üzerinde doksanlardan sonra hız kazanan "Globalleşme" denen bir dönem geliyor. Dünya ticareti üretimden daha hızlı büyüyor. Kapitalizmin girmediği köy kalmıyor. İşgücü hariç para ve malların global ölçekte hareketi hem yayılıyor hem hızlanıyor. İşgücü denen metanın, yani işçilerin ulusal sınırlara hapsedilmesi, hem kaçak ve güvencesiz işçiler aracılığıyla zengin ülkelerde, işgücünün yeniden üretiminin masraflarını azaltarak kâr oranlarının arttırılmasını, hem de işçi sınıfının içinde statü farklılıklarını ve bölünmeyi yaratıyor. Bu da dünya çapında bir apartheid rejimi anlamına geliyor vs.. Ama bütün bunlar önceki biçimlerin varlığını ortadan kaldırmıyor. Emperyalistler arası pazar mücadelesi sürüyor. Devlet güçlenmeye ve sermaye ile iç içe geçmeye devam ediyor vs..

Özetlersek, Emperyalizm geçerliliğin sürdürüyor ama bu piramidin yeni basamaklarıyla. Bunu belirtmeyince Lenin'in tanımı doğrudur demek eksik kalıyor. Canlı yaşam fizik yasalarını ortadan kaldırmaz. Toplumun yasaları biyolojinin yasalarını ortadan kaldırmaz. Onun üzerinde yükselir. Benzeri bir bakış gerekir.

Buradan Rosa'ya gelirsek.

Kapitalizmde artı değerın üretilmesi ve gerçekleşmesi arasında bir çelişki vardır. İşçiyi sömürdünüz ve artı değeri ürettiniz ama içinde artı değer olan o malı satmanız lazım gelir ki gerçekleşsin. Marx elbette kapitalizmi analiz ederken, onu bir fizikçinin örneğin yer çekimi yasasını formüle ederken, havanın direncinin veya sürtünmenin olmadığı bir ortamda çekimi incelemesi gibi, soyutlama ile diğer etkilerden arındırarak, onu en saf ve soyut haliyle ele alarak analiz ediyor. Dolayısıyla pre-kapitalist bir çevrenin olmadığı soyut bir kapitalizmde bunu inceliyor.

Demokrasi modern çağda, önce uygarlığa bu çok bulaşmamışlık, dolayısıyla Şark'ın binlerce yıllık devletinin öyle güçlü olmadığı koşullarda, Atlantik kıyılarında ve Kuzey Avrupa'da ortaya çıktı. Magna Carta, özünde, bir şark despotu olmak isteyen krala, aşiret şeflerinin “dur bakalım” demesidir.

Rosa, artı değer gerçekleşmesi için malların kapitalist olmayan bir çevre pazara satılması lazım gelir, aksi takdirde kapitalizm kendini yeniden üretmez diyor. Rosa'nın çıkarsaması yanlış. Saf bir kapitalizmde de artı değer gerçekleşebilir. Ama şöyle bir haklı yanı var. Dediği kapitalizmin gerçek tarihsel hareketini ifade ediyor. Gerçek somut tarihte tam da süreç Rosa'nın dediği gibi olmuştur. Dolayısıyla kapitalizm ve pre-kapitalizmin bir tür simbiyotik ilişkisinden bile söz edilebilir.

Ama olguya bu şekilde bakılırsa, kapitalizm daha doğuşunda bile pre-kapitalist bir pazara sattığından, başından beri bile kapitalizm ve emperyalizm aynıydı demek gerekir. Ve bugün dünyada neredeyse pre-kapitalist bir yer kalmadığından emperyalizm giderek yok oluyor çıkarsamasını yapmak gerekir. Burada temel metodolojik yanlış, farklı soyutlama düzeylerini ayıramamak.

Anti-emperyalist hareketler genelde demokratik ve özgürlükçü olmuyorlar. Ya ulusalcı oluyorlar ya milliyetçi eğilimleri oluyor. Bir yerden sonra da artık insanlığın ortak kazanımlarını Batı ile bir bütün görüp bunları emperyalist saldırı olarak görmeye başlıyorlar. Yani demokrasi ve özgürlük Batı'nın yayılmacılığı ile ilişkilendiriliyor. Sizce bunun sebepleri nedir? Demokratik ve özgürlükçü bir antiemperyalizm nasıl kurulabilir?

Çok ilginç ve önemli bir konuya değindiniz. Ama bu da birçok farklı soyutlama düzeyinde analiz edilmesi gereken bir olgu. Deneyelim bakalım.

Batı demokrasisi ve oradaki hakları yayılmacılıkla bağlantılı olarak açıklamanın bir yanı şu: Geri ülkelerin egemen sınıfları kendi egemenliklerinin ve demokrasi düşmanlıklarının sorgulanmaması için böyle bir ideolojiyi yayıyorlar. Bu sınıf mücadelesinin bir biçimi. Ama burada başka bir gerçek de vardır. Sosyolojik olarak baktığımızda, demokrasi, sınıflı ve sömüren bir toplumda ancak kölelerin sırtında var olabilmıştır. İster Atina demokrasisi ister İngiliz, ABD veya AB demokrasisi olsun, böyledir bu somut tarihte. Burada şunu gözden kaçırmamalı. Egemenler o çıkar-samalarında demokrasiyi çıkmaz ayın son çarşambasına ertelerler. Yani biz de zengin olalım ki biz de demokrasiye geçelim. Bu gerçek tarihin ve olguların tahrifidir. Bu ülkeler az çok demokratik oldukları için zengin oldular, zengin oldukları için demokratik olmadılar. Çünkü az çok demokrasi, devletin nispi güçsüzlüğü, ezilenlerin daha iyi örgütlülüğü, bu ezilenlerin ve işçi sınıfı direnci daha çok ve yoğun çalıştırmaya imkân tanımadığından, yani mutlak artı değer artışına pek imkân tanımadığından kapitalistleri nispi artı değer artışına, yani daha çok modern teknik ve makinalar kullanmaya zorlar. Batı'nın zenginliği ve teknikteki ileriliğinin temelinde bu vardır. Demokrasi modern çağda, önce uygarlığa bu çok bulaşmamışlık, dolayısıyla Şark'ın binlerce yıllık devletinin öyle güçlü olmadığı koşullarda, Atlantik kıyılarında ve Kuzey Avrupa'da ortaya çıktı. Magna Carta, özünde, bir şark despotu olmak isteyen krala, aşiret şeflerinin “dur bakalım” demesidir. Bunu Kıvılcımlı, *İlkel Sosyalizmden Kapitalizme İlk Geçiş: İngiltere* adlı eserinde çok güzel açıklar. Sonra bu siyasi üst yapı, uzak dış ticaret üzerinden kapitalizmin gelişimine yol açınca ortaya çıkan yeni sınıf, burjuvazi, politik iktidara ortak olmak için demokrasi bayrağına sarıldı (Tabii o zamanlar adı demokrasi değil, insan hakları, yurttaşlık, cumhuriyet idi.). Sonra iktidarı alınca veya ortak olunca, ezilenleri sattı, demokratik hedeflere karşı mücadeleye başladı. Ama bu sefer tarihe İşçi Sınıfı gibi bir modern üretimin

ürünü modern bir sınıf çıktı ve demokrasi bayrağını o ele aldı.

Batı Demokrasisi denen şey işçi sınıfı mücadelelerinin ürünüdür. Tabii emperyalizm aşamasına girişle birlikte bu sefer sömürge ve yeni sömürgelerden gelen artı değerler bu demokrasiyi sürdürme olanağı sağladı. Batının istikrarı denen şey özünde budur. Bu işin bir yanı.

Tabii ulusal kurtuluş savaşlarını verenler, modern işçiler değildi, ya da işçi sınıfı küçük bir azınlıktı, genellikle diğer sınıflar mücadele verdiler. Bunların demokrasiye uzaklıkları ise hem kültürel bir boyut hem de sınıfsal bir boyuta sahip. Köylülük ve diğer alt sınıflarda kültürel bir boyut var. Onlar mehdi beklerler, tanrılaştırma eğilimi taşırlar. Binlerce yıllık devletçilik ve klasik uygarlıklar bunu yerleştirmiş. Öte yandan mücadeleye girdiklerinde ne gördülerse onu uyguluyorlar. Öte yandan bu mücadelelere öncülük eden burjuvazi de demokrasiden, yani işçi sınıfından korkuyor. Bu nedenle demokratik bir ulusçuluk ve program geliştirmekten özenle kaçıyor. Ama sadece bu kadar da değil. Bütün dünyada, ulusal kurtuluş savaşlarının pek demokrasi diye bir sorunu olmadı. Bunda onların mücadelesine, varlığı ve oluşturduğu denge ile imkân tanıyan ve ilham veren Sovyetler'in, bir bürokratik karşı devrim yaşamış ve demokrasi düşmanı bir merkezî bürokratik bir diktatörlüğün ideolojisi ve örneği olması da çok etkili oldu. Ve şunu da eklemeli bürokrasiye karşı savaşmış Marksistlerin bile bir ulus ve ulusçuluk teorisi yoktu. Dolayısıyla kendilerinin demokratik bir ulus tasavvuru bile yoktu. Yani onlar da ulusu dille, dinle, tarihle, gelenekle, ortak tarihle var olan bir şey olarak tanımlıyorlardı. Böyle tanımlamaya karşı da pekâlâ bir ulus tanımı yapılabilir ve demokratik bir ulus da kurulabilir. Bir dil, din, tarih, gelenek körü, tüm yurttaşların tüm bu bakımlardan eşit olduğu demokratik bir ulus da mümkündür. Marksistler bunu hedef olarak koyamadılar. Kendileri de gerici bir ulusçuydular ve gerici ulusçuluğun teorisini ve programını yaptılar. Dolayısıyla gerici bir ulusçuluğun egemenliği ile demokrasi de bir arada yaşayamaz. Yani teorik bir eksikliğin günahı da çok büyük.

Benim son yıllardaki teorik çalışmamın özü bunu açığa çıkarmaya ve sosyalizmin içine işlemiş ulusçuluk virüsünü kazımaya yöneliktir. Örneğin son kitabım olan *Marksizmin Yeniden İnşası – Birinci Kitap: Uluslar ve Ulusçuluk Teorisine Giriş* bu yönde bir çabadır.[2]

Marksistler ulusçuluğu başka ulusların hakkını tanımamak, başka ulusları baskı altına almak olarak tanımlamışlardır. Bu ulusçuların da ulusçuluk tanımıdır. Ulusçuluk devletlerin ulus ilkesine göre kurulmasını veya her ulusun bir devleti olması ilkesini savunmaktır. Ulusun nasıl tanımlandığı falan değildir. Bu tanım yanlışlığı, ulusları ve ulusçuluğu, kendisine karşı mücadele edilmesi gereken karşı devrimci bir ilke, düzen ve yapı değil, içinde mücadele edilecek tarafsız bir ortam gibi ele almaya yol açmaktadır. Temel sorun buradadır.

Sözünü ettiğiniz ulusal kurtuluş savaşlarının demokrasi diye bir dertlerinin olmaması bununla da ilgilidir. Bu bakımdan bizim günahımızdır, ulusal kurtuluş savaşlarının en gerici biçimiyle ulusal bir devlet ve ulus kurmak hedefine yönelmeleri ve demokrasi diye bir dertlerinin pek olmaması...

Bu demokrasi ve ezilenlerin hareketleri konusu daha derin analiz edilmelidir. Ben 2000lerin başında Özgür Politika'da bu konuyu ayrıntısıyla ele almıştım. Bunu da sonradan *Marksist Demokrasi Teorisine Katkı* diye kitaplaştırmıştım. Bu kısa konuşmada tüm yönlerini ele alamayız.

Anti-emperyalizm dediğimiz olgu ve aşırı sağın yükselişi arasında bir bağ var. Bir anti-emperyalist çok aşırı milliyetçi de olabiliyor, kökten dinci de olabiliyor, sosyalist de olabiliyor. Bu kavram bir çeşit konforlu alan. Özellikle Anti-Amerikancı olmak. Anti-emperyalist olmak bir itibar sağlıyor. Dolayısıyla çok gevşek bir tarif. Ve komplolara alan açan bir tarif. Kimisi 5000 yıllık Siyonizm diyor, kimisi her şeyin altında CIA'yı arıyor. Siz biraz işaret ettiniz. Bu durum bir teorik açığa denk geliyor. Emperyalizm kavramı hakkında bir büyük teorik boşluk var. Kavramı bu

suçları örten durumundan çıkarmak için ne yapmak gerekir, nasıl bir teorik müdahale gerekir?

Çok önemli bir konuya değindiniz. Kanımca teoride ve kavramlarda, en azından biz Marksistler açısından bir problem yok. Sanırım soru şöyle yanlış bir varsayım da dayanıyor: “Kavramı öyle tanımlayalım ki kötü emellere alet olmasın.” İki yönden yanlış, kötüye kullanılabilirlik bir kavramı tanımamada ölçü olamaz. Bu bilime bilim dışı, politik ve ideolojik kaygılarla yaklaşmak olur. Ama aynı zamanda biz öyle tanımlar yapar ve kavramlar bulursak, bunlar kötüye kullanılmaz. Burada da burjuva rasyonalizminin dayandığı gizli bir varsayım vardır. İnsanların tavrını akli argümanlar belirler, çıkarlar ve toplumsal konumlar değil. Siz ne yaparsanız, nasıl tanımlarsanız tanımlayın, çeşitli toplumsal gruplar ona kendi çıkarlarına uygun içerikler verirler ve öyle kendi konum ve çıkarlarını savunmaya çalışırlar.

Akli argümanların insanları ikna edebileceği burjuva rasyonalizminin bir varsayımdır. Hayır, akli argümanlar ya da tanımlar değil, çıkarlar ve konumlar belirler son duruşmada kavramları, onlara yüklenen anlamları ve ideolojiyi. Biz “insanın düşüncesini belirleyen varlığıdır” derken bunu ifade ederiz. Bunun daha çarpıcı şöyle bir formülasyonu da vardır: “Eğer insan çıkarlarına aykırı olsaydı matematik aksiyomlar bile tartışma konusu olurdu” diye. Bunları kavramların net tanımlarıyla engellemenin yolu yoktur. Zaten büyük ölçüde bu net tanımlar vardır. Ama kullanılmaz ya da içerikleri değiştirilir. Ayrıca ezilenler ille de doğru ve haklı hedefler için mücadele eder, çıkarlarının her zaman nerede olduğunu bilir, parçanın çıkarıyla bütünün çıkarı, kısa vadeli çıkarla uzun vadeli çıkar özdeşir diye bir şey de yoktur. Ezilenler kısa vadeli, kendi özel durumlarının çıkarlarına göre, tarihsel deneyimlerine göre hareket ederler. Örneğin eğer yenilgi ve programsızlık varsa, ezilenler pekâlâ en gerici demagogların ve güçlerin peşinden de gidebilir. Faşizm büyük ölçüde ezilenlere ve 1929 buhranıyla yoksullaşanlara dayanmıştır. Bugünkü popülizmin de benzer karakteristikleri vardır. Ama faşizmin yükselişini ve zaferini, sosyalist hareketin ve işçi hareketinin başını bağlamış, Sovyet bürokrasisinin

Batı Demokrasisi denen şey işçi sınıfı mücadelelerinin ürünüdür. Tabii emperyalizm aşamasına girişle birlikte bu sefer sömürge ve yeni sömürgelerden gelen artı değerler bu demokrasiyi sürdürme olanağı sağladı. Batının istikrarı denen şey özünde budur.

tamamen yanlış politikalarından ayrı düşünemeyiz. Dünyanın en örgütlü işçi sınıfı Almanya’da Hitler’e savaşmadan teslim oldu, sözde Sovyetler’in, bürokratik kastın dolayısıyla da Üçüncü Enternasyonal’in işçi sınıfını bölen “sol” politikaları nedeniyle. Ters sağ politikalar da aynı akıbete İspanya’da uğradı. Bu yenilgiler üzerinde faşizm zafer kazanıp dünyayı bir savaşa çekti. Bugün de benzer bir durum var.

“Gerçekleri” açıklayarak komplo teorileriyle baş edilemez ki komplo teorileri, Nazizm’in Yahudi düşmanlığıyla aynı “enayiler sosyalizmi” özelliği taşır. Sorun somut program ve strateji yokluğudur.

Örneğin komplo teorileri özünde, basın, şirketlerin, devletlerin her şeyi manipüle etmesinden nemalanıyor. Bu özünde yanlış değil. Tamam bu da doğru ama bununla nasıl mücadele edilebilir. Açıklamalar veya tanımlarla değil, somut program ve hedeflerle. Bunlar eksik bugün. Örneğin madem bunlar bizleri manipüle ediyor, gelin şunun için mücadele edelim. Gelin tüm şirketlerin, tüm devletlerin, tüm örgütlerin tüm toplantıları, kararları hesapları herkese açık olsun. Devlet gizliliği, şirket sırları vs. ortadan kaldırılmalı. Basın ve yayın üzerinde devlet ve sermayenin egemenliğini kaldırıp, bunu kamuya ve örgütlü halka verelim onlar bunu kendi aralarında nüfus içindeki oranlarına, üye sayılarına vs. paylaşsın ve

paylaştırsın. Bir yayın organına ancak böyle örgütlü halk veya nüfus kesimleri sahip olabilsin, şirketler ve devlet değil. Bu gibi somut programlar ortaya koysak onların kaçacak yeri kalmaz. Halbuki biz, tüm sırları ortadan kaldıracak bir programı savunacak yerde, kişisel sırların gizliliği hakkı gibi şeylerden söz ediyoruz. Sanki bu mümkünmüş gibi. Sorun bizde. Bu da programsızlıkla, programsızlık da teorik eksik ve zaafarla ilgili.

Bugün artık küçük kapitalist ülkeler de aslında emperyalist bir temayüller gösteriyor. Yani 68'deki o ABD figürü dışında artık bir sürü emperyalist merkez ortaya çıkmaya başladı. İşte Çin önemlidir. İşte Türkiye'nin arzuları falan. Rusya nedir bu durumda? Nasıl tarif edilmelidir? Yani kim emperyalist, kim değil?

Bugün bütün kapitalist dünya (ki sosyalist diye bir dünya da yok, eskiden de yoktu ya, bu ayrı bir konu) kapitalist ve aynı zamanda emperyalist ülkelerden oluşuyor. Çin de kapitalist ve emperyalist, Rusya da. Amerika da, AB de. Veya daha küçüklerine gelirse. İran da, Hindistan da, Brezilya da, Güney Afrika da, Türkiye de... Kimileri gücü olmadığı, küçük olduğu için bunu yapamıyor. Örneğin Türkiye de emperyalist bir ülke, hem de yayılmacı. Tabii kendi gücü kadar. Balkanlar, Kafkaslar, Libya, Irak, Somali gibi bir alanda epey bir yol kat etti. Tipik yayılmacı ve silahlanmaya yönelik bir siyaset uyguluyor. ABD, AB, Rusya ve Çin arasında dünya ölçüsündeki mücadeleler ona belli bir hareket alanı veriyor. Türk devleti de bunu oldukça iyi kullanıyor kendi emperyal hayalleri için. İlerde bir maceraya kalkışabilir. Böyle bir macera belki bu devletin sonunu getirebilir. Osmanlı ve İttihat Terakki'nin hayalleri bir örnektir.

Siz nasıl görüyorsunuz? Çin, ABD, Rusya, Türkiye...

Evet hepsi emperyalist. Ama biz soruna şu açıdan bakmalıyız. Biz ezilenler, eşitlik için mücadele edenler ne yapmalıyız?

Önce, bir devrimci, bir sosyalist, bunlar arasındaki savaşa, iki taraf da emperyalist olacağı için, klasik

Sosyalist taktiği izlemeli, yani yenilgiçi olmalı. "Kendi" devletin ve burjuvazinin karşısında duracaksın. Bu kolay bir politika değildir. Geniş kitleler başlangıçta savaş sarhoşluğuna kapılır, egemenlerin zafer arbasına biner ve siperlerin karşı tarafında birbirlerinin boğazını sıkırlar. Bu ilkesel bir duruştur, bizler kısa vadeli ve partiyal değil genel ve uzun vadeli çıkarları savunuruz. Bir örnek vereyim. Rusya ve NATO Ukrayna'da savaşıyor. Biz NATO üyesi bir ülkede yaşıyoruz. NATO'nun yenilgisi için uğraşmalıyız. Bu işin alfabetisi. Ama politik mücadele, ezilenlerin ezenlere karşı mücadelesi, sadece ilkesel duruşlar değildir. Somut güçler mücadelesinde nasıl bir taktik izlenmeli sorusu vardır. Biz nasıl egemen sınıflar ve güçler egemen oldukları alanlarda çeşitli çatışan güçlerin dengede olup, biri üstünlük sağlamadan birbirlerini yıpratmalarını sağlayarak üstünlüklerini kurar ve korurlarsa aynı taktik esnekliği onlara karşı göstermeliyiz. Yani iti ite kırdırmaya dikkat etmeliyiz.

Yani taraflardan birinin aşarı bir güç kazanıp diğerini yenmesine imkân tanımamalıyız. Örneğin bugünkü dünyada, saldırgan ve güçlü olan taraf, NATO (ABD ve AB) ve pasifikteki benzeri ülkelerdir (Avustralya, Japonya, Yeni Zelanda). Bunların karşısında hedef Çin ve Rusya. Nihai hedef Çin. Önce Rusya'yı parçalamalı, tüketmeli.

Bu durumda biz, belki küçük olan ağırlığımızı, Rusya ve Çin tarafına koymalıyız. Bu tavrımızı onları şirin gösterme gibi bir davranışla gerekçelendirmemeliyiz. Açıkça neden böyle yaptığımızı söylemeliyiz. Bunlar da kapitalist ve bürokratik diktatörlüklerdir. Ama ABD ve AB karşısında bir denge oluşturarak ezilenlere hareket alanı sağlarlar nesnel olarak. Kendi niyetleri bu olmasa bile. Bir an için Rusya, İran, Çin'in çok güçsüz olduğu veya olmadığı bir dünya düşünün. Hamas var olabilir miydi? Suriye çoktan Libya gibi olmuştu. Örneğin ben Libgen isimli bir kitap sitesini kullanıyor ve ihtiyacım olan kaynakların çoğunu orada buluyorum. Bu Rusya sayesinde var. Her şeyi özel mülkiyet mihrabında kurban eden ABD ve AB böyle bir imkân bırakır mıydı? Bu küçük bir örnek. Özetle Rusya da emperyalisttir. Ama biz ezilenler olarak iti

ite kıldırma taktiği izlemeli, hiçbirinin kesin bir üstünlük sağlamamasına yönelik taktikler izlemeliyiz. Bu da fiiliyatta daha güçsüz olanı güçlü olan karşısında desteklemek anlamına gelir. Biliyorsunuz biri güçlü biri güçsüz iki güç arasındaki savaşta, tarafsızlık güçlüye hizmet eder. 'Tarafsızım ikisi de kötüdür' dediğinizde tarafsızdır zaten, güçlünün tarafındasınızdır. Tarafsızlık mümkün olan bir şey değildir.

Peki hocam son olarak, İsrail-Filistin meselesini sorayım. Şimdi şunu söylemek lazım, dünyanın güvenli bölgeleri var, ikinci dünya savaşından sonra oluşturulmuş olan. Ve güvensiz bölgeleri var, bizim Asya bir şekilde böyle. Artık güvensiz bölgelerden güvenli bölgelere doğru hızlı bir akış söz konusu. Türkiye de bir şekilde ortada bariyer olmuş durumda. Tabii güvenli bölgeler derken şunu kastediyoruz, demokrasinin ve hukukun işlediği, refahı gelişmiş ülkeleri... İnsanlar buralara gitmek istiyorlar bir şekilde. Aynı zamanda ezilen dünya tarafından, tabiri caizse, sürekli suçlanan şeytanlaştırılan ülkeler burası. Garip bir durum söz konusu. Özenilen, beğenilen ve insani yaşamın olduğu yerler aynı zamanda şeytanlaştırılan yerler. Bu kapsamda bizim İslam coğrafyasına da baktığımızda bu ülkelerin önerebildiği bir demokratik yaşam yok esasında ve mücadeleler tamamıyla Batı karşıtı ya da bir şeyin karşıtı olarak geliyor. Ancak sulha dair de bir cümle kurulmuyor. Buradan Filistin'e bağlarsak, bütün bunlardan yola çıkarak, siz İsrail-Filistin meselesi hakkında ne söylersiniz? Zaten gençliğinizde Filistin'e de gitmişsiniz. Tüm bunlardan nasıl bir tablo çıkarırsanız bize?

Sorunuzu üç başlık altında ele alalım. Bir, siyah-beyaz bölünmesini konuşalım. İki, İsrail'in mahiyetini ele alalım. Üçüncü olarak Filistin hareketini ele alalım. Birincisi, bugün tüm dünyada bir apartheid sistemi vardır. Yani ABD, AB, Japonya, Avustralya, Yeni Zelanda gibi ülkelerin dışında kalan dünya, etrafı surlarla çevrilmiş koca bir bantustandır. Bu alan çok büyük olduğundan bantustandakiler ileri olanları kuşatmış gibi görülüyor. Bu görsel bir yanılgıdır. Durum tam tersinedir. Biliyorsunuz. Güney Afrika'da güya bağımsız devlet olduğu söylenen, Tsaneki gibi, si-

"Kendi" devletinin ve burjuvazinin karşısında duracaksın. Bu kolay bir politika değildir. Geniş kitleler başlangıçta savaş sarhoşluğuna kapılır, egemenlerin zafer arabasına biner ve siperlerin karşı tarafında birbirlerinin boğazını sıkırlar. Bu ilkesel bir duruştur, bizler kısa vadeli ve partiyal değil genel ve uzun vadeli çıkarları savunuruz.

yahların yaşadığı bölgeler (Bantustan) vardı. Bir de buralardan alınıp şehirlerde çalışan ikinci sınıf siyah işçilerin yaşadığı Townshipler vardı. Bugün "Üçüncü Dünya" (bu da bi alışkanlık, ikincisi yok) koca bir bantustan. Kapitalist ülkelerdeki yabancı gettoları biraz Township'lere benziyor. İnsanlar bu hapishaneden kaçmaya çalışıyor. Batı bunları o hapiste tutup kendi ihtiyacı kadarını alıp ucuz işgücü olarak çalıştırmaya çalışıyor.

Dünyanın siyah ve beyaz bölünmesi diyorum buna. Siyah ve beyaz, politik kavramlardır. Örneğin Almanya'daki yabancı işçi beyaz da olsa siyahtır. Japon örneğin beyazdır. Bu ırkçılığa karşı mücadelede oluşmuş bir terminolojidir. Fiziksel veya biyolojik siyah beyazla ilgisi yoktur. Filistinliler siyah, Siyonistler beyazdır örneğin. Yoksa fiziksel veya biyolojik olarak ikisi de beyazdır.

Ben bu sonuca 1980lerin sonunda Almanya'daki yabancılar hareketi içindeki mücadelede, Doğu Avrupa'daki gelişmeleri gözleyerek ulaştım. Başlangıçta "bizler burada çalışıyor, vergi veriyoruz, tümüyle eşit haklar istiyoruz" diyorduk ve bunun için bir hareket oluşturmaya çalışıyorduk. Türk devleti bundan rahatsızdı. Çünkü o Avrupa'daki işçileri kendi dış politikasının araçları olarak, bir tür beşinci kol olarak

kullanmak istiyordu. Yabancıların içindeki burjuvalar (örneğin Hakkı Keskin vs.) “biz çifte vatandaşlık isteyelim. Lobi yapalım” diyorlardı. Ciddi bir kitle mücadelesinden korkuyorlar ve Türk devletine fiili işbirlikçilik yapıyorlardı.

Belli bir radikalleşme vardı. Özellikle ırkçı saldırılar ve öz savunma bunu besliyordu. Ama bir hareket yaratamadık. Bunda Türk sol hareketinin ve Türk sosyalist hareketlerinin oradaki Türk ve Kürtleri, tıpkı Türk devleti gibi, Türkiye’deki mücadeleye tabi kılmaları ve bir lojistik devlet üssü olarak görmeleri de çok etkili oldu. Ama daha önemlisi, Duvar çökünce, Türklerin ve Kürtlerin Almanya’daki konumu biraz yükseldi, Doğu Avrupalılar en alta geçti. Bunun da bir etkisi oldu.

Ama bu dönemde, Demokratik Almanya’daki Almanlar, bantustandan kaçtıklarında hemen Alman vatandaşı oldular (önce tek tek sonra ülkece). Ancak aynı şeyi yapmak isteyen Arnavutlar, oğul vermiş arılar gibi bir gemiye doldurulup püskürtüldüler örneğin. Bu gibi olaylar beni düşündürdü. Bu noktada, Almanya veya Avrupa’da eşit vatandaşlık için mücadele vermenin, doğu Almanların yaptığını yapmak, yeryüzünün imtiyazlıları arasına katılma mücadelesi vermek olacağı sonucunu çıkardım. Avrupa’ya katıl-

İsrail’e gelelim. O bizzat kendi sınırları içinde bir apartheid rejimi uyguluyor. O batılı emperyalistlerin haydut devletidir. Tüm Ortadoğu’nun ve hatta dünyanın başına beladır. İsrail bir Yahudi devleti değildir, bir Siyonist devlettir. Yani faşist bir devlettir. Hitler Almanya’sının yaşama hakkı nasıl yoksa, İsrail’in de yoktur.

mak veya orada eşit haklar alıp imtiyazlılar arasına katılmak değil, yeryüzünden imtiyazlılığı, yani Avrupalılığı kaldırmak gerekir sonucuna ulaştım. Örneğin Türkiye’nin AB’ye girmek istemesi, yeryüzünün imtiyazlıları arasına katılma çabasıdır. Bir devrimci ve sosyalistin böyle bir amacı olamaz. O yeryüzünden imtiyazlılığı kaldırmak için mücadele etmelidir. Sorunu böyle koyunca strateji değiştirmek gerekiyor. Örneğin ABD ve Avrupa’daki beyaz adamların aldığı kararlar bizim kaderimizi belirliyor. O halde bizler de bu ülkelerin yönetimini belirlemeliyiz. Nasıl?

Artık ulusal devletler kurmak için değil, tek tek insanların yaptığını, yani bantustandan kaçma girişimini, dünya çapında kitleler olarak yapmalıyız. Yani örneğin, ülkeler olarak ABD ve AB’ye katılma kararları almamız. Bunları politik bir program ve harekete dönüştürmeliyiz. Onlar ise bizleri nasıl tek tek yapıyorlarsa aynı şekilde ülkeler olarak da reddedip bizi gettoda kalmaya zorlayacaklardır. O zaman onların ikiyüzlülükleri ve kölelere dayanan demokrasiler oldukları da afişe olur. Bu muazzam bir altüstlük yaratır. Ezilenleri perspektifsizlikten kurtarır. Bu fiilen uluslara ve ulusal devletle karşı savaştır. İnsanlar buna şimdi ayaklarıyla oy veriyorlar. Bilinçli bir politik hareket dönüşmedi henüz. Ama bunun üzerine düşünmeli ve bu gibi stratejileri tartışmalıyız. Ulusal devletler artık yeryüzü ölçüsünde bir apartheid sisteminin sürdürmenin aracıdır.

İsrail’e gelelim. O bizzat kendi sınırları içinde bir apartheid rejimi uyguluyor. O batılı emperyalistlerin haydut devletidir. Tüm Ortadoğu’nun ve hatta dünyanın başına beladır. İsrail bir Yahudi devleti değildir, bir Siyonist devlettir. Yani faşist bir devlettir. Hitler Almanya’sının yaşama hakkı nasıl yoksa, İsrail’in de yoktur.

Yahudilerin vatani olduğu demagojisi, Siyonistlerin, Yahudileri kendi amaçları için araçsallaştırmasıdır. Yahudilerin vatani buldukları ülkelerdi ve ülkelere. Onlar o ülkelerdeki demokratik ve sosyalist hareketlerin içinde ve başında olmuşlardır. Bugün İsrail Siyonizm’ine en açık ve tutarlı direnenler Yahudil-

erdir. Bunlar şimdilik ve son yarım yüzyılda azınlıkta kaldılar. Ama Hitler'in cinayetlerine kadar Siyonistler Yahudilerin içinde küçük bir azınlıktılar. Aydınlanma ve Fransız Devrimi, Yahudileri içine kapatıldıkları gettodan kurtarıp eşit yurttaşlık verdiği, yani statü farklarını ortadan kaldırdığı için neredeyse bütün Avrupa Yahudileri (Osmanlı'da da öyleydi) demokratik ve sosyalist hareketlerde yer aldı. Sosyalist hareketin neredeyse bütün teorisyenlerinin Yahudi olması bir rastlantı değildir. Bugün Siyonizm'in Yahudilerin de bir kısmının desteğini almasında sosyalistlerin de günahı çok. Gerici ulusçuluğun ulus tanımlarını kabul edip yayarak buna yol açtılar. Ama bu ayrı bir konu. Sadece değinmiş olalım.

Burada Filistin hareketin gelelim. Bu hareket yüzde yüz haklı bir hareket.

Ama şöyle bir perspektifi ve programı yok: "Tamam biz bu Siyonist devleti yıkacağız ve yıktıktan sonra herkesin eşit haklara sahip yurttaşlar olduğu bir devlet kuracağız" demiyor. Böyle demediği için kendini tecrit de ediyor dünyadaki dostlarından. Böyle giderse ilerde çürürler. Sosyalistlerin başına gelen onların da başına gelecek. Şu an büyük mücadele içerisinde oldukları için fedakarlığın, diğerkâmlığın zirve yaptığı bir topluluk olduklarından bu durum tartışılmıyor. Hamas böyle olmasına rağmen Hamas'ı desteklememiz gerekir. Ama yanlışlarını söylemek de gerekir. Çünkü bu yanlışlar ezilenlerin haklı bir mücadelesini geriletebilir. Hamas'ın ister İslamcı olsun ister olmasın "bizim kurduğumuz devlette ister Yahudiler ister Hristiyanlar ister Müslümanlar ister dinsizler olsun, herkes eşit yurttaşlar olacaktır. Devlet insanların dinine eşit mesafede olacaktır." dese milyarlarca insanın sempatisini kazanabilir.

Bir de İslamcı arkadaşlar için şöyle bir gözlemim var. Şimdi ben İslamcı arkadaşların toplantılarını izliyorum, e-mail gruplarındayım. Hepsinde gördüğüm

şöyle bir şey var. Olaylara bilimsel bakamıyorlar, kavramsal araçları yok. Eleştirilerini bütünüyle ahlaki kavramlarla yapıyorlar. Ne bileyim işte, 'idareciler adil davranmalıdır' diyorlar mesela. İdareci adil davranmaz. Sen öyle bir devlet cihazını örgütleyeceksin ki en namussuz idareci bile adil davranmak zorunda kalacak. Gördüğüm kadarıyla böyle bir problematikleri yok. Efendim işte 'zengin cömert olsun, parasını paylaşsın', zengin parasını paylaşmaz. Sen ondan yüksek vergi almanın yollarını bulacaksın. Vergiyi de sadece devletin rüşvet alabilen memurlarıyla değil yine devletin kontrolü dışında, yani vatandaşların kontrolü çerçevesinde, merkezi idarenin kontrolü dışında kalmış, yöntemlerle toplayacaksın.

Bir de demokrasinin olmazsa olmazı olan, insanları eşit statüde görmek gibi bir dertleri yok. Kendileri Müslüman olarak hukuken ve fiilen hep üst statüde. Bunu eşitlemek, kendi imtiyazlarına karşı mücadele etmek perspektifi yok. Hep kendilerinin altta olduğunu söylüyorlar. Alevilerin alt konumlarını dert etmiyorlar mesela. Örneğin diyanetin kapatılması, ibadet kişi ve yerlerinin tıpkı Aleviler ve diğer cemaatler gibi vergiler üzerinden, devletçe değil, cemaatlerin gönüllü bağışlarıyla var olması için mücadele etmek gibi bir bakışları şok. Yani Hamas'ın yanlış buradaki politik İslam'da da var daha ince biçimde. Bu demokratik mücadeleyi korkunç zayıflatıyor ve güvensizlikleri besliyor.

Bu kıymetli söyleşi için çok teşekkürler hocam.

Ben teşekkür ederim.

Dipnotlar:

[1] Demir Küçükaydın'ın daha detaylı bir biyografisi için: <https://demirden-kapilar.blogspot.com/2017/10/kendini-tantmak-ksa-hayat-hikayem.html>

[2] Şu adresten indirilebilir: <https://disk.yandex.com.tr/d/br-JXouQiUcVPQ>

Emperyalizmin İdeolojik Aygıtları

M. TURABİ YERLİ

Unutturulmaya çalışılan iki kavramın birlikte yer aldığı üç kelimelelik bir başlığa sahip bir yazı bizatihi bir iddia taşımaktadır. Bu kavramlar hatırlanmaya değer ve bu yazıda bu yapılmaktadır. İdeolojilerin öldüğü ve karşılıklı bağımlı küresel bir dünyada emperyalizmden söz edilemeyeceği, ya da en azından bu kavramlar üzerinden siyaset yapılamayacağı solda bile neredeyse ege-

men hale gelmiştir. Emperyalizmden söz edenler ise, bunun öneminin azalıp azalmadığından tutun, kimlerin emperyalist olup olmadığı ile ilgili pek çok meseleyi tartışmaktadırlar.

Örneğin Mulhern, Britanya'nın 40'li, 50'li ve 60'lı yıllarda şekillendiği biçimiyle, artık öncelikli olarak emperyal yönelime sahip olmadığını söylerken diğer yandan Avrupa entegrasyonunun siyasi ruhunu, özel mülkiyetin çıkarları ve korunmasını, demokratik çoğunluğun iradesinin üzerinde tutan bir çeşit 'otoriter liberalizm' olarak ifade et-

mektedir.[1] Oysa Lenin'e göre kapitalizmin üst bir gelişme düzeyi olarak para-sermayenin mutlak egemenliğinden başka bir şey olmayan emperyalizmden, mevcut kapitalist sistem içerisinde önemi kaybolabilecek bir şeymiş gibi söz edilemez.

Ülkemizde meseleyi tartışanlardan biri olarak Fikret Başkaya, Öteki Yayınevi'nden

ç ı k a n Sömürgecilik, Emperyalizm, Küreselleşme isimli eserinde, emperyalizmden, sömürgecilikten söz edilmemesini, emperyalizme

karşı mücadele edilmemesiyle ilişkilendiriyor. Mücadele olmadan da kavramların içinin boşalıp işlevselliğini yitirdiğine dikkat çekiyor. Oysa emperyalizmin mutlaka mücadele edilmesi gerektiğini söylerken ve eserinde sömürgeciliğin genel tarihsel sürecini anlatırken 1945 sonrası dönemindeki hegemonik güç olan ABD'nin temel meselesinin sosyalist sistemin, "kızıl tehlikenin" önünü kesmek bu amaçla da "çevreleme

liberalizmi” denen bir strateji uyguladığı tespitini yapmaktadır. Kalkınma retoriğini öne çıkaran bu yaklaşım istenen sonucu vermeyince 1980’de Reagan ile birlikte sosyal devletten vazgeçen, özelleştirmeleri zorunlu gören ve devleti küçültmeyi hedefleyen bir anlayışa yönelindi. Dolayısıyla, artık yeni dönemde tüm söylemler bu anlayışın egemen olmasına hizmet edecek biçimde dönüşmeye başladı. Devletin asli işlevini yapması gerektiğini, basma satmak, ayakkabı ya da et satmak gibi işlerle uğraşmasının saçma olduğunu o kadar duyduk ki artık bu kanıksanır oldu. Sol, bu söylemleri kendi bazı kalıpları ile çok kolay uyumlandırdı ve kabul etti. Bazı solcular, özelleştirmeler sayesinde işçi sınıfının daha hızlı oluşacağını, gerçek patron karşısında sınıf bilinci kazanacağını, devlet işletmesinde çalışan işçilerin bu bilinci kazanamayacağını bile iddia ettiler. Tamamen sermayeye yeni alanlar açmak, sermaye hegemonyasını genişletmek için kapitalist sistemin zorunlu olarak yöneldiği özelleştirmeler, pek çok solcu tarafından savunuldu, doğrudan savunmayanlar da önemsiz bir mesele olarak gündemlerine bile almadılar. Özelleştirmelerin en yoğun olduğu dönemlerde siyasal hayata girmiş olan ÖDP içerisinde özelleştirmelere karşı mücadele etmeye öncelik verenlerin oranı yüzde dördü geçmiyordu. Bu duruma bir de Marksist söylemin devle-

İdeolojilerin öldüğü ve karşılıklı bağımlı küresel bir dünyada emperyalizmden söz edilemeyeceği, ya da en azından bu kavramlar üzerinden siyaset yapılamayacağı solda bile neredeyse egemen hale gelmiştir. Emperyalizmden söz edenler ise, bunun öneminin azalıp azalmadığından tutun, kimlerin emperyalist olup olmadığı ile ilgili pek çok meseleyi tartışmaktadırlar.

tin zaten ortadan kaldırılması hedefi de eklenince devletin küçültülmesi meselesi kendini solcu olarak pazarlayan pek çok yapının sahiplendiği bir hal aldı. Ülkemizde sol, emperyalizm ile ilişkili tartışmaları özellikle 1990lı yıllardan itibaren küreselleşme kavramı üzerinden tartışmış ve küreselleşmeyi emperyalizmin yeni görünümü olarak ifade etmişlerdir.[2] Bununla birlikte, bu yeni görünüme karşı mücadele pek de eskinin anti-emperyalist mücadelelerine benzememekte, Dr. Şermin Tağ Kalafatoğlu’nun “Küreselleşme Karşıtı Hareket” (Anti Globalization Movement) isimli makalesinde belirttiği üzere kendini “liberal” olarak ifade eden “Public Citizen” ve “Sierra Club” isimli “sivil toplum örgütleri”nin ve “girişimci, anarşist, nostaljik, teknofobik, fütürist, devrimci ve tutucu” niteliklere sahip kişi ve kuruluşların yer aldığı başka bir hal almaktadır.[3]

Görece yakın zamanlarda Yazılama Yayınevi tarafından yayınlanan *Hegemonya Bunalımı ve Çin* isimli kitabı üzerine yapılan söyleşide Alper Birdal, yaşanan sürecin dünyayı daha barışçıl bir yer haline getirip getirmediğine dair bir soruyu “bana kalırsa bu durum dünyayı daha tehlikeli bir yer haline getiriyor” biçiminde cevaplandırarak, tekelci emperyalist sürecin karşılıklı bağımlılığı da kapsasa, rekabetin kızışmasının kaçınılmaz olduğunu ve bunun daha büyük bir savaş tehlikesi ve daha büyük bir belirsizlik doğurduğunu ifade ederek esasen emperyalizmin temel karakterinin değişmediğini de söylemiş olmaktadır.[4]

Bu daha tehlikeli hale gelmiş bulunan emperyalist/kapitalist sistemi tartışırken bunun üretim koşullarının yeniden üretiminden yani emperyalizmin yeniden üretiminden muaf olmadığına da altını çizmek gerekmektedir.

Her sistem, kendini yeniden üretmek/geleceğe taşımak için kendini en değerli/iyi olarak algılatmak, kişilerin sistem içerisindeki konumlarını benimsemelerini sağlamak, bu benimsetmeyi sağlamak için mevcut konuma değil, olası konuma/vaat edilen konuma dikkatlerini çekmek, gerçek olanı değil, çok

düşük bile olsa görkemli olasılığı sürekli gündemde tutmak zorundadır; kapitalist sistem tam da böyle kendini geleceğe taşıyor.

Althusser'e göre üretim ilişkilerinin yeniden-üretiminin büyük bir bölümü, devlet iktidarının devlet aygıtlarında, bir yandan DİA'larda, öbür yandan Devletin (Baskı) Aygıtında uygulanmasıyla sağlanıyor.

Biz, burada, üretim ilişkilerinin geldiği noktada sınıraşan niteliğinden dolayı, emperyalizmin ideolojik aygıtlarından ve sadece sınıriçindeki silahlı kuvvetler gibi unsurlardan değil, NATO gibi sınıraşan örgütleri de hesaba katıyoruz. Buna ayrıca uluslararası mahkemeleri ve de vergi sistemi gibi para toplama aracı olarak IMF ve Dünya Bankası gibi kuruluşları da sayabiliriz.

Althusser'in *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları* isimli çalışmasında ifade ettiği durum, kendi varoluş koşullarını da yeniden üretmek zorunda oluşu, yaşayan organizma ve toplumlar için bir kanun olarak varlığını sürdürmektedir.[5] Aslında anlatılan şey, bir sistemin gerekliliği ve her sistemin tıpkı tüm canlılarda olduğu gibi, geleceğe kalabilme doğrultusunda devinim göstermesidir.

Althusser'in bu "Üretimin maddi koşullarının yeniden-üretimi, yani üretim araçlarının yeniden-üretimi" ifadesi aslında özünde doğru olmakla birlikte bir miktar eksiklidir. Üretimin daha doğrusu ilgili üretim sisteminin yeniden üretimi, salt araç gereç anlamında üretim araçlarının yeniden üretimine değil, emekgücünün yani, o sistem içerisinde devinen öznenin de yeniden üretimine ihtiyaç duyar.

Althusser'in bu "Üretimin maddi koşullarının yeniden-üretimi, yani üretim araçlarının yeniden-üretimi" ifadesi aslında özünde doğru olmakla birlikte bir miktar eksiklidir. Üretimin daha doğrusu ilgili üretim sisteminin yeniden üretimi, salt araç gereç anlamında üretim araçlarının yeniden üretimine değil, emekgücünün yani, o sistem içerisinde devinen öznenin de yeniden üretimine ihtiyaç duyar. Bu ifadenin eksikliğini Althusser de fark etmiş olacak ki, eserinin ilerleyen sayfalarında emekgücünün yeniden-üretiminden söz eder. Burada ise emekgücünü emek ürününden ayırarak işletmenin dışında gerçekleştiğini ifade ederken gerçekte üretimin toplumsal karakterini bir an için unuttuğunu ve salt makinanın diğer ucundan çıkan mamul maddeye odaklandığını görürüz. Oysa, gerçeklikte, üretim araçları ile birlikte üretimin tamamı bir işletme sınırlarını çoktan aşmış olan sistem içerisinde gerçekleşmektedir. Bugün, bırakın işletme sınırlarını aşmayı, ülke ve hatta kıta sınırlarını aşan bir üretim süreci görülmektedir ki tekerlekleri bir kıtada, bujileri başka bir kıtada üretilen bir aracı daha pek çok parçası bambaşka ülkelerde üretilirken son ürün olarak tek bir işletmeden çıktığını söyleyemeyiz.

Althusser'in bu sınırlı bakış açısı, ideolojik aygıt gibi önemli bir kavramı gündeme getirirken onu tekil devletle ilişkili olarak ifade etmesine neden olmuştur. Oysa ortada tek tek ülke sınırlarını aşan bir küresel sistem vardır ve her şey o sistem içerisinde üretilmekte ve sistem de kendini yeniden üretmektedir. Dolayısıyla ortada bir ideoloji varsa bu sistemin içerisinde yer alan karşıt sınıfsal konumlarla ilintilidir ve bu sermaye sistemin devamından yana ve egemen sınıf olan kapitalistler/patronlar sınıfının ideolojisi, egemen ideoloji olarak zuhur eder. İşte emperyalist aşamaya gelmiş olan bu sermaye sistemini yeniden üretmeye yarayacak, emperyalist-kapitalist sisteminin kaçınılmaz olduğunu düşünen, işçi sınıfı kimliği dışında başka referans kimliklere odaklı, dolayısıyla sistem için tehdit oluşturmayacak hale getirilmiş insanlar topluluğu yaratmak için bu ideolojinin taşıyıcısı tüm aygıtlara emperyalizmin ideolojik aygıtları demek daha doğru görünmektir.

Bunları ele alırken yine de Althusser'in söylediklerini "devletin" yerine "emperyalizmin" ifadesini geçirerek bir ana gövde olarak kullanabiliriz.

1. Dinsel ideolojik aygıt (İA): Burada Althusser kiliselerden söz ederken ülkemiz için, Diyanet'in ve tarikatların bu kategoride ele alınabileceğini söyleyebiliriz.

2. Öğretimsel İA: Eğitim sistemi içerisinde yer alan tüm okullar ve eğitim faaliyeti yürüten kurumlarla birlikte bunlarla ilgili Milli Eğitim Bakanlığı, Yüksek Öğretim Kurumu gibi yapıları ele alabiliriz.

3. Aile İA'sı: Burada aslında Marksizmin doğduğu zamanlardaki kavrayışla devlet, özel mülkiyet, sınıflı toplum ve aile arasında kurulan ilişkinin bir yansıması olarak aile ideolojik aygıtından söz edilmektedir. Oysa emperyalist ideolojinin yeniden üretimi için aile bir taşıyıcı olma potansiyelini kaybetmiştir. Sistem için aile, işgücü maliyetini artıran bir etki doğurmaktadır. Asgari ücret tartışmalarında ailenin birlikte ele alınması, işçinin yeniden üretimi sürecine ailenin de eklenmesiyle maliyeti artıran bir işlev görmektedir. "Bakmakla yükümlü olduğu kişi" gibi bir kavram patronun karşısında daha fazla ücret ödenmesi için bir baskı aracı olarak kullanılmaktadır. Dolayısıyla sistemin çıkarı ailenin değersizleştirilmesi ve gündemden düşürülmesi yönündedir. Bununla birlikte insanların türün doğası gereği aile bağları geliştirmiş olmaları ve konuda duyarlılık göstermeleri, sistemin doğrudan aile kurumunun saldırmamasına da olanak vermemekte, hatta tam tersine ailenin hamisi rolünü oynamalarına neden olmaktadır.

4. Hukukî İA: Bu olgunun burada yer alması, Althusser'de Lenin'in devlet kuramına aykırı gibi durmaktadır. Hukuk sistemi zaten devletin sacayaklarından biridir. Lenin'e göre devletin olmazsa olmazları hukuk sistemi/mahkemeler, silahlı güçleri ve bunları finanse etmek için de vergiler/para toplama sistemidir. Tüm yapılar bizatihi ideoloji taşıyıcıları olduğundan bunlardan ayrıca İA olarak söz etmeye gerek yoktur.

5. Siyasal İA: Siyasi partileri ve siyaset sistemi ile birlikte çeşitli derneklere de burada yer verebiliriz.

Her ne kadar emperyalist/kapitalist ideoloji siyasi alan-sivil alan gibi ayrımları dayatarak, siyasi örgüt ve sivil toplum örgütü şeklinde yapıları ayırmaya çalışsa da o kurumun faaliyeti şu ya da bu biçimde şu ya da bu sınıfın yararına olacak biçimde sistemin yeniden üretimini yönünde ya da karşısında çıktı ürettiğinden bunları ayrı ele almak doğru değildir.

6. Sendikal İA: Bu aygıt da bir örgütsel yapı olarak siyasi İA olarak ele alınmalıdır. Bu ayrımın kendi bile bir ideolojik tutum olan "sendikalar siyaset yapmaz/siyaset üstüdür" yaklaşımını ifade etmekte ve emperyalist/kapitalist sisteme hizmet etmektedir.

7. Haberleşme İA'sı: Burada artık Althusser zamanından çok daha zengin bir aygıt yer almaktadır. Klasik yazılı basın yayın ve radyo televizyonun yanına internet siteleri, sosyal medya, mail grupları, haberleşme kanalları grupları (Telegram, WhatsApp vb) gibi pek çok ortam eklenmiştir.

8. Kültürel İA: Edebiyattan, sanata, eğlenceden spora kadar her şey bu çerçevede ele alınabilir.

Burada, daha iyi bir anlaşılabilmesi için ideolojik aygıt olarak kullanılacak olanları yeniden şu biçimde sınıflandırabiliriz:

1. Emperyalizmin İdeolojik Eğitim Aygıtları (EİEA): Sistemin içeriği ağırlıklı olarak iktidar tarafından belirlendiği için devlet ve iktidarla en ilişkili aygıt olarak görülebilir.

2. Emperyalizmin İdeolojik Dinî Aygıtları (EİDA): Her ne kadar devletten bağımsızsa da siyasi iktidarla ilişkilerin yoğunluğu tarikatları, bizatihi devlet ve iktidarla ilintili diyanetin yanı sıra devlet/iktidar ilintili bir aygıt olarak ele almayı zorunlu kılıyor.

3. Emperyalizmin İdeolojik Örgütsel Aygıtlar (EİÖA): Her türden siyasi parti, sendika ve dernek bu çerçevede ele alınabilir.

4. Emperyalizmin İdeolojik Medya Aygıtları (EİMA): Tüm yazılı görsel ve sosyal medya dahil.

5. Emperyalizmin İdeolojik Yaşam biçimi İlintili Aygıtlar ya da kısaca Yaşam biçimi Aygıtları (EİYBA): Althusser tarafından “kültürel ideolojik aygıt” olarak ifade edilmiş olsa da din ve eğitim de kültürün parçası olduğundan ayırtırmak için kültürel kavramı yerine yaşam biçimi aygıtları ya da yaşam biçimi ilintili aygıtlar ifadesi daha doğru gelmektedir. Sanat, edebiyat, eğlence, spor vb. hepsi bu kavram içerisinde kendine yer bulabilir. Ayrıca, yaşam biçiminin doğrudan emperyalizmin ideolojisi tarafından belirlendiği de daha net görünür kılınmış olur.

Aslında Althusser de devletin kendini var etmek için kullandığı baskı ve ideolojiyi tüm aygıtlarda birlikte kullandığını ve baskıya tümüyle öncelik veren devlet aygıtlarından farklı olarak ideolojiye tümüyle öncelik veren DİA’larda söz ederken sistemin kendini üretmek ve yeniden üretmek için birtakım aygıtlara ihtiyaç duyduğunu söylüyordu ve baskı aygıtları yanında rıza üretmeye yarayan ve her şeye normal ve hatta güzel algılamamıza yarayan aygıtların varlığına dikkat çekiyordu. Bunu yaparken sadece bir farklılık olarak değişik DİA’lar arasındaki birliğin egemen sınıfın ideolojisiyle, çoklukla çelişkili biçimlerde sağlandığı notunu düşüyor ancak egemen ideolojinin yani egemen sınıfın ideolojisinin etkisinin burada yoğunlaşmış olduğunu da ekliyordu.

Bu arada tüm bu ideolojik aygıt olarak tanımlanan yapıların kendiliğinden belli bir ideolojinin taşıyıcısı olmadığı gerçeğini de görmek gerekir. Hatta aynı şey devlet aygıtları için de söz konusudur. Bu aygıt hangi sistem için kullanılmak üzere dizayn edilmişse o sınıfın ideolojisini taşır. Örneğin devletin yasama ve yönetim aygıtları, silahlı gücün nasıl olacağı ve dahi vergi/para toplama sistemi sermaye sisteminde işçi sınıfı iktidarındaki sosyalist sistemde başka olacak ve farklı ideolojilerin taşıyıcısı olacaklardır. Bu nedenle ideolojik aygıtların yok edilmesinden değil ele geçirilerek dönüştürülmesinden söz edilebilir. Althusser’in de belirttiği gibi Fransız Devrimi, bir numaralı DİA olan Kilise’ye saldırarak ruhban sınıfın bünyesini sivilleştirilmiş, Kilise servetlerine elkoymuş ve dinî DİA’nın egemen rolünün yerini alacak yeni

DİA’ların yaratılmasının önünü açmıştır. Nitekim, T.C.’nin kuruluş sürecinde de Halifelik yerine Diyanet’in kurulması bununla paralellik göstermektedir. Aynı biçimde eğitim kurumlarının yapısı ve niteliği değiştirilerek eski sistem yerine yeni sistemin ideolojisini taşır hale getirilmiştir. Bu arada bunlardan biza-tihi eski sistemin ideolojisini taşımaktan başka işlevi olamayacak aygıtlar ortadan kaldırılmak zorunda olmakla birlikte bu ancak toplumsal nesnellik elverdiği zaman gerçekleşebilir.

Yukarıda saydığımız beş ideolojik aygıtta daha yakından ve emperyalizm ile ilişkilerini de ifade ederek bakacak olursak ilk sıradan sona doğru emperyalizmin etkisinin daha belirgin olduğunu söyleyebiliriz. Birinci sırada ifade ettiğimiz eğitim aygıtları her ne kadar emperyalizmin ideolojisinin taşıyıcıları olsa da yerel devlet tarafından belirlenimleri ihmal edilemez düzeydedir. Öte yandan son iki sırada ifade edilen medya (EİMA) ve yaşam biçimi aygıtları (EİYBA) neredeyse tamamen emperyalist sistem tarafından doğrudan oluşturulmuştur. Futbolcuların dünya pazarında bir meta gibi dolaşımında olduğu futboldan tutun, tüm spor organizasyonları FIBA, FIFA, UEFA, IOC gibi ulusötesi kuruluşlar tarafından belirlenmekte ve tekeller tarafından finanse edilmektedir. Bugün bu nedenler, egemen ideolojinin sonucu olarak her düzeyde Rus takımları hiçbir uluslararası organizasyonda yer almamakta ama öte yandan Rusya ile ilişkilerini normal sürdüren ülkeler dahil olmak üzere hiçbir diğer ülke bu tür organizasyonları boykot edememektedir. Oysa, emperyalizmin ideolojik hegemonyasının dünyanın tamamında kurulmadığı dönemlerde pek çok ülke olimpiyat oyunları gibi organizasyonları bile çeşitli nedenlerle boykot edebilmekteydi. Büyük sermaye grubu sponsorlardan yine büyük sermayeli yayıncı kuruluşlara kadar sermaye sisteminin bir büyük sektörü olan sporun yanı sıra tüm müzik ve eğlence sektörü de doğrudan emperyalist sistemin kontrolü altındadır. Müzik ve eğlence sektörünün aygıtları tıpkı sporda olduğu gibi medya aygıtları ile iç içe varlıklarını sürdürmektedirler. Yine müzikte olduğu gibi diğer sanat dalları ve edebiyat da emperyalizmin ideolojik aygıtları olar-

ak varlıklarını sürdürmektedirler. Bir güzellik bilimi olarak estetik ve sanat, egemen ideoloji tarafından belirlenme doğasından dolayı bizatihi emperyalizmin ideolojisinin taşıyıcısıdır. “Güzel-olan” tanımı “ideal-olan” ile “gerçek-olan”ın uyumu olarak tanımlanır ve “ideal-olan” tanımı da her zaman için egemen ideoloji tarafından belirlenir. Dolayısıyla, bugün insanlardaki egemen “güzel-olan” algısı, emperyalist ideoloji tarafından üretilmiş “ideal-olan”a uyum oranında gerçekleşebilmektedir. Medya dışında, sergiler, yarışmalar vs. her şey yine tekeller ve onun kontrolündeki yapılar tarafından belirlenmektedir. Sosyal psikoloji bilimi bize tutumların üst sınıf tutumları tarafından belirlendiğini göstermektedir. Bu da bir estetik beğenin en nihayetinde en üst ekonomik gelir grubu tarafından oluşturulmuş olduğunu söylüyor. Burada bir alt ekonomik tabakanın elbette ki kendi estetik tutumunu oluştururken, ancak algıladığı kadarıyla bir üst tabakanın tutumu ile benzediğini ve bir miktar farklılaşmasının kaçınılmaz olduğunu kabul etmek gerekir. Böylelikle en alta inildikçe her seferinde giderek farklılaşan beğeni üst sınıf beğenisinin karikatürü haline gelse de onun tarafından belirlendiği gerçeğini değiştirmemektedir. Bu nedenle örneğin Roma ve Madrid’in görkemli bina ve heykellerin kötü karikatür gibi kopyalarını Kolombiya gibi eski sömürgelerin şehirlerinde bol bol görürüz.

Beşinci sıradaki yaşambicimi aygıtları ile dördüncü sıradaki medya aygıtlarının iç içe çalıştığı örneklerini gördük. Medya bizatihi bir ideal yaşambicimi taşıyıcısı olarak neredeyse tüm sanat, edebiyat ve spor hayatının da belirleyicisi olmaktadır. Emperyalist aşamada medya artık yerel unsurların varlığını neredeyse tümünden imkânsız hale getirmiş, tüm yerel unsurları sistemin parçası olarak varlıklarını sürdürür olmaya mahkûm etmiştir. Artık, bir kasabanın ya da küçük şehrin düğün salonlarında, kahvehanelerinde çalıp söyleyen müzisyenler yoktur. Konu komşuya ve dost meclislerinde çalıp söyleyen herkes, küresel ağın bir parçası haline gelmişler ve üç beş takipçileri ve 15 -20 dinleme gerçekleştirmelerine rağmen YouTube piyasasında çoktan yerlerini almışlardır. Sistem

karşıtı şeyler de söyleseler, sistem kendini meşurlaştırdığı için daha fazlasını kazanmaktadır. Milyonlarca kullanıcı oluştuğu aslında YouTube daha fazla kazanır olmaktadır. Benzer durum herkesin ifade özgürlüğü aracı olarak algıladığı X (eski adıyla Twitter) de bu “ifade özgürlüğü” kullanıcıları arttıkça kârına kâr katmaktadır.

Medyadan bahsederken Netflix’ten söz etmemek mümkün değildir. Bir yaşambicimi mühendisliği aracı da denebilecek en güçlü ideolojik aygıt birimi olarak karşımızda durmaktadır. Netflix dizileri izlemek başlıcasına bir yaşambicimi olarak sunulurken içeriği ile de nasıl yaşanması gerektiğini güçlü biçimde şekillendirmektedir.

Öte yandan sadece internet aracılığı ile değil klasik kanallardan yayın yapan televizyon ve radyo gibi kuruluşlar da ulusötesi egemenliğe kurumsal ya da sponsor/reklam aracılığı ile daha fazla girmektedir. Üçüncü sıradaki örgütsel yapılardan dernek ve vakıflar emperyalist odaklarla ilişkilerini en fazla açık eden aygıtlar olarak görülse de gerek ABD gerekse Türkiye’de siyasi partilerle büyük sermaye grupları arasındaki ilişki de oldukça açık biçimde yürümektedir. Ülkemizde sadece iktidarda olan partiler değil,

Bu arada tüm bu ideolojik aygıt olarak tanımlanan yapıların kendiliğinden belli bir ideolojinin taşıyıcısı olmadığı gerçeğini de görmek gerekir. Hatta aynı şey devlet aygıtları için de söz konusudur. Bu aygıt hangi sistem için kullanılmak üzere dizayn edilmişse o sınıfın ideolojisini taşır. Örneğin devletin yasama ve yönetim aygıtları, silahlı gücün nasıl olacağı ve dahi vergi/para toplama sistemi sermaye sisteminde işçi sınıfı iktidarındaki sosyalist sistemde başka olacak ve farklı ideolojilerin taşıyıcısı olacaklardır.

muhalefet de emperyalist odaklarla doğrudan parasal ilişkiye girmeseler de (ki girseler de elimizde kanıt olamayabileceğini biliyoruz) siyasal destek almak için iletişim halindedir. Anamuhalefet parti başkanı kalkıp ABD ziyareti yaparken, İstanbul Belediye Başkanı kriz anında bile İngiliz Büyükelçisi ile balık yemeyi önceleyebilmektedir.

Bunun dışında pek çok vakıf, dernek ve etkinliğin, Freedom House, Index On Censorship , Article 19, IFEX, Human Rights Watch, Heinrich Böll Vakfı, Friedrich Ebert Vakfı, Rosa Luxemburg Vakfı, Konrad Adenauer Vakfı ve Friedrich Naumann Vakfı gibi ya doğrudan emperyalist devletler tarafından ya da Soros gibi büyük sermayedarlar tarafından finanse edilen aygıtlarca desteklendiği bilinmektedir.[6] Bu dernek ve etkinliklerin önemli kısmı da kamuoyu tarafından sol ve hatta anti-kapitalist gibi algılanmakta ve içinde yer alanlar tarafınca bile bu durum gerçek sanılmaktadır.

Dini aygıtlara gelince dinci bir yapılanma olan Fethullah Gülen Cemaati ile emperyalizmin ilişkisi 2016 darbe girişiminden sonra “ne istediler de vermedik” diyenlerinden her türlü el öpen ya da selam edenlerce bile reddedilemeyecek hale gelmiştir. Oysa, CIA destekli bir kontrgerilla yapılanması olan “Komünizmle Mücadele Derneği”, FG ile diğer önemli kurucularının dinci yapıları eliyle emperyalizmin yalnızca ideolojik değil zor aygıtı olarak da işlev gördüğü başından itibaren bir sır değildi. Esasen emperyalizmin sosyalist ülkelere karşı yürüttüğü “yeşil kuşak” projesinin ve daha sonra da “Büyük Ortadoğu Projesi”nin aparatları olarak dinci yapılar desteklenmiş, en “Atatürkçü” geçinen 12 Eylül Darbesi’nin başı Kenan Evren tarafından Rabıta gibi örgütlerden almaktan bile beis görülmemiştir.

Bir ideolojik aygıt alanı olarak eğitim de ilkokulundan üniversitesine kadar her ne kadar yerel yasalarla müfredatı düzenlense de neredeyse tamamen emperyalist ideolojinin taşıyıcısı haline gelmiştir. En bağımsız olması gerektiğini varsaydığımız üniversiteler ve akademisyenler içinde emperyalizmin değer-

leri dışında bir şey üretmek oldukça zor, üretilse bile yayınlanması neredeyse imkânsız hale gelmiştir. Dünya üniversiteleri arasında belki de en popüler olan Harvard Üniversitesi’nin ilk siyah başkanı olan Claudine Gay’e cilt rengi ve düşünceleri nedeniyle tahammül edemeyen bir akademi ortamının ne bilimselliğinden ne de özerkliğinden söz edebiliriz. Taylan Kara’nın ifadesiyle “insanın ve sosyal bilimlerinin maddeden ve toplumdaki kopuşu, tekelleri kapitalizmde sadece bir arzu değil bunun ötesinde bir zorunluluk” olması artık sosyal bilimleri tamamen emperyalizmin ideolojisinin taşıyıcısı haline getirmişken fen bilimleri ve tıp gibi alanlar da tamamen tekelleri finanse edilen ve dolayısıyla onların çıkarları doğrultusunda araştırma yapılan alanlar haline gelmiştir.[7] Üniversiteler, sadece “bilim” değil sunduğu ve şekillendirdiği yaşambicimi ile de emperyalizmin etkili bir ideolojik aygıtı olarak işlev görmektedirler.

Buraya kadar bu beş kategorideki ideolojik aygıtların emperyalizmin ideolojik aygıtları (EİA) olduğunu göstermeye çalıştık. Yine daha önce söylediğimiz gibi bu kurumlar çoğunlukla bizatihi EİA değillerdir. Yani bir eğitim kurumu sırf eğitim kurumu olduğu için EİA değildir. Onu EİA yapan, emperyalizm tarafından ele geçirilmiş olması ve emperyalizmin ideolojisinin taşıyıcısı, üreticisi ve yeniden-üreticisi olmasıdır. Emperyalizme karşı mücadele kazanıldığında, işçi sınıfı iktidarı ele geçirdiğinde, sosyalist bir devlet/-ler topluluğu kurulduğunda eğitim ortadan kaldırılmayacak, işçi sınıfının ideolojisinin üreticisi/yeniden-üreticisi ve de taşıyıcısı haline getirilmek üzere ele geçirilmiş olacaktır. Aynı durum, EİMA ve EİYBA için de geçerlidir.

Ancak, din üzerinden emperyalizmin ideolojisinin taşıyıcısı ve kullanışlı aparatları olan dinci aygıtların ve kimi derneklerin kapatılması kaçınılmaz olacaktır. Ancak tüm bu dinci ve siyasi EİA kapatma süreci emperyalizmin elde ettiği ideolojik hegemonyanın gücü ve insanların hassasiyeti nedeniyle son derece zorlu geçecektir ve her türlü demagoji ve insanların manipülasyonunu kolaylaştıran bir içerik taşımaktadır. 15 Temmuz 2016 tarihli kanlı darbe girişisi olmasaydı bugün hâlâ FG’nin ve tabii ki cemaati/örgütünün

bir CIA ve dolayısıyla emperyalizm aparatı olduğu yönündeki her söz “din düşmanlığı” biçiminde çarpıtılarak etkisizleştirilmeye, sözün sahipleri de “düşman” ilan edilerek “katli vacip”ler kategorisine konulmaya çalışılacak ve bunda da muhtemelen başarılı olunacaktır. Bugün de esas görevi sınıf kimliğinin oluşumunu önlemek ve gerekirse sınıf hareketi karşısında bir şiddet unsuru olarak örgütlenen dinci yapıların eleştirisi aynı biçimde çarpıtmaya uğratılarak etkisizleştirilmektedir. Bunun karşısında, dindarlar arasında emperyalizmden bağımsızlaşmış bir dinsel anlayışı egemen kılmak ancak dindarlar arasındaki sınıfsal kimliğe sahip çıkanların ağırlık kazanmasıyla mümkün olacaktır ki, İslam’ın altın çağındaki gibi etki gücü yüksek İslam aydını olarak tanımlanabilecek kişileri bugün ortaya çıkarmak mümkün olabilecek midir sorusu sorulabilse de bunun mutlaka olması gerektiği hatırlanmalıdır. Dünyada her ne kadar anti-emperyalist/anti-kapitalist dinsel yapılar şekillenmiş olsa da Türkiye’de bu yapıların örgütlenmesi ağırlıklı olarak yeşil-kuşak projesi çerçevesinde ve kontgerilla faaliyeti olarak gerçekleştiği için gerçek bir anti-emperyalist tutum ortaya çıkamamaktadır. Bu vesileyle tekrar hatırlamakta yarar var ki mesele aygıtın kendinde/özünde değil, hangi amaçla yapıldığı ve nasıl bir içerik ve işlev kazandığı ile ilgilidir.

Bu düzeyde olmasa da benzer bir zorluk eğitim/akademi alanında da söz konusudur. Emperyalizmin ideolojik hegemonyası altında şekillenmiş bir akademik ortam yerine bundan bağımsızlaşmış özgür bir üniversitenin kurulması için en az lise çağından itibaren farklı bir eğitim modeliyle yetişmiş ve profesör olmuş kişilere ihtiyaç vardır ki bu da nereden bakılırsa bakılsın en az 15-20 senelik bir zamanı gerektirmektedir. Elbette ki bugün için dahi, emperyalizm/kapitalizmden bağımsızlaşmayı başarabilmiş belli sayıda akademisyen vardır. Ancak sayıları giderek azalmakta ve yerine %100 EİA görevini ifa edecek akademisyenler gelmektedir.

Bu ideolojik aygıtların hangi ideolojik söylemin taşıyıcısı olduğunu belirlemenin önemli olduğu

söylenmişti. Bu durumda emperyalizmin ideolojik aygıtları aracılığıyla hangi söylemleri egemen kılmaya çalıştığını da ortaya koymak durumundayız.

Bunlardan birincisi insanın doğası gereği kötülük yapmaya elverişli, bencil, tembel olduğu ile ilişkili söylemlerdir. Özellikle EİEA, EİMA ve EİYBA’lar tarafından taşınan insanın bencil ve kötü olduğu söylemi çoğu zaman EİDA’lar tarafından üretilmektedir. Çoğu çarpıtılmış psiko-sosyal deneyler ile kalıp-yargılara dayanan ve gerek Emperyalizmin İdeolojik Eğitim Aygıtları (EİEA), gerekse diğer EİA’lar tarafından taşınan bu söylem eşitlik karşıtı tüm söylemler için bahane oluşturmakta ve eşitsizlik üreten sistemi kabul edişi kolaylaştırmaktadır. Bu söylemin tamamlayıcısı da özgürlük>eşitlik söylemidir. Zaten, beş parmağın beşinin de bir olmamasının da kanıtlandığı gibi eşitsizlik doğaldır ve o halde insanlar, eşitsizliği ortadan kaldırmak gibi olmayacak, insanın doğasına aykırı bir olguyla uğraşmamalı, bunun yerine özgürlük teması ile ilgilenmelidir. Ancak, özgürlüklerin ne ve ne kadar olduğuna da emperyalist sistem karar verdiğinden, mücadelenin hedefi ve dozu da bizatihi emperyalizm tarafından belirlenmiş olmaktadır. Bu söylemin ana hedefi eşitlik söyleminden uzaklaşılması olduğundan, bir kez bu gerçekleşti mi nasılsa “özgürlük” ancak

Emperyalizmin ideolojik hegemonyası altında şekillenmiş bir akademik ortam yerine bundan bağımsızlaşmış özgür bir üniversitenin kurulması için en az lise çağından itibaren farklı bir eğitim modeliyle yetişmiş ve profesör olmuş kişilere ihtiyaç vardır ki bu da nereden bakılırsa bakılsın en az 15-20 senelik bir zamanı gerektirmektedir. Elbette ki bugün için dahi, emperyalizm/kapitalizmden bağımsızlaşmayı başarabilmiş belli sayıda akademisyen vardır.

emperyalizmin sundukları arasından sunduğu kadarını seçme özgürlüğüne kolaylıkla hapsolmaktadır. Artık özgürce dilediğiniz Netflix dizisi arasında özgür seçiminizi yapabilir, burjuvazinin ahırındaki herhangi bir at arasında seçim yaparak da özgür seçmen iradenizi ortaya koyabilirsiniz! Ancak, bu özgürlükler bile yeri geldiğinde güvenlik>özgürlük denklemi nedeniyle kolaylıkla ve hatta gönüllü olarak vazgeçilebilir. Bundan 30-40 sene öncesine kadar insanların üst araması yapılması, parmak izi alınması gibi uygulamalara gösterdikleri direnç yerini bugün gönüllü kabule bırakmıştır. Sovyetler Birliği döneminde yükseltelen kişisel hak ve özgürlüklerle ilgili haberleşme ve seyahat hakkı gibi olgulardan söz etmek bile mümkün görünmemektedir. Bırakalım ekonomik engelleri, bir ülkeden bir ülkeye giderken vize uygulaması olması bile seyahat özgürlüğünün gerçekte olmadığını çok net kanıtı iken kimse meseleye buradan bakmamaktadır. Onlar hâlâ Avrupa'da sınır kontrollerinin kalkmasını özgürlüklerin genişlemesi olarak okumaktadırlar. Haberleşme ile ilgili olarak Sovyetler Birliği döneminde mektupların okunması gibi eleştiriler yapılırken, tüm yazıp çizdiklerimizin artık uluorta görülebildiği, özel yazışmalarımızın bile hiç bir mahremiyetinin olmadığı, ağzımızdan çıkan her sesin, mekânsal her hareketimizin, hangi anda kimlerle hangi ortamlarda bulunduğumuz ve muhtemelen neler yaptığımıza kadar her şeyin izlendiği ve tüm bu verilerin işlenerek davranış analizlerimizin yapıldığı gerçeğini ve hükümetlerin, işbirliğine yanaşmayan sosyal medya kuruluşlarına erişimi yasakladıklarını unutuyorlar. İşte özgürlükler sistemi olan demokrasi tüm bu kabullerle işlemekte ve bazı ülkelere mily-onlarca insanın ölümüne neden olsa da bombalarla getirilerek insanlar özgürleştirilmektedir!

İkinci söylem alanı ekonomi ile ilişkilidir ve en tipik örneği 1980 sonrası özellikle "devlet basma üretmez, et, süt satmakla uğraşmaz, daha ulvi ve asli işleri vardır" ile hayatımıza giren "özelleştirmek güzelleştirmektir" söylemidir. Emperyalist aşamadaki kapitalizmin kendine yeni sermaye büyütme alanları olarak daha önce kapitalizmin doğasına aykırı biçimde ve işçi sınıfı hareketinin güçlenmesini ve sosyal-

izme yönelmesini engellemek için oluşturulmuş olan devlet işletmelerinin ele geçirilmesine zemin hazırlayacak ve kitleleri razı edecek bir söylem olarak başarılı oldu. Hatta o kadar başarılı oldu ki kendine sol/sosyalist diyen kişi ve yapılar dahi "işçinin karşısında devlet değil de gerçek patron görürse daha kolay sınıf bilinci kazanacağı" gibi gerekçelerle yanında olmasalar da en azından karşısında durmayarak bu emperyalist söyleme teslim olmuşlardır. Tabii ki bir kısmının da ateşli savunuculuğunu yaptığı mutlaka hatırlanmalıdır.

Bu söylem diğer yandan birinci alanla bütünlük olarak üçüncü bir alan olan devletin küçültülmesi ile de desteklenmiştir. Özgürlüklerin artması devletin küçültülmesine bağlıdır!

Devlet alanıyla ilgili olarak hem devletin küçültülmesi gerektiği, hem de ulus-devletin ortadan kalktığı ya da kalkması gerektiği söylemi özellikle solcu görünümü aygıtlar aracılığı ile taşınmış ve taşınmaktadır. Bunlardan hiçbiri de emperyalist merkezlerdeki devletin üç ana unsuru olan hiçbir yapının dağıtılmasından, örneğin vergilerin kaldırılmasından, ordu, polis gibi silahlı güçlerin ortadan kaldırılmasından söz etmezler. Her ne hikmetse, emperyalist merkezler, daha fazla "devlet" haline gelirken, silahlanmayı artık dünya sınırlarının ötesine dahi taşıma projeleri yürütürken, söylemin sadece çevre ülkeler için geçerli olmalıdır gibi bir saikten hareket etmektedirler. Her nasılsa devletin ortadan kalkması gerektiği yönündeki kaba Marksist söylemle de uyuyor görününce bu söylem çok rahat solcular tarafından benimsenebilmiştir. Tek tek merkez devletler yanı sıra emperyalizmin koruyucusu NATO gibi örgütlerin giderek yayılma ve büyüme gösterdiği bir süreçte devletin küçüldüğüne dair bir algının oluşması, emperyalizmin ideolojik hegemonyasının ahmaklaştırıcı etkisi olarak görülebilir.

İnsanla başladığımız alanları tanımlamayı yine insanla bitirelim. İnsanın kendini tanımlama ve yaşam-biçimi alanıdır bu ve elbette ki diğer tüm alanlarla ilintilidir. Bu alanda, üretilen söylemler yine öncelikle

sol görünömlü EİÖA ve akademik aygıtlar tarafından üretilmiş ve emperyalizmin ideolojik medya aygıtları (EİMA) ve EİÖA öncelikli olmak üzere EİEA ve EİYBA tarafından yaygınlaştırılmıştır. Burada zaman zaman Emperyalizmin İdeolojik Dinsel Aygıtlarının kimi söylemleri ile ters düşse ve de EİDA aracılığı ile bazen yayımları zorlaşsa da bu sistem açısından kabul edilebilir ve yönetilebilir bir çelişki olarak görölmektedir.

Bu alandaki söylemler, tarihsel ve sosyal bağlam içerisinde oluşan sosyal tutum ve rollerin ve bunlar dolayısıyla kimliklerin mutlak ve primer olduğu öteki ile ilişkide referans yapılması gerektiği yönünde telkinde bulunur. Bu söylemin savunucuları örneğin anadilde eğitim tartışmalarında en iyi eğitimin anadilde yapılabileceğini savunur ama çocuğunu dünyanın parası bahasına neden İngilizce eğitim veren okullara yollamaya çalıştığını açıklayamaz. Dünya üzerinde en az yedi bin dilin yerel çeşitlilikler ile birlikte bunun on binleri geçtiği bilindiği ve anadilleri sık kullanılanlar haricinde bu dillerden biri olan kişilerin bilginin ve bilimin geldiği bu noktada anadilde eğitimi hale gelemeyeceği çok açıktır. Bu söylendiğinde hemen karşı argüman olarak geliştirilen faşizm suçlaması ise kendi emperyalizmin ideolojik

Bugün dünya bilim literatüründe İngilizce dilinin neredeyse tek evrensel dil olarak kabul gördüğü bir dünyada ve daha iyi bir eğitim düzeyi için İngilizce öğrenmek üzere her türlü fedakârlık yapılırken en iyi eğitimin anadilde yapılabileceği iddiası mesnetsizdir. Bu kendi anadilini en iyi biçimde özgürce öğrenmesi, koruma ve geliştirme olanağına sahip olma hakkıyla çelişmez.

söyleminin taşıyıcısı oldukları gerçeğini gizlemeye yarar. Oysa “anadil eğitimi” bir kişinin özgürce kendi anadilini öğrenme hakkını ifade eder ve tartışma konusu olan bu değildir. Tartışma konusu olan, insanın dünyayı kavrama hakkının hangi araçla daha iyi gerçekleştirilebileceği tartışmasıdır. Bugün dünya bilim literatüründe İngilizce dilinin neredeyse tek evrensel dil olarak kabul gördüğü bir dünyada ve daha iyi bir eğitim düzeyi için İngilizce öğrenmek üzere her türlü fedakârlık yapılırken en iyi eğitimin anadilde yapılabileceği iddiası mesnetsizdir. Bu kendi anadilini en iyi biçimde özgürce öğrenmesi, koruma ve geliştirme olanağına sahip olma hakkıyla çelişmez. Elbette ki eşitsiz gelişim nedeniyle ve emperyalist odakların dili olması nedeniyle bazı dillerin hegemonik hale geldiği bir gerçekliktir. Bu gerçeklik, diğer dillerin örneğin Türkçe’nin evrensel bilim dili olma yolunda geliştirilmesini ya da Lazca ya da Zazaca’nın eğitim dili olarak geliştirilmesi çabalarını engellemediği oranda, eğitim ve bilim dili olarak neyin kullanılacağını düşünmemize ve ifade etmemize engel değildir.

Ancak dil tartışmaları Emperyalizmin İdeolojik Aygıtları tarafından, sınıf kimliği dışındaki kimliklerin referans kimlik olarak kullanılması bu yönüyle emperyalizmin önündeki tek tehdit olan işçi sınıfı kimliğinin oluşmaması için bilinçli olarak çarpıtılarak sürdürölmektedir.

Sınıf kimliğinin oluşmasını engellemek üzere referans kimlik olarak öne kullanımı emperyalizmin ideolojik aygıtlarınca önerilen diğer kimliklerden cinsiyet ilintili kimlikler, yeme biçimi ilintili kimlikler (veganlık gibi), hayvansever, doğasever, yeşilsever, hayırsever kimlikleri de yine Emperyalizmin İdeolojik Örgütsel Aygıtları (EİÖA) tarafından üretilmiş, ardından medya aygıtları (EİMA) tarafından yaygınlaştırılmış ve eğitimsel/akademik aygıtlar (EİEA) tarafından parlatılarak desteklenmiştir. Yine bu alanlardaki tartışmalarda bu alandaki söylemlerle emperyalizm ilişkisi her gündeme getirildiğinde bu niteliklerin varlığına karşı çıkılmadığı sadece siyasi alanda ve insanlararası hukukta ve öteki kurgusunda referans kimlik olarak kullanımına karşı çıkıldığı gerçeği ustalıklı gizlenme-

ktedir. Egemen sistem olan emperyalizmin ideolojik söyleminin tüm araçların kontrolünü elinde tutmaları nedeniyle egemen olduğu, bugün ifade ettiğimiz tüm egemen söylemlerin aslında egemen sınıfın söylemi olduğu gerçeği görülmeden sınıf siyasetinin kapıları asla açılmayacaktır. Bunun yerine sınıf adına sınıf siyaseti yapıyor gibi emperyalizmin ideolojisinin taşıyıcılığı yapılacaktır ki bu çok daha tehlikelidir. Bu söylemleri yaygınlaştıran her aygıt esasen emperyalizmin ideolojik aygıtıdır ve bugün özellikle siyaset yapan neredeyse tüm parti, dernek ve yapılar gönüllü olarak emperyalizmin hegemonyasına, kendini yeniden üretmesine hizmet etmektedirler. Muhtemeldir ki kendini anti-kapitalist, anti-emperyalist gören bu satırların okurları arasındaki pek çok kişi, söylemlerinin ve eylemlerinin emperyalizmin yeniden üretimine hizmet ettiği gerçeğini görmek yerine bu satırlarda yazılanları faşizm olarak algılamayı tercih edeceklerdir. Bunu da doğal bir insani tutum olarak görmek gereklidir. Çünkü bilim bize insan davranışının türün anlamlı ve işlevsel bir üyesi olarak yarına kalma yönünde olduğunu göstermiştir. Bu olgu, bir sistem içerisinde toplumsallaşarak yaşayan insanın, toplumdan kopmamak için toplumun değerlerini benimsemek ve yarına kalma potansiyeli en fazla olan üst sınıfların normlarını benimsemek zorunda olduğu gerçeğini kabullenmemizi sağlıyor. Buna rağmen akıntıya karşı neden kürek çektiğimiz cevabı ise; sistemin krize girdiği ve insanların sisteme karşı güvensizliğe düştüğü, ayaklarının altındaki toprağın kaydığını hissettikleri anda, onlara başkadırının ve geleceğin mümkün olduğunu gösterebileceğimizi ve o dönemlere kadar ne kadar gelişkin bir yapı ve söylem geliştirilmişse sistemi yıkma şansımızın da o kadar yüksek olduğunu bilmemizdir.

Tüm bu alanlarla ilgili sadece bazılarını yer verebildiğimiz emperyalizmin yeniden üretimine hizmet eden ve EİA'lar aracılığı ile üretilen, yeniden üretilen ve taşınan ideolojik söylemlerini örneklemeyi bitirerek kimlik ve kimlik oluşturma dinamikleri üzerine biraz daha bakalım. Emperyalizmin ideolojik aygıtları (kişiler dahil), bir yandan söylemlerini egemen kılmak için insanın doğası ile ilgili çarpıtmalar yapark-

en, elbette ki bu doğanın yasalarını çok iyi bilerek ve bunu kendileri lehine nasıl kullanabileceklerini hesaplayarak davranıyorlar. Bu nedenle işçi sınıfı siyaseti yapanların da insana dair temel yasaları bilmeleri ve siyasetlerini buna uyumlu olarak geliştirmelidirler.

Daha önce türün anlamlı parçası olması olgusu, Cemil Meriç'in aktardığına göre biyokimya biliminin, fizyolojinin ve sinirbilimin ancak neredeyse son bir ya da iki yüzyıl içerisinde bilimsel düzeyde kanıtlanmakla birlikte İbn-i Haldun'dan beri "İnsanlar, doğuştan bir araya gelmek için yaratılmışlardır" tespiti ile ifade edilmektedir.[8] Tüm canlılığın temel yasasının esasen türün anlamlı ve işlevsel parçası olarak türün bilgisini geleceğe aktarmak olduğunu tanımlayan bilim, İbn-i Haldun'un sezgisel olarak keşfettiklerini sadece bilimsel düzeyde kanıtlamaktaydı. İnsan türü için, türün anlamlı ve işlevsel parçası olarak geleceğe kalma yönelimi kendini diğerleriyle bağ kurmaya yöneltmektedir. Kişinin bağ yönelimi bakım veren anneden, giderek kendini geleceğe taşıma potansiyeli olan topluluğa doğru genişlemeye başlar. İşte aidiyetler ve kimlikler bu noktada gündeme gelmeye başlar.

Aile ve kabile bağları, içine doğulan ve yaşanan sosyal ortam olduğu için en rahat kavranacak bağlardır. Öte yandan bu bağlarla birlikte, doğa karşısında oldukça güçsüz olan insan, acziyetini dengeleyecek bir güce ihtiyaç duyar ki bu gücü kazanmak için doğa/tanrı ile iş birliği olanaklarını arar ve bu süreçte dinsel olanı keşfeder. İnsan, artık yanında olduğuna inandığı tanrılar sayesinde daha güçlü hisseder ve geleceğe kalmanın olmazsa olmazı artık bu dinsel inançtır. Hele ki, en büyük korkusu olan ölüm karşısında bile artık son derece güçlüdür ve geleceğe kalması zaten kesindir. Sadece tartışılacak olan bu geleceğin kötü (cehennem) mü iyi (cennet) mi olacağı kalır. Bu yönüyle öte dünya inancıyla birlikte din ve tanrı inancı, bir canlı olarak geleceğe kalmaya yönelme yasasından muaf tutulamayacak olan insana müthiş bir güç sağlamakta ve dolayısıyla müthiş bir bağ gücü taşımaktadır.

İnsanda oluşan sezgisel düzeydeki bilinç, “türümün anlamlı parçası olma özelliğimi ancak ailem, kabilem ve inandığım tanrı/-lar ile uyum içerisinde olursam sağlayabilirim”dir.

Bu ilkel durum, temel canlı yarası değışmediğı için farklı toplumsal koşullarda farklı görüngülerle aynı öze sahip olarak devam edegelmiştir. Yine insanı muayyen bir coğrafya içinde ele alan ve her hadisenin akış içinde incelenmesi gerektiğini savunan İbn-i Haldun’a uyararak verili koşullarda ele aldığımızda giderek karmaşılaşan coğrafyalarda ve hayat akışında ve gelişen iş bölümü içerisinde, kabilelerden milletlere geçildiğinde artık geleceğe kalmanın koşullarından birinin de milletin parçası olma, yani millet kimliğini sahiplenme zorunluluğı olduğu görülür.

Bu süreçte insanın ilkel doğal çevresinde kendiliğinden oluşan aile, kabile ve dinsel bağlar yanında millî bağların oluşumu, her zaman bir enerji gerektiren süreç olarak karşımıza çıkmıştır. Bu enerji gerektiren süreç, bir zorluğa karşı birlikte bir yapı kurma ihtiyacı duyan kabileleri aşan bir topluluğun ortak çabasıyla milleti doğurur. Tüm millî süreçlerde bir ortaklık varken bir de ortak olmayan/öteki vardır ve bu ötekilerin dışında bir kuruluş söz konusudur. Bu kuruluş süreci, sadece kendini geleceğe daha iyi koşullarda bırakma odaklı gibi diğerleriyle doğrudan çatışmadan söz konusu olabileceği gibi, genellikle öteki ile çatışma üzerinden kendini kurma gerçekleşir. Türkiye Cumhuriyeti’ni ve esasen Türk milletini doğuran süreç, işte bu öteki olan emperyalizme karşı verilen mücadele sürecidir. Türk milleti gerçek anlamda bu mücadele sürecinde oluşmuştur. Burada etnik bir kavram olarak Türk kelimesini kullanılmadığını ifade etmeye sanırım gerek yoktur. Ne ondan önceki Türk beylikleri ne de Osmanlı İmparatorluğu Türk millî kimliği üzerinden örgütlenmiş topluluklar değil idi. Ancak anti-emperyalist mücadele sürecinde doğmuş olan “Türk” millî kimliği, ne yazık ki İkinci Emperyalist Paylaşım Savaşı sonrası dönemden itibaren emperyalizm tarafından genişleyen sosyalist sistemle birleşme potansiyeli nedeniyle dönüştürülmeye çalışılmış ve belirli bir sonuç da elde edilmiştir. Tıpkı yeşil kuşak

Tüm millî süreçlerde bir ortaklık varken bir de ortak olmayan/öteki vardır ve bu ötekilerin dışında bir kuruluş söz konusudur. Bu kuruluş süreci, sadece kendini geleceğe daha iyi koşullarda bırakma odaklı gibi diğerleriyle doğrudan çatışmadan söz konusu olabileceği gibi, genellikle öteki ile çatışma üzerinden kendini kurma gerçekleşir.

ile dinsel kimlik anti-komünizm üzerinden kurgulanırken, millî kimliğin de anti-komünizm üzerinden şekillenmesi ve hatta silahlı bir biçimde örgütlenmesi doğrultusunda müdahale edilmiştir. Kontrgerilla aparatları, Türk İntikam Tugayları gibi yapılar, Ülkü Ocakları vs. millî kimliği, başlangıçtaki anti-emperyalist karşıtlık üzerinden kurmak yerine anti-komünist bir söylemle kurmaya yönelmiş emperyalizmin sadece ideolojik değil aynı zamanda şiddet aygıtları olarak da işlev görmüşlerdir. Bunun karşısında da sol, tıpkı dinsel kimlikte olduğu gibi, anti-emperyalist millî kimlikle de bağını kopartmış ve özellikle 12 Eylül işkencehanelerinde yaşananlar sonucu giderek neredeyse sadece işkenceyi çağrıştıran bir sembol olarak algılanan bayrakla bağını da koparmıştır. Emperyalizme karşı mücadele zaman zaman millî olana karşı mücadele halini almış ve toplumsal meşruiyet kaybolmuştur.

Bu ülkede, gelineen noktada bir başka kimliğin daha geliyor olduğuna tanıklık ediyoruz. Bu da Kürt millî kimliğidir ve özellikle emperyalizmin 12 Eylül darbesi bu kimliğin doğuşunu hazırlamıştır. 12 Eylül darbesi sonrası Diyarbakır Cezaevi, tıpkı Türk solunda yaratılan kırılma gibi Kürt etnik kökenli kişilerde yaratılan kırılmanın laboratuvarı olarak

işlev görmüştür. Darbeyi gerçekleştiren emperyalist odaklarca bilinçli olarak hazırlanan bu durum, Kürt etnik kökenli yurttaşların duygusal kopuşunun sağlanmasında önemli bir yer işgal etmiştir. Bu durumun karşıtını yaratacağı emperyalist odaklarca elbette ki bilinmekteydi ve diğher tüm ideolojik aygıtlarının da desteğıyle öncelikle bu işkenceleri yapan “T.C.”ye ve de giderek “Türk”e karşı savaşarak Kürt millî kimliğı kurulması yoluna gidilmiştir. Tartıştığımız tıpkı tek tek işçilerin, sınıf kimliğı referans kimlik haline gelmeden işçi sınıfı olarak ifade edilemeyeceğı gibi, tekil olarak etnik kökenin şu ya da bu olması bir millî kimlik oluştuğı anlamını taşımamaktadır. Sosyolojik gözlemler, Kürt etnisitesi içerisinde aşiret kimliğinin esasen en güçlü referans kimlik olduğunu, T.C.’nin bunu aşan ulus-devlet vatandaşı anlamında “Türk” kimliğı oluşturma çabasının büyük oranlarda başarı kazanmasına karşın, özellikle 12 Eylül’ün yarattığı iklim üzerinden gelişen PKK şiddetiyle 90larla birlikte yeni bir millî Kürt kimliğı oluştuğunu ortaya koymaktadır. Bu süreç, aynı zamanda Sovyetler Birliğı sonrası dönemde anlamını giderek yitirmeye başlayan anti-komünist Türk millî kimliğinin kendini yeniden anti-emperyalizm üzerinden kurması olasılığını da bertaraf edecek biçimde anti-PKK ve giderek anti-Kürt söylemler üzerinden kurmasına da hizmet etmiştir. (Bu kimlik, yakın zamanlarda ise kendini yine anti-emperyalizmden uzaklaştıran anti-göçmen üzerinden kurgulanmaya çalışılmaktadır.) Emperyalizm için artık tehlike ortadan neredeyse kalkmış, millî kimlikler birbirine karşı konumlanmış ve emperyalizm için tehdit olmaktan çıkmıştır. Tüm bu süreci destekleyen ideolojik aygıtlar, herkese kendinin haklı olduğunu düşündürtecek her türlü söylemi sürekli üretir ve yayar olmuşlardır.

Bugün gelinen noktada tarihsel arkaplanın ne olduğundan bağımsız 1923’ten neredeyse 1990lara kadar oluşmamış ve sonrasında da her ne şekilde oluşmuş olursa olsun bugün artık bir gerçeklik olarak bu millî Kürt kimliğı arziendam etmektedir. Bu arziendam etme hali, Sünni dinsel kimlik için de geçerlidir. Her ne kadar ABD gibi emperyalist ülkeler tarafından yeşil kuşak projesi kapsamında destekle-

nerek gelişen eski geleneksel inançtan ayrı bir dinsel kimlik gelişmiş olsa da bugün artık bir gerçeklik olarak karşımızda durmaktadır. Bu nedenle tıpkı Kürtlerin tarihini tartışmanın anlamsızlığı gibi gerçek İslam’ın ne olduğu, türbanın var olup olmadığı, kandil kutlama mesajlarının dine ait olup olmadıklarını tartışmak çok anlamlı görünmemektedir. Bu coğrafyada dinsel kimlik türban ve kandil mesajlarını ve hatta selamlaşma kelimesi olarak “selamünaleyküm”ün kullanımını zorunlu hissetmeyi içerecek biçimde siyasal mücadele sürecinde oluşmuştur.

Tüm bu millî Kürt ve Sünni İslam kimliklerinin oluşum sürecinde emperyalizmin dahli gerçeğı, bu kimliklerin kendini var ederken kullandığı “öteki” kimliğı referans kimlik yaparak siyaset üretmeyi haklı kılmamakta, tam tersi bu durum karşılıkların tam da emperyalizmin yeniden üretimine hizmet edecek biçimde birbirleri üzerinden kurulmasına ve sonuçta emperyalizmin ömrünün uzatılmasına hizmet etmektedir. Sonuç, bu kimliklerin referans kimlik olma niteliğini güçlendirme ve işçilerin giderek birbirinden uzaklaşan farklı toplumsal kümelenmelere dağılmaları sonucunu doğurmaktadır.

Bu nedenle tıpkı Kürtlerin tarihini tartışmanın anlamsızlığı gibi gerçek İslam’ın ne olduğu, türbanın var olup olmadığı, kandil kutlama mesajlarının dine ait olup olmadıklarını tartışmak çok anlamlı görünmemektedir. Bu coğrafyada dinsel kimlik türban ve kandil mesajlarını ve hatta selamlaşma kelimesi olarak “selamünaleyküm”ün kullanımını zorunlu hissetmeyi içerecek biçimde siyasal mücadele sürecinde oluşmuştur.

Benzer süreçler daha az yoğun hissedilse bile cinsellik ilintili ve beslenme ilintili kimlik gelişiminde de yaşanmaktadır. Ancak, bu kimliklerin potansiyel kitlesi, örneğin Kürt etnisitesine mensup kişilerin belirli bölgelerde kümelenmiş olmalarına karşın, toplum içerisinde rastgele dağılımı bu durumu zorlaştırmaktadır.

Tüm bu gerçeklikler içerisinde, EİA'nın ele geçirilmesi, bunların söylemlerinin geriletilmesi mücadelesi, yani ideolojik mücadele ancak işçi sınıfı kimliği oluşturma doğrultusunda, işçileri yan yan getirecek her türlü olanağın önemsenmesi ile etkin şekilde verilebilir. Bu nedenle tüm bu aygıtların küresel egemen sınıfın yani emperyalizmin aygıtı olduğu gerçeğini unutmadan, bu aygıtlarla taşınan her söylemin son çözümlemede emperyalizmin ideolojik söylemi olduğunu fark ederek, öte yandan bireyin ve toplumun tutum değişikliği ile ilgili tüm yasaları çok iyi kavrayarak politika oluşturulabileceğini ve kimlik oluşum sürecinin tıpkı fizikteki füzyonun, yani kaynaşmanın çok yoğun enerji gerektirmesi gibi çok yoğun enerjiyi

ve o yoğunluk için de büyük bir mücadeleyi zorunlu kıldığını bilmemiz gerekmektedir.

Dipnotlar:

- [1] Francis Mulhern, "Unfinished Business", *New Left Review*, 144, Nov/Dec 2023.
- [2] Kolektif, *Emperyalizmin Yeni Görünümü Küreselleşme*, Sosyalist Politika, 2001.
- [3] Şermin Tağ Kalafatoğlu, "Küreselleşme Karşıtı Hareket (Anti Globalization Movement)", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (Ankara University Journal of Social Sciences), 4(1) 2013, 143-195, Link: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3284433
- [4] "Alper Birdal'la 'Hegemonya Bunalımı ve Çin' kitabı üzerine", haber.sol.org.tr, <https://haber.sol.org.tr/haber/soylesi-alper-birdalla-hegemonya-bunalimi-ve-cin-kitabi-uzerine-308067>
- [5] Louis Althusser, *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*, İletişim Yayınları, 1989, İstanbul.
- [6] Taylan Kara, "AB ve ABD Fonlarıyla Zihin İthalatı Ve Düşünce İkliminin Dönüşümü", Link: <https://www.taylankara.com/post/ab-ve-abd-fonlariyla-zi-hi-n-i-thalati-ve-d%C3%BC%C5%9F%C3%BCnce-i-kli-mi-ni-n-d%C3%B6n%C5%9F%C3%BCm%C3%BC>
- [7] Taylan Kara, "Yakın Tarihte Aklın İmhası 6: Sosyal Bilimlerde Akılsızlaştırma", (Youtube yayını), Link: <https://youtu.be/hGwPUc41x0g?si=nUaGiWEeucVX-PDGO>
- [8] Cemil Meriç, *Sosyoloji Notları*, İletişim Yayınları, 1997, İstanbul.

Sermayenin Emperyalizmi

BEDRİ SOYLU

Emperyalizme dair genel geçer bir tarif yapmak pek de kolay değil. Çünkü bütün tarifler hem farklı sosyolojik okumaları hem de farklı tarihsel dönemlerin siyasal atmosferinin yükünü taşıyor. Ancak bütün tariflerin yaklaştığı birtakım görüntülerden bahsedebiliriz. Tariflerin kolaylıkla

farklılaşabilmesi bu kavramın dokunulmazlaşmasını, herkesin kolaylıkla sahiplenmesini ve manipüle edilebilmesini sağlıyor. Böylelikle ulusalcılıklar, ırkçılık, otoriterlik gibi insana saldırı görüntüsünü taşıyan birçok siyaset için bu kavram bir

maşa haline geliyor. Kavramın mesele ettiği sömürücü kurumlar ve uygulamalar ironik bir şekilde bu kavramı kendisi için kalkan olarak kullanıyor. Sonuç olarak hemen herkesin kendisini anti-emperyal-

ist ilan ettiği derinleşmiş bir sömürgecilik çağında yaşıyoruz ve sadece anti-emperyalist olduğunu söylemek pek bir anlama gelmiyor. Çünkü artık neredeyse herkes anti-emperyalist. Çünkü insanlar, işçiler, halklar, göçmenler adını genelde tam anlamıyla koyamadığı bir saldırı altında yaşadığını

düşünüyor. Emperyalizm kavramının bir tartışmasını yapmak tam da burada büyük bir anlam kazanıyor.

Emperyalizm nedir ve neye hizmet eder?

Emperyalizm kavramı kapitalizmle doğrudan ilgilidir. Bu durum ister istemez kavramın kapitalizme dair en güçlü tespiti ka-

zandıran Marksist yazının tarifine konu olmasını beraberinde getiriyor. Kendini Marksist gelenek arasında görenlerin muhtelif tanımları var. Bunlardan kısaca bahsetmek anlamlı olacak;

1. *Emperyalizm bir ülkenin/ulusun bir diğerini ekonomik olarak sömürmesidir*: En yaygın ve sosyolojinin tarif dünyasına en yakın olan tanım bu. 2. *Emperyalizm, kapitalist üretim ilişkilerinin, çevrede kalan kapitalist olmayan ülkelere/bölgelere yayılmasıdır*: Kapitalizmin şimdiki kadar küreselleşmediği bir zamanda, sömürge ağını genişletmek isteyen ülkelerin etkili olduğu zamanda bu tanım ciddi bir kabul gördü. 3. En klasikleşen tanımlardan biri de emperyalizm ile tekelci kapitalizmi birbirinden pek de farklı görmeyen Lenin'e ait; *emperyalizm kapitalizmin en ileri aşamasıdır*: Emperyalizmi tarif ederken devrimci durumu güçlendirici bir argüman olarak bu yorum işlevseldi. Ancak Almanya'da beklenen ama olmayan devrim ve sonrasında güçlenen "tek ülkede sosyalizm" görüntüsü bu kavramlaştırmanın pek de yeterli olmadığını zaman içinde gösterdi. 4. *Emperyalizm dünya sistemi kavramsallaşmasıyla değerlendirilmelidir ve kapitalizmin daimî aşamasıdır*: Pek de

Bu tanımlardan çıkarabileceğimiz ortak bir sonuç şu: Neredeyse bütün Marksist kavramsallaştırmalar, emperyalizmi kapitalizmin içinde, etrafında, önünde ya da arkasında ama doğrudan ilişkili olarak ortaya koyuyor.

devrimci olmayan bir yorum bu, ancak büyük bir mesele olarak halkların ve işçilerin sisteme karşı örgütlenme eksikliğini de göz ardı etmeyen bir yorum. 5. Bunlardan farklı olarak, emperyalizmi kapitalizmin öncüsü olarak gören bir yaklaşım da var: Kapitalizmin bir enstrümanı olarak görmektense onu tarihsel bir konumda değerlendiren bir yaklaşım.[1]

Bu tanımlardan çıkarabileceğimiz ortak bir sonuç şu: Neredeyse bütün Marksist kavramsallaştırmalar,

emperyalizmi kapitalizmin içinde, etrafında, önünde ya da arkasında ama doğrudan ilişkili olarak ortaya koyuyor. Belki bu noktada Rosa Luxemburg'un kapitalizm yorumunu öne çıkarabiliriz. Luxemburg şöyle der: "Kapitalist ülkelerin hızla gelişmesi ve kapitalist olmayan alanları ele geçirme konusunda giderek daha şiddetli bir rekabet içine girmeleriyle birlikte, emperyalizm hem kapitalist olmayan dünyaya karşı saldırganlığı hem de rekabet halindeki kapitalist ülkeler arasında giderek daha ciddi çatışmalara yol açarak kanunsuzluk ve şiddeti arttırmaktadır. Ancak emperyalizm kapitalist olmayan uygarlıkların çöküşüne ne kadar şiddetli, acımasız ve kapsamlı bir şekilde yol açarsa, kapitalist birikimin ayaklarının altındaki zemini de o kadar hızlı bir şekilde kaydırır." [2] Wood, Luxemburg'un bu yorumunu şöyle özetler: "kapitalist sistem, kapitalist olmayan oluşumlara açılma ihtiyacındadır; bu nedenle kapitalizm kaçınılmaz olarak askerileşme ve emperyalizm anlamına gelir." [3]

Emperyalizmin ne demek olduğuna dair bir diğer belirleyici de, kavramın mesele edildiği dönemlerdir. Siyasal atmosfere dair farklı görüntüler bu farklı tanımlar için devreye girer. Haliyle dönemsel görüntüleri ayrıca vurgulamak anlamlı olacaktır.

Birinci dünya savaşını ve öncesindeki dönemi kapsayan yorumlar, askeri sömürgecilik çağının kapanmadığı ve paylaşım arzusunun da bitmediği bir döneme dair analizleri kapsıyor. Birbirleriyle rekabet halindeki ülkeler ve bu ülkelerin sermaye sınıflarının çıkarlarına göre şekillenen bu dönem, Marksist tariflerin kayda değer şekilde arttığı bir zaman ayrıca. O dönemde Lenin, Luxemburg, Kuatsky, Buharin gibi birçok düşünür yaşadıkları koşullar için tarifler geliştirdiler. Geç 19. yüzyıl ve 20. yüzyılın başları kapitalizmin farklı uluslardan sermaye gruplarını büyük bir havuza toplayamadığı zamanları kapsıyor. Dünya savaşları sonrasındaki dönemde Vietnam ve Çekoslovakya işgalleri sonrasında ortaya çıkan yeni bir anti-emperyalist dalga ile karşılaştık. Ulusal kurtuluş hareketlerinin yükseldiği bu çağda anti-emperyalist olmak demek ya iki kamptan birini seçmekti ya da bazılarınca sosyal emperyalist olarak tariflenen SSCB'yi

de işgalci görerek 3. dünyacı bir refleksi geliştirme şeklindeydi. Artık sadece ulusların ürettiği sermaye sınıfının değil, ideolojik nüansları ve halkların özel koşullarını da meseleyi değerlendirmede gözetmek gerekiyordu. Ayrıca eski durumdan farklı olarak farklı ülkelerin kapitalistlerinin ortak hareket edebildikleri bir döneme girilmişti. ABD'nin başını çektiği kapitalizm farklı uluslardan zenginleri bir arada tutabilir olmuştu. 2000lere geldiğimizde ise yeni ekonomilerin, üretim modellerinin ve internet ağları nedeniyle eskisiyle kıyaslanamayacak bir küreselleşmenin içindeyiz. Kapitalizmin güncel bir krizini yaşadığı bu dönemde tarifi yapılması gereken emperyalizmin etkilerinden bir düzeyde farklılaşması gayet anlaşılır.

Burada düşünmemiz gereken hatalardan biri değişen koşullarla birlikte tarifi ve takınılması gereken tutumun sabit olduğu vehmine kapılmaktır. Geçmiş tarifler anlamlı metinler elbette lakin günümüz analizlerine işlenmeden kopyalanmaları halinde abuk subuk siyasal pozisyonları ve tutumları görmemiz kaçınılmaz oluyor. Mesela 68 kuşağının Çin sempatisiyle bugünlerde maalesef maruz kaldığımız Çin sempatisi teorik bir sapma anlamına geliyor, çünkü artık aynı şeyleri konuşmuyoruz ve farkı bir siyasal atmosferdeyiz.

Günün sonunda şunu diyebiliyoruz. Emperyalizm kapitalizmin bir koşutu ve eşlikçisidir. İkisi birbirini tamamlar ve var kılar. Bir zor gücünü ya da tanzim edici mekanizmaları olmayan bir sermaye birikimi düzeni ise ayakta kalamaz. İster imparatorluk çağında olsun, ister sömürgeci modern öncesi devletler çağında, isterse de modern zamanlarda olsun sömürgeci müdahalelerin amacı hep zaman sermaye temerküzü oldu. Halkların, işçilerin ürettiği değerlerin sömürülmesi ve zor yoluyla parayı ve gücü biriktirenlerin hizmetinde sunulması vazgeçilmezdi. Kapitalizmin yükselişi bu sömürgeci ilişkinin emperyalizm olarak kavramlaşmasıyla karşımızda belirdi.

Emperyalizme dair konuşurken, bir muharrik olarak verimlilik putu ya da kalkınmacılık denilen olgudan kısa da olsa bahsetmek gerekiyor. Sömürgeci arzuların ve eylemlerin meşruiyeti için tarih boyunca mu-

htelif argümanlar öne sürüldü. Toprakları işgal edilen insanların hayvanımsı varlıklar oldukları, zekâ gelişi yaşadıkları, tanrı tanımaz putperest oldukları, biyolojik olarak yönetme kabiliyetlerinin olmadığı gibi fevkalade ırkçı ve akla aykırı argümanlardan bahsediyorum. Bunlar sömürge tarihinin birçok noktasında kendisini gösterdi. Hâlâ da bazı büyük sermaye sahiplerinin bu gibi saçmalıkları ağızlarından ara ara kaçırdıklarını duyuyoruz. 20. yüzyıla geldiğinde ise kapitalist yayılmacılığın tek "bilimsel" dayanağı olarak verimli üretim ya da biraz daha genişletecek olursak kalkınmanın kaçınılmaz bir ihtiyaç olduğu argümanı öne çıktı. Mesela barbarları betimlerken üzerinde yaşadıkları fevkalade verimli toprakları işlemeyi bilmemeleri çokça söylendi. Kalkınma olgusu ve doğasında öne sürülen verimli üretim faaliyeti, üretimin gücünün farkında olan bütün siyasal odaklar tarafından neredeyse sorgulanmadan benimsendi. Hem merkez kapitalist ülkeler hem de ikinci kutup olarak görülen "sosyalist blok" ülkeleri bu kalkınma yarışında yerlerini aldılar. İki kutuplu siyasal atmosferdeki en yaygın politik argüman da kalkınmanın anahtarı olabilecek üretim modelinin hangi ideolojiyle ve toplumsal yapıyla mümkün olacağı etrafında şekillendi. Bu akıldışı saldırı, şiddeti kullanarak karşımıza çıkan emperyalizmin ve sermayenin kâr hırsıyla sergilediği reflekslere dair bir cevap üretmede kilit bir yerde duruyor. İliç'te yerin altında duran altın madenin, kalkınma fikrine aykırı bile olsa yerin üstünde akıp giden hayatımızdan ve doğadan daha değerli olmadığını söyleyebilmeliyiz.

Bu genel çerçeveden sonra içinde yaşadığımız sermaye emperyalizmine dair konuşmaya başlayabiliriz.

Ulus-Devlet: Sığınak mı, yoksa sopa mı?

17 Ekim 1961'de Paris'te yaşayan Cezayirli mülteciler, Fransa'nın Cezayir işgalini protesto etmek için Paris'te sokaklara çıktılar. 200-300 kadar Cezayirli, polis şiddetiyle Seine nehrinde boğularak ya da polis sopalarıyla öldürüldü. Eskinin Nazi işbirlikçisi olan polis şefi Maurice Papon 14.000 protestocuyu şiddetle gözaltına aldı. Bu protestolar sırasında-

1871'den sonra Paris'te, şehrin kalbinde yaşanan en büyük katliam sömürge karşıtı Cezayirli göçmenlere yapıldı. Şimdilerde romantik fotoğraflara konu olan bu nehir bir süre kırmızıya boyanmıştı. Bu olay maalesef Fransa solunda büyük bir tepkiye neden olmamıştı. General De Gaulle o gün yaşananlardan haberdar olmasına rağmen hiçbir soruşturma başlatmadı.

Fransızlar bu şiddet sahnesini izlemekteydi. Cezayirli şair Kateb Yacine (Katib Yasin) bu durum üzerine şunları yazdı: *"Fransız halkı, siz her şeyi gördünüz, evet, her şeyi kendi gözlerinizle gördünüz. Kanlarımızın aktığını gördünüz, polislin protestocuları dövdüklerini gördünüz, ve onları Siene nehrine attıklarını gördünüz."*[4]

1871'den sonra Paris'te, şehrin kalbinde yaşanan en büyük katliam sömürge karşıtı Cezayirli göçmenlere yapıldı. Şimdilerde romantik fotoğraflara konu olan bu nehir bir süre kırmızıya boyanmıştı. Bu olay maalesef Fransa solunda büyük bir tepkiye neden olmamıştı. General De Gaulle o gün yaşananlardan haberdar olmasına rağmen hiçbir soruşturma başlatmadı. O gün yaşananları anılarında yazmadığı da biliniyor. Muhtemeldir ki, ABD'de siyah hakları hareketinin ivmesiyle başlayan ve Paris'te küreselleşerek bütün dünyaya yayılan anti-emperyalist 68 hareketinin, Paris özelinde, vicdanları tetikleyen hareket ettiricilerden biri de bu hadisedeydi. O gün gözlerinin önünde öldürülen mültecilere ses edemeyenler sokaklara çıkmışlardı.

2. Dünya Savaşı sonrasındaki siyasal atmosfer, sömürge devletlerinden bağımsızlıklarını almak için

mücadele eden halkların gündemi belirlediği bir zamandı. Birçok Afrika ülkesi bu dönemde özgürlüğüne kavuştu. Birçok güdümlü diktatörlükte arka arkaya halk devrimleri patlak verdi. Che Guevera ulusal özgürlük mücadelelerinin en ikonik figürü haline gelmişti. Hâlâ devlet arzusu taşıyan hakların sokaklarında, caddelerinde ve duvarlarında Che Guevera'nın fotoğraflarına ve motiflerine sıklıkla rastlarız. Sömürge arzusu nedeniyle işgal, özellikle Dünya Savaşları sonrasında galip ayrılan devletler için 60lara gelindiğinde hâlâ anlamlı bir yerde duruyordu. ABD'nin Vietnam işgali, SSCB'nin 68 yılının başlarında Prag'da başlayan kalkışmayı (Prag Baharı) bastırmak için giriştiği işgal gibi hadiseler sömürücü mekaniği zor yoluyla işler kılmaya çalışan devletlere karşı özgürlük ve eşitlik fikrini diri tutuyordu. Bu dönem ister istemez 3. dünyacılık fikrinin de gelişmesine neden oldu. Hem Batı blokuyla hem de SSCB ile kavgalı olan Tito önderliğindeki Yugoslavya, Bağlantısızlar Hareketi'ni bu dönemde kurdu. Arap halklarının parçalanmışlığını ortadan kaldırmak için hareket eden Cemal Abdunnasır bu hareketin ikinci sekreteri oldu. Küreselleşmenin ivmelendiği bu dönemde ulus-devletler bir sığınak olarak sömürülen halklar için tek çıkış kapısıydı. Bu dönemde ulusal kuruluş/özgürlük hareketlerine mensup olmanın ilk şartı anti-emperyalist olmaktı.

Bu hareketlerin kapitalist bloktansa Sosyalist Blok içinde konumlanmaları yani tabir yerindeyse SSCB ile iş tutmaları gayet anlaşılır bir hadisedir, Tito'nun Stalin'in suikast girişimleri nedeniyle SSCB karşıtlığı ise başka dinamiklerden kaynaklanıyordu. Anti-emperyalist olmak kapitalizme karşı olma fikri olmadan anlamsız kalırdı. Bu görüntüde Lenin'in ulusların kendi kaderini tayin hakkı teklifi ve Bolşevik Devrim'in ezilen halklarda yarattığı heyecan oldukça belirleyicidir. Prashad bu görüntüyü şöyle yorumlar: *"Ekim Devrimi ve komünist hareket, halkın gönlünü kazanmıştı çünkü Komintern'in 1928'de belirttiği gibi, "komünistleri emperyalizmin en kararlı düşmanı olarak görüyorlar"dı. Fakat Komintern'in endişelendiği gibi, komünist hareket sadece sömürgeci tahakkümüne son vermekten ibaret değildir."* [5] Lakin sonrasında

da sömürgeci ülkelere karşı özgürleşen yeni ulusal devletlerin otoriterleşmelerine ve aynı zamanda sermaye sistemine uyumlu politikalar gütmelerine şahit olduk. Batıda yaşanmayan darbeler bu ülkelerde bol miktarda yaşandı. Otoriter yöneticilerin ise sermaye sınıfına ciddi tavizler vererek ayakta kaldıklarını gördük. Demokrasi kara kafalının hak ettiği bir şey değildi, belki sadece gerekli görüldüğünde sopa olarak kullanılabilirdi, demokrasileriyle övünen batılı devletler bu otoriterleşmeleri ve darbeleri gizliden gizliye desteklediler.

2000lerle birlikte sermaye sınıfının ve üretim ilişkilerinin karakteri değişmeye başladı. Yeni ekonomiler ve sermaye imparatorlukları kurulmaya başladı. Sadece kol emeğine dayanmayan ve tüketim ilişkilerini merkeze alarak serpilen zihinsel emeğe bağlı olan modeller gelişti. Çok zengin olmak için fabrika sahibi olmak gerekmiyor artık. Yapay zekâ ve yazılım teknolojisi birçok mesleğin anlamsızlaşmasına neden olacak gibi görünüyor. Büyük firmalar yapay zekâ tabanlı uygulamaları hem üretim hem de tüketim süreçlerinde, hem de endüstriyel ürünlerde kullanıma açıyor. Şoförsüz ve elektrikli otomobiller sokaklarda geziniyor.

Bütün bunlarla birlikte BM tarafından bağımsızlığı tanınmış olan 196 (belki artmış olabilir) devlet var. Hukuki statüleri bakımından birbirine eşit görülen bu ülkelerin büyük kısmı yoksul haklardan ve üretim plantasyonlarından ibaret. Büyük ekonomilerin önemli tüketim maddeleri ve maden ihtiyaçları da bu ülkelerden karşılanıyor. Bolivya ve Kongo gibi ülkelerin madenleri, Hindistan ve Bangladeş gibi ülkelerin ucuza çalıştırılabilen yetenekli iş gücü, Brezilya ve Endonezya gibi ülkelerin soya fasulyesi, kahve ve palm yağı gibi endüstriyel tarım ürünleri üretmek için ortadan kaldırılan ormanları, küresel sermayeye kaynak olarak hizmet ediyor. Statü eşitliğine rağmen birçok açıdan ülkeler ve halklar düzeyinde eşitsizlikler artarak sürüyor. Eşitsizliği sonuna kadar yaşayan bu kâğıt üzerinde "özgürleşmiş" ülkeler ya hanedan "demokrasileri" tarafından ya da açık şekilde diktatörlükler tarafından yönetiliyor. Bu yöne-

timlerin büyük kısmı kendilerini yönettikleri halka anti-emperyalist diye tanıtıyorlar. Sermaye sınıfı bu "anti-emperyalizmler"den pek de rahatsız değil.

Kapitalizmin rekabetçi olduğunu öne süren pek kimse kalmadı. Çünkü sermaye kârlılığının sürebilmesi için ya rakiplerin ortadan kalkması gerekir ya da sömürülebilir alanlar gerekir. Bu gayet de bilimsel olan gerçek tartışmaya kapalı bir görüntü artık. Neticede kâr arzusu emperyalizmi dayatıyor. Yani sömürülebilir ve kâr alanları yüksek üretim ve tüketim alanlarını. Artı değer oluşabilmesi için sömürülmesi gereken insanlar gerekir. Sömürü alanlarının denetimi de stabil ve mutlak nüfuz alanlarıyla mümkün olabiliyor. Yani istikrarlı diktatörlükler ve demokrasisiz hanedan devletleri sermaye sınıfının arzuları için oldukça anlamlı kurumlar.

Sonuç olarak sömürücü ülkelerin dışında kalan ve sömürülen ulus-devletlerin hem ezilen halklar için bir sopa olabildiklerini hem de hâlâ sığınak olabilme imkânlarını bir arada görüyoruz. Çünkü ambargoları yaşayan ve sosyal yardımların ciddi bir erozyona uğramadığı ülkeler de var. Mesela eski Sovyet bloku ülkelerindeki kiracılık ve ev sahipliği oranları bile bize çok anlamlı şeyler söylüyor. Bazı ülkelerde halkın hâlâ %90 kadarı ev sahibi durumunda. Bu oran zengin batı ülkelerinin çok üstünde. Bu durum sermayenin saldırısına karşı koyma kabiliyeti bulan eskiden kalma bazı yasal düzenlemelerden ve devlet sınırlarından kaynaklanıyor.

Sonuç yerine

Roma bazı seçkin ailelerin mülkiyet haklarını ve imtiyazlarını koruyan bir imparatorluktu. İmparatorluk ise gücünü bir hukuk teklifinden daha çok zor gücünü ortaya koyabilme pratiğinden alıyordu. Eyaletlere yayılmış olan paralı askerlerin giderleri buldukları eyaletlerden toplanan vergilerle ve tarımsal üretimle sağlanırdı. Bununla birlikte merkezi yönetimin köleciliği de sürmekteydi. Roma valisi olan Cicero bir askerî hareketten sonra arkadaşına yazdığı mektupta "Ben bunları yazarken platformda 120.000 kadar

sestertius birikti.” demişti.[6] Platformda ganimet olarak gördükleri altın ya da kıymetli mallar değildi. Köleleştirilmiş insanlardı.

Bu gayet iptidai olan görüntü zaman içinde çok değişti ancak özündeki mekanizma sürüyor diyebiliriz. Eskisinden biraz daha farklı olarak sermaye sınıfı da küreselleşti. Her ülkenin büyük zenginleri birbirleriyle gayet sıkı fıkı bir ilişki içindeler. Kültürel motifler ve farklılıklar birer barbarlık etiketi olarak değil zenginlik olarak sunuluyor.[7] Ancak sermaye sınıfına hizmet eden lejyonlar ulus-devletler içerisine itinayla yerleşmiş durumda. Ezilen halklar için bir sığınak ve özgürleşme imkânı olarak varlıkları anlam kazanan ulus devletler zaman içerisinde sermaye sınıfının zor gücünü ve arzuladığı istikrarı muhafaza için kullandığı aparatlara dönüştü. Ancak ezilen halklar olarak içinde yaşadığımız koşulları düzeltmeden yani mensubu olduğumuz ulus-devleti demokratik bir anti-emperyalist siyasete çekmeden de bize yapılan saldırılara karşı koyma olanaklarına sahip değiliz. Zaman içerisinde sopallaşmış olan ulusal yapıların demokratikleşmesi için enternasyonal bir anti-emperyalist tutumu yüceltmemiz gerekiyor. Sermayenin

emperyalizmini ancak ulus devlet sınırlarını gözeten ve enternasyonal dayanışmayı kurabilen bir sınıf mücadelesi durdurabilir.

Dipnotlar:

- [1] Detaylı bir değerlendirme için bkz.: Jan Otto Andersson, “Emperyalizm”, *Conatus Çeviri Dergisi*, Sayı 2, Temmuz-Ekim 2024, İstanbul.
- [2] Akt.: Christian Fuchs, “Dijital emek ve emperyalizm”, Link: <https://e-komite.com/2024/dijital-emek-ve-emperyalizm-christian-fuchs/#2ffa5aaf-197a-45e2-a957-b9e4c1b3eb06>
- [3] Ellen Meiksins Wood, *Sermaye İmparatorluğu*, sf. 143, Yordam Kitap, 2020, İstanbul.
- [4] Malia Bouattia, “Macron’s apathy on 1961 Paris massacre show France’s continued anti-Algerianism”, Kaynak: <https://www.newarab.com/opinion/macrons-1961-massacre-remarks-show-frances-colonial-apathy>
- [5] Vijay Prashad, *Üçüncü Dünya Üzerinde Kızıyıldız*, sf. 81, Yordam Kitap, 2019, İstanbul.
- [6] Akt. David McNally, *Kan ve Para / Savaş, Kölelik ve Devlet*, sf. 27, Yordam Kitap, 2024, İstanbul.
- [7] Dünyanın süper zenginlerini bir araya getiren düğünde, bazı zenginler geleneksel kıyafetlerle arzı endam ettiler: Meryl Sebastian ve Flora Drury, www.bbc.com, “Anant Ambani’s pre-wedding: Rihanna, Gates and Zuckerberg at India tycoon’s gala” Link: <https://www.bbc.com/news/world-asia-india-68444994>

Emperyalizm

ÜMIT AKTAŞ

Katolikliğe karşı Protestan ilahiyatının, yani kendisini ahirete hasretmiş olan çileciye karşı kendisini bu dünyaya hasreden çilecinin çıkmazı, tüm dünyayı bir egemenlik savaşımına ve köleleştirilmiş ötekiye karşı verilen bir efendileşme mücadelesi alanına çeviren

tutumudur.

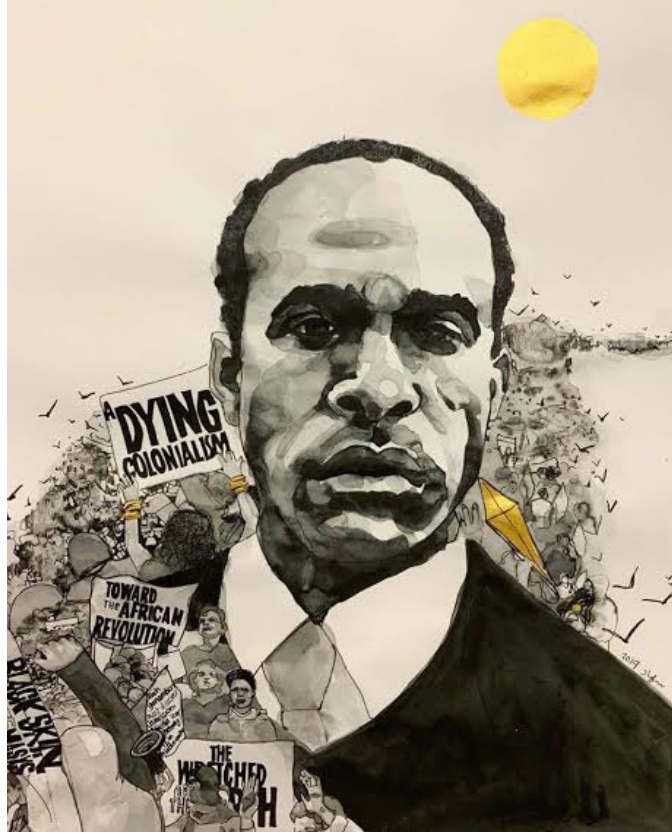
Oysa "Azizlerin omuzlarındaki pelelerin, her an atılabilecek hafif bir örtü gibi olmalıdır. Ama kader bu örtüyü bir demir kafese dönüştürecektir." [1] Ötekinin bir insan yerine bile konmadığı bir ilahiyatın kökeni ise Tevrat kadar eski Yunan'a,

Adorno ve Horkheimer'in nitelemesiyle kapitalizmin başlangıcı olan Truva savaşları etrafındaki o ilk emperyalist girişimlere ve bunun kahramanı Odysseus'a kadar dayanır. Tabii ki aydınlanmacı tavrın sorunsallığına da. Zira Aydınlanma düşünür-

lerinin pek çoğu bu emperyal(ist) tavrı destekleyecektir.

Piyasa güçlerinin ve bunu tamamlayan bürokrasinin acımasızlığına atfen kullanılan "demir kafes" tanımı, modern

hayatın insanı atomize ederek bütünü kuşatan baskıcılığıdır. Sekülerleşmeye doğru eğilim, Protestan çilecinin "iyi niyeti" ile başlamış olsa da, olgusallık giderek cehenneme giden yolların taşlarını döşüyor olacaktır. Ruhbanlık dinine ve dünyayı inkâr eden

çileciliğe karşı ileri sürülen protest(anca) hareket, giderek tecimseverleşecek ve bu süreç Batı toplumunun kendi içerisindeki köleleş(tir)melere de yol açacaktır. Buradan ise bir madunlaş(tır)ma durumu, bir sınıf olarak burjuvazi ya da kapitalist bir sömürü

Hegel'in anlattığı tarihsel hikâye Avrupamerkezcidir. Marx'ın hikâyesi ise bu "yerellik"ten (kapitalizm-proletarya savaşımından) bir evrensellik hikâyesi üretmeye çalışır. Bu nedenle ötekiler için asılsız şeyler söylenmesi (arkaikliğe dair hikâyeler veya "Asya Tipi Üretim Tarzı" gibi yakıştırmalar), çok da önemsenmez.

(kapitale kullaşma, emperyalizm veya sömürücülük) hikâyesi çıkacaktır.

Marx'ın devrimci umutlarını bağladığı, kapitalizme karşı verilecek mücadelenin kendiliğinden evrensel sınıfı olan *proletarya* ise aslında kapitalizm tarafından üretilen bir sınıftır. (Kapitalizmin asal üretimidir.) O nedenle proletarya, genetiğindeki bu, kapitalizm içerisinde oluşmanın edilgenleştirici doğasına zamanla yenik düşecek, daha çok mekanik tepkilere dayalı olan devrimci özelliklerini ise kapitalist refahın kendisiyle paylaşılmasına koşut olarak yitirecektir. Kapitalizmin giderek sömürge halklarını proleterleştirdiği bir süreç içerisinde ve emperyalizm yoluyla tedarik ettiği o "lanetli pay"ın paylaşımı sonucu, Marx'ın proletaryası da ezilenler için bir pedagoji ve devrimci bir bilinç oluşturmak yerine, ezilmişliğin maluliyetinin yol açtığı bir yönelimsellikle, egemenlere karşı yürütüğü mücadeleyi süreç içerisinde egemenler için bir mücadeleye dönüştürecek.

Hegel'in anlattığı tarihsel hikâye Avrupamerkezcidir. Marx'ın hikâyesi ise bu "yerellik"ten (kapitalizm-proletarya savaşımından) bir evrensellik hikâyesi üretmeye çalışır. Bu nedenle ötekiler için asılsız şeyler

söylenmesi (arkaikliğe dair hikâyeler veya "Asya Tipi Üretim Tarzı" gibi yakıştırmalar), çok da önemsenmez. Ötekiler bu hikâyelere bir "bahsi diğer" olarak girer zaten. Bu hikâyede feodal beyin kahramanca efendiliğine karşı kölenin çalışarak nasıl da burjuvalaştığı, "özgürleştiği" ve hatta giderek efendileştiği anlatılır. Sadece onların değil elbette, Avrupa'nın da öteki dünyaya karşı nasıl egemenleştiği de. Çünkü daha önceleri Avrupa da ötekiler (özellikle Müslümanlar) karşısında madunlaşmıştı. Marx'ın ilerlettiği Hegelist öyküye ise artık yeni bir bölüm eklen(melid)ir. Göçmenlerin çekirdeğinde yer aldığı ("renkli") madunlarla ("beyaz") efendilerin öyküsü. Zira artık göçmenler çalışmakta, onlara bu imkânı bahşeden ve artık çalışmayan efendiler ise "sivil toplum"un muhtelif güzergâhlarında yaşamanın keyfini çıkarmaktadır. Bunları akim kalan özgürleşme öyküleri olarak okuyabileceğimiz gibi, "maduniyetin dönüşümü" öyküleri olarak okumak da mümkün. Çünkü hikâyenin hiçbir biçiminde temel sorun özgürleşme, yani bu döngüden, döngünün mantığından çıkış değildir. Sorunsallaştırılan sadece efendinin bakış açısından görülen bir dünya manzarasıdır.

Dolayısıyla da her ne kadar bir ideoloji/ideal olarak özgürleşme temel söylem olarak öne sürülse de, asıl sorun kapitalist refahtan pay alma sorunudur; yani sömürünün ya da zenginliğin paylaşılması ve refahın artırılma sorunu. Her kazanım ise birilerinin kaybetmesi (sömürülmesi) pahasına gerçekleşir. Buna koşulan bir "bilim" ise o birilerinin henüz insansılık aşamasında bulunan konumlarına bu sömürüyü çok görmez. Ama her şeye rağmen bu mücadeleler içerisinde, özgürlüklerini esas tutan kesimler de olmuştur. Fransız ve Rus Devrimlerinde olduğu kadar Haiti ve İran Devrimlerinde, Hindistan'ın veya Bosna'nın bağımsızlaşma mücadelesinde ya da göçmenlerin, kent yoksullarının, ulusal bağımsızlaşma mücadelelerinin içerisinde... Ve belki de bu mücadeleleri anlamlı kılan asıl unsur olarak özgürleşmeci damarlar hep işlemiştir bu hikâyelerde.

Hegel'in başlangıcından günümüze değin anlattığı ve Marx'ın ilerlettiği hikâye, kurgusundaki temel zaftan

ötürü, gerçek bir özgürleşme mücadelesi olma haysiyetine sahip değildir. Çünkü kölelik (feodalite ve giderek proletarya) ontolojik maluliyetinden (tarihsel ve kültürel sınırlılığından) ötürü hiçbir zaman gerçek bir devrimci toplumsal hareketi oluşturmamıştır ve oluşturamaz da. Devrimci mücadelelerde elbette ki köleler, ezilmişler, mustazaflar ya da madunlar da birer müttefik ya da yan unsur olarak yer alır. Ama onlar mücadelelerin asıl sürükleyicisi olmaktan öte, sadece farklı gerekçelerle bu hareketlere eklenmiş birer müttefiklerdir. Hatta onları devrimcilerin yanında gördüğünüz kadar ve belki de daha fazla karşıdevrimcilerin (egemenlerin) safında görmek de mümkündür. O nedenle değil mi ki Lenin, devrimci stratejiyi yeniden yazmak ve karşıdevrimci saflarda yer alan bu tip müttefiklerle savaşmak için proletarya kavramını sömürge halklarına ve bu yeni karşılaşma biçimini de emperyalizme genişletme ihtiyacı hissetmiştir. Aslında ise bu, hikâyenin bir tür güncellenmesidir. Hikâyeyi gerçek yüzüyle anlatan ise Lenin'den ziyade bu olgusal durum içerisinde bulunan ama hoyratça dışlanan Sultan Galiyev gibilerdir. Ve yine bu görmezlikten gelme yüzünden Marx'ın bir "yanlış bilinç" olarak addettiği ideoloji kavramını da hegemonya oluşturma anlamında olumlu bir biçimde genişletme/güncelleme ödevini ve sorumluluğunu da ancak Gramsci üstlenecektir.

Henüz emperyalizmin tam olarak kavramsallaştırılmadığı Hegel sonrası bir çağda, Marx'ın durduğu yer aslında oldukça muğlaktır. Zira emperyalizmin koçbaşı olan kapitalizm üretkendir, yaratıcıdır, katı olan her şeyi buharlaştırmaktadır vs. Ancak daha sonra Rusya'da ortaya çıkan ve daha kuruluş koşullarını bile tamamlamadan emperyalizmin saldırıları ve baskılarıyla karşı(t)laşan sosyalizmin maruz kaldığı bu saldırılar nedeniyle Lenin, emperyalizm kavramını verili koşullarda yeniden tanımlar. Öte yandan Marx'ın mirasında en büyük skandala yol açan metinler, komünizmin babasının kapitalizmin sömürgelerini modernliğin ışığına çıkartmaktaki rolünü takdir eder görüldüğü metinlerdir (özellikle Hindistan'a dair yazdıklarında). Marx'a göre bu sömürgeler böylece sosyalist devrime uygun hale gelecek, köylü

geçmişleri de 'tarihin çöp tenekesine' değilse de en azından para ve tarih öncesi dünyalara dair nostaljik imgeler albümüne atılacaktır." [2]

Emperyalizme karşı mücadelede ulusalcılıklar bir dayanak noktası oluştursalar da sonuçta onlar da oluşturdukları bölgesel emperyaliklerle, küresel emperyalizmi yerel ölçekte taklit etmekten öteye geçemezler. Modern ayrımcılığın büyük ölçüde dayandığı ırk merkezli ulusalcılık sorununu aşmak için, Hindistan'ın bağımsızlığını kazanma ve birliğini muhafaza etme mücadelesi sırasında, Gandhi ve Abdulgaffar Han tarafından önemli bir mücadele verilmişse de, sonuçta orada da kazanan ulusalcılar (Nehru ve Cinnah) olmuş ve bu etki Hindistan'ı parçalamıştır. Sultan Galiyev'in sesinin yankıları ise Asya'nın uçsuz bozkırlarında, Gulaglardan başka bir yankı bulamaz. Aime Cesaire ve Franz Fanon gibi sömürgecilik karşıtı düşünürlerin Haiti veya Cezayir'deki mücadeleleri ise kimi olumlu sonuçlara ulaşır. Ama bu kez de sömürge halkların ellerine tutuşturulan ulusal bayraklar, sömürgeci mantığın geride bıraktığı başka çatışmalara yol açar. Zira Batılı efendiler sömürge ülkelerden çekilseler de sömürü haklarını ve efendiliğe dair imtiyazlarını da yanlarında götürmekteydiler. Öyle ki İngiliz Uluslar Topluluğu hâlâ beslemekte efendilerini... Siyah Afrika'nın kibirli ve ırkçı Fransızlara olan kölelik borçlarından da bir türlü tam olarak kurtulamadığı gibi. Afrika'nın önemli doğal kaynakları hâlâ birer Fransız işletmesi. İslam ülkeleri ise bağımsızlaştıkları halde yeryüzünde kendilerine özgü bir anlam ve değer üretemedikleri, yani bu bağımsızlığa bir anlam katamadıkları için bağımlılık ilişkisinden kurtulabilmekte değiller. Üstelik emperyalist güçlerin bölgeye yerleştirdiği İsrail, bölgede adeta emperyalizmin kriz üretme merkezi gibi çalışmakta ve bölgedeki tüm gerici güçleri ayakta tutma işlevi görmektedir.

Gerçi Fanon buna karşı uyarmaktaydı sömürge halklarını. "Fanon, Ortodoks ulusçuluğun izlediği yolun, otoriteyi ulusal burjuvaziye bırakıyor gözükürken gerçekte kendi hegemonyasını uzatan emperyalizmin açtığı yol olduğunu kavrayan ilk büyük antiemperyalizm kuramcısıdır. Basit bir ulusal öykü anlatmak

Henüz emperyalizmin tam olarak kavramsallaştırılmadığı Hegel sonrası bir çağda, Marx'ın durduğu yer aslında oldukça muğlaktır. Zira emperyalizmin koçbaşı olan kapitalizm üretkendir, yaratıcıdır, katı olan her şeyi buharlaştırmaktadır vs. Ancak daha sonra Rusya'da ortaya çıkan ve daha kuruluş koşullarını bile tamamlayamadan emperyalizmin saldırıları ve baskılarıyla karşı(t)laşan sosyalizmin maruz kaldığı bu saldırılar nedeniyle Lenin, emperyalizm kavramını verili koşullarda yeniden tanımlar

demek, yeni emperyalizm biçimleri yaratmak, yinelemek, uzatmak demektir. Ulusçuluk, bağımsızlıktan sonra kendi başına bırakıldığında, 'kendi içi boş kabuğunda çeşitli bölgecilikler halinde ufalanır.' Bölgeler arasındaki eski çatışmalar yinelenir, ayrıcalıklı bir halk tarafından öteki üstünde tekel durumuna getirilir, emperyalizmin oluşturduğu hiyerarşi ve ayrımlara dönülür; yalnızca şimdi bunların başında Cezayirli, Senegalliler, Hintliler vb. vardır.”[3]

Marxistlerden liberallere değin birçok düşünür, emperyalizmin ve kapitalizmin modernleşmenin önünü açan ilerici işlevlerinden de söz ederler; sözüm ona bir özgürleştirme parantezini de açarak. Esasında madunun yerel baskı biçimlerinden kopararak üretici olduğu kadar tüketici olarak da sömürgecinin arzularına tabi kılınmasının ilericiliği, perspektif kaymalarıyla kavramsal dünyaya el koyan ve sessizleştirilmiş kitlelerin seslerini kendi meridyenine göre ayarlayan bir tahakküm biçiminin geçerli ve egemen kılınmış dilinin tahakkümüdür. Buradaki “modernleştirici eğitim” salt bir üretkenliğe ve tüketkenliğe koşulmadır; insanileşmeye doğru atılan adımlar değil. Kaldı ki madun, konuşamadığı gibi temsil de ed(il)emez. Yani kültürel olduğu kadar siyasal olarak da ezildiği bir dibe kayıtlanmıştır.

Oysa “biri'nin kendini kolektif olarak temsil etmesi demek, kamusal alanda olması demektir.”[4] Dolayısıyla madunun kamusal alanda sesini duyurabilmesi için öncelikle sesini ve sözünü kamusallaştırabilirdir. Sözgelimi Gandhi'nin, Martin Luther King'in, Nelson Mandela'nın kitlelere kazandırdıkları cesaretle duyulurlaştırıldıkları haykırışlar gibi. Bu kadarını beceremeyenler ise çaresiz bir biçimde intihar bombalarının sesiyle, ölümün, hele ki kendisini öldürümün infial yaratan dehşetiyle, duyuramadıkları seslerini duyulur kılmaya çalışırlar. Ama ne var ki bir tür nihilizmin eşlik ettiği bu çılgınlıklar, hiçbir dünya açısından da muteber bir ses(leniş) olmayıp, uzun vadede madunu daha da suçlu kılarak sessizleştiren bir gösteriden öteye gitmez; çünkü kayda alınacak bir olumluluk üretilebilmiş değildir.

Bu olumluluk üretilemediği sürece madun ülkelerin ve halkların dili küresel ve evrensel bir sese kavuşabilecek değildir. O zaman işte sömürgeci edebiyat devreye girecek ve sömürge halkı bu emperyal dilin vekâletine boyun eğecek ve hatta olan bitenin bile farkına varamayacaktır. Zira birileri oryantalist bir eda ile onun adına konuşmakta, onu temsil etmekte, onu yerinden ve dilinden etmekte; ve tüm bu sürece yol açan gerekçelerden hareketle elde ettiği bir imtiyazla ve arsızlıkla onu sömürmektedir.

“Bazı yazarların neden Batı ile bazı değerler arasında soykütüksel bir bağı devam ettirmek istedikleri sorulabilir. Bu soruya cevap verme imkânı bizi Said'e ve iktidar/bilgi ile emperyalizm arasındaki ilişkiye geri götürür. Oryantalizm eleştirisi boyunca Said'in işaret ettiği noktalardan birisi, oryantalist söylemdeki şu nakarattır: 'Doğu kendisini temsil edemez ve temsil edebilmek için (Batılı) uzmanların müdahalesine muhtaçtır.' Oryantalistlerin Doğu hakkında söylemde bulunabilme yetisi, oryantalisti destekleyen yoğun bir siyasal/kültürel unsurlar ağına dayanır. Oryantalist, Doğu adına konuşabilirdi. Çünkü o bilimin, rasyonalitenin, ilerlemenin vs. dilini konuşuyordu. Diğer dillerin çevrilebileceği ve tam olarak dönüştürülebileceği bir dili konuşuyordu. Oryantalist, Avrupa emperyalizminin gerçekliğiyle güçlendirilen 'üst kültürel'

Kendi maduniyetini dönüştürmenin koşullarını Kudüs seferlerinde bulamayan ya da gerçekleştiremeyen Avrupa, ele geçirme umudunu yitirdiği Kudüs'ünü (Yeni Kudüs'ü) bu kez Batı'da, önce Avrupa'da, daha sonra ise Amerika'da inşa etmeye çalışacaktır. Ve bu "Yeni Kudüs", artık bir "ütopya"dır. Bir kilise, bir küresellik, bir bilim, bir mezhep; Protestanlık, teknolojizm, kapitalizm ve emperyalizm.

bir oluşumun parçasıdır. Avrupa emperyal sisteminin yıkılmasıyla ve sömürgeleştirme süreciyle birlikte 'üst kültürel' oluşum fikri artık verili bir gerçek olarak algılanamaz."[5]

Gandi ise modern fabrika sistemi kadar emperyalizmin bu "iyicilliği"ne de karşıdır ve bunu insanların özgürlüğü önündeki en büyük engel olarak görmektedir. Ona göre fabrika sistemi sömürü kadar şiddet de üretmekte, insanları yalnızlaştırmaktadır. İşte bu bakış açısı farklılığı, toplumsal ve üretimsel ilişkileri değerlendirmek kadar egemen karşısındaki mücadele yolları ve stratejiler açısından da Gandi ile Marx'ı karşı karşıya getirir. Marx'ın adeta tarihsel bir yazgı olarak gördüğü loncalara dayanan üretimin yıkımını alkışladığı yerde Gandi, kapitalizme karşı direnen bir cephenin daha yıkımını görür ve toplumunu sağaltmak için hemencecik üzerine geçirdiği o kendi eliyle dokunmuş kıyafetiyle halkını el dokumacılığını ihyaya çağırır. Marx'ın ve hatta Lenin'in hayranı olduğu fabrika sistemini reddeder çünkü bu baskıcı, insanlık dışı, şiddete ve sömürüye teşne bir sistemdir. Marx'a göre ise "Lonca yasaları, bir lonca ustasının çalıştırabi-

leceği kalfa ve çırakların sayısını sıkı sıkıya sınırlayarak, onun bir kapitalist haline gelmesini önlüyordu." [6] Dolayısıyla Marx (veya Adam Smith) açısından bir uygarlaşma olarak alkışlanan şey, Gandi (veya Heidegger) açısından insanlığı felakete götüren bir yıkımın başlangıcıdır.

Kendi maduniyetini dönüştürmenin koşullarını Kudüs seferlerinde bulamayan ya da gerçekleştiremeyen Avrupa, ele geçirme umudunu yitirdiği Kudüs'ünü (Yeni Kudüs'ü) bu kez Batı'da, önce Avrupa'da, daha sonra ise Amerika'da inşa etmeye çalışacaktır. Ve bu "Yeni Kudüs", artık bir "ütopya"dır. Bir kilise, bir küresellik, bir bilim, bir mezhep; Protestanlık, teknolojizm, kapitalizm ve emperyalizm. Nihayetinde ise tüm bunları içererek aşan bir Aydınlanma. Hegel'in "Fenomenoloji"si, köle-efendi diyalektiğinde buna işaret etse de bunun gerçek yüzü üzerinde pek de durmaz. Sadece bir değinip geçitiriverir. Bunu Avrupa merkezci bir bakışla hikâye ederek tarihi, felsefi bir bakışla yeniden okur. Felsefe ise burada, emperyalist bir öyküleme tarzı olarak istihdam edilmiştir. Hegel'in olumlu bir anlam yüklediği "sivil toplum", Avrupa şehirlerinin kendi iç kavgalarının bir ürünüdür. Yine kamu otoritesi karşısındaki ailenin özerkliği de bir başka olumluluktur. Ama giderek atomize edilen ve hatta parçalanmış bu olumluluklar, devlet ideası karşısında ister istemez boynunu eğecek ve yeni yerini bilecektir: Devlete tabilik. Bu anlamda (yeni) "İsa" da evrensel ahlak yasalarının bir öğreticisi olarak, "Kantçı bir figürdür". [7] Bu süreci sürdüren ve tamamlayan ise Atina ve süreğindeki Roma emperyalizminin sömürgelerle beslenen kamusal aklısıdır.

Yeni emperyalist Siyon olan İsrail ise Avrupa kimliğini örseleyen Yahudilerden kurtuluş gibi "akli ve gerçekçi" örtük bir amaçla, Yahudilerin yurtlanma ve maduniyetten kurtuluş amaçlarını da örtüştüren kapitalist bir aklın ürünüdür: Anti-semitistlerin Yahudilerden kurtuluş düşüncesi, emperyalizmin Ortadoğu'yu sömürgeci denetimi için Yahudileri kullanması ve Aydınlanmacı Siyonistlerin asimilas-

yondan kurtuluşu amaçlayan kendi çabaları.[8] Bu tür amaçlar daha Protestanlığın doğuşunda, Luther'in yazılarında da yer almaktadır. Nitekim Yahudilere bu imkânı bahşeden İngiliz Başbakanı Arthur Balfour da buna, anti-semitist düşüncelerle, yani Yahudilerden kurtulmak için giriştiklerini belirtir. Dolayısıyla bu girişimin arkasında Yahudiler kadar, İsrail'in kuruluşunu destekleyen Siyonist Protestan anlayışlar da bulunmaktadır. Sonraki yıllarda, 1965'teki II. Vatikan Konsili'nde, Papalık da Yahudilere karşı geleneksel karşıtlığından vazgeçtiğini ilan ederek bu süreci takdis eder.[9] Ancak 1983 yılında düzenlenen 6. Kiliseler Ekümenik Assamblesi ise dikkatleri Filistin halkının temel haklarının çiğnenmesine de çeker.[10] Bu da Papa'nın lütfettiği bir ölüm öpücüğü veya cinayetleri bir takdisidir belki; belki de mukadderat karşısında çaresiz bir özür, kim bilir...?

Dipnotlar:

* Bu yazının kaynağı, *Maduniyetin Dönüşümü* adlı kitabımdır.

[1] Alex Callinicos, *Toplum Kuramı, Tarihsel Bir Bakış*, sf. 261, İletişim Yayınları, İstanbul.

[2] Frederic Jameson, *Hegel Varyasyonları, Tinin Fenomenolojisi Üzerine*, sf. 631, İthaki Yayınları, İstanbul.

[3] Edward Said, *Kültür ve Emperyalizm*. (Akt. A.g.e., sf.344)

[4] A.g.e., sf. 121.

[5] Salman Sayyid, *Fundamentalizm Korkusu: Avrupa Merkezilik ve İslamcılığın Doğuşu*, sf.216-217, Açılım Kitap, İstanbul.

[6] Frederic Jameson, *Hegel Varyasyonları, Tinin Fenomenolojisi Üzerine*, sf. 655, İthaki Yayınları, İstanbul.

[7] Alex Callinicos, *Toplum Kuramı, Tarihsel Bir Bakış*, sf. 77, İletişim Yayınları, İstanbul.

[8] Roger Garaudy, *İlahi Mesajlar Toprağı Filistin*, sf. 169, Timaş Yayınları, İstanbul.

[9] A.g.e. sf. 171-172.

[10] A.g.e. sf. 179.

Bakü-Birinci Doğu Halkları Kurultayı/ Şark Milel-i Mazlumesi Kurultayı (1-7 Eylül 1920)

FİKRET SOYSAL

bana bir şimşek çak
çok yanlış anlaşılmağım
khesabım yanlış bir mahkemede
görülüyor
içimdeki zemberek
boşandı boşanacak
yaşamak mı gerek
yoksa unutmak mı
şaşırmaktayım
galiyef yoldaş ne olacak
galiyef yoldaş sibiryaya sürgünü
sanki yalın bir bıçak
kayarak
bir kırlangıç hızıyla
bulutların arasından
karanlığın böğrüne saplanacak
galiyef yoldaş ne olacak
galiyef yoldaş sibiryaya sürgünü
elinde bir mektup eski yazıyla
artık yüzünü bile unuttuğu
karısından
burnunda sadece kokusu var
ilkbahar kadar müşfik
sonbahar kadar yumuşak
galiyef yoldaş ne olacak
avrsyada hala mazlumların uğultusu
kısa bozkır atlarının nallarından
gizli kıvılcımlar ki etrafa saçılıyor
azadlık mermileridir
çekirdekleri çelik
cehennem gibi sıcak

Attila İlhan

*“Ufukta, küçük Türk köylüleri; ilk planda beyaz saçlı bir ihtiyar adam toprak sürüyor;
elinde kalan son öküzlerinin yanında kızı da sabana koşulmuş”*

Muşşef (Beşinci Oturum/5 Eylül 1920 Kurultay konuşması)

*“Doğu hakkında bildiğim şeylerden hareketle, kurulmakta olan bu büyük İskambil
kulelerinin neredeyse ilk fiskede dağılıp yıkılacağını düşünmekten kendimi
alamıyorum.”*

George Curzon (Kraliyet danışma Meclisi Başkanı, Hindistan eski genel Valisi, kısa
süreliğine Dışişleri Bakanı)

Birinci Dünya Savaşı'nın yarattığı devasa yıkım, Avrupa'nın ekonomik ve demografik kaynaklarına ağır bir darbe indirmişti. Yine de siyasi gözlemciler, aydınlar, kültürel seçkinler "hümanizm" geleneğini Avrupa'nın en büyük başarısı olarak görmeye devam ediyor ve demokrasinin yeniden canlandırılması ile Avrupa'nın tekrar dirilebileceğini düşünüyorlardı. ABD Başkanı Wilson için de bu arzular önemliydi. Avrupalıların gözünde Wilson hariçten gazel okuyordu. Eski Dünya, birikimi sayesinde siyasi ve ekonomik liderliği başaracak, eski haline kavuşacaktı. Fakat Eski Dünya başarısızlığa uğradı. Paris Barış Antlaşması'nda İngilizler ve Fransızlar arasındaki çirkin ayak oyunları ve bu antlaşmanın Avrupa'da ektiği tohumlar bunun başlangıç aşamasındaki göstergesiydi. 1919-1921 arasında barışı inşa edenlerin istediğinden çok daha kuşatıcı bir siyasi ve ekonomik yapılanma gerekiyordu. 20. yüzyılın en büyük trajedisi, bu büyüklükte bir yapılanmanın ancak daha yıkıcı ikinci bir savaşla mümkün olabileceğidir.

Doğuda ise insanlık için yeni bir tecrübe ve anlayış geliyordu. Batının doğuya karşı savunuculuğunu yapmış Rusya'da patlak veren Sovyet Devrimi ayakta kalmak için yeni yollar arıyordu. Sovyetlerin ayakta kalmasının yolu batıda olacak devrimler ve milletler hapisanesi olarak görülen Çarlık Rusya'sında milliyetler meselesinin çözümüydü.

Paris Barış Antlaşması İngiltere ile Fransa'nın başını çektiği bölüşüm planlarının Avrupa tarafını halletmişti. Fakat Türkiye'nin Ortadoğu topraklarının paylaşımı ve Anadolu'nun kaderi belirsizdi. İngiltere'nin esas hesapları Musul ve Osmanlı'nın Arap toprakları üzerindedir. Anadolu'da ise Yunanlıları destekliyordu. Bunların başında Lord George geliyor. George'un Yunanlıları desteklemek konusundaki tutku ve ısrarı Türklerle Bolşeviklerin ilişkisinin gelişmesinde etkili oldu.

Paris Antlaşması sırasında ABD mandası revaçtaydı. Wilson'a umut bağlayanların başında dünya genelindeki diaspora adına konuşan Boğos Nubar Paşa ve Ermenistan Cumhuriyeti'ni temsil eden Daşnak yöneticilerinin bulunduğu Ermeni heyeti gelmekteydi.

Wilson, Ermeni davasına şahsen yakınlık duymasına rağmen Türklerin de kendi kaderini tayin hakkına sahip olması gerektiğini vurguluyordu. Türkler bile ABD mandası fikrine ısındılar. Önde gelen Osmanlı gazetelerinin hemen hepsi ve İstanbul'un eğitimli kesimleri bundan yanaydı. Vakit gazetesinde Ahmet Emin Bey (Yalman) seçimin aslında "bir Amerikan mandası ve keşmekeş" arasında olduğunu söylüyordu. Kuvayı Milliyeciler de bu fikirden hoşlandı. Sivas Kongresi'nde ülkenin bağımsızlığını ve bütünlüğünü ihmal etmemek kaydıyla mandanın kabul edildiği söylenir, fakat ABD, Ermenistan, Anadolu, Suriye, Filistin gibi yerlerde bu şekilde rol almak istemiyordu. Wilson, ABD'nin Osmanlı çözümünde inzibatlık etmesine bel bağlanmamasını defalarca belirtti. Ona göre, ABD halkı hiçbir şeye Asya'da askeri sorumluluk kabul etmekten daha az eğilimli olamazdı. İngiliz ve Fransız mandasını Ermeniler, Araplar, Türkler gibi halkların istemeyişi ve ABD mandasına yakın olmaları aslında ABD'nin bölgeye dönük ilgisizliği sebebiyledir. Sein McMeekin'e göre, ABD halkı 1919'da yeni imparatorluk yüklerini üstlenmeye meraklı değildi. Özellikle de dünyanın İstanbul'da ve Beyrut'taki misyoner okullarının ötesinde pek tanımadığı sorumlu ve şiddet dolu bir kesimde. (McMeekin, sf. 417) McMeekin, Rudyard Kipling'ten ("beyaz adamın yükünü omuzla"), 1919'daki Baron Hankey'e ve Lloyd George'a, 1946'daki Churchill'e (Demirperde konuşması), son yıllardaki Niall Ferguson'a kadar Amerikalılara emperyalist uğraşı benimsetmeye çalışan Britanyalılar uzun ve köklü bir geleneği temsil eder. Bu hâlâ zor bir iş. (McMeekin, sf. 417)

McMeekin'in ifadesiyle, Dünya Savaşı'nın zıppıktısı Yunanlılar, İtilaf kuvvetlerine katılmakta istifade etmek için zaman kaybetmediler. Tekirdağ'a kadar ilerlediler. Bu Nisan'a doğrudur. Fransızlar da İngiltere'nin bütün Osmanlı ganimetine tek başına konmasını önlemek için Yunanlılar kadar hızlı hareket ettiler, Antakya'yı, Adana'yı işgal ettiler. İngilizlerle beraber İstanbul'u işgal etmek üzere trenle bir tugay gönderdiler. İngilizler, Mekteb-i Harbiye'de; Fransızlar, tünelin yukarısındaki 6. Daire-i Belediye binasında; İtalyanlar da Nişantaşı'ndaki şatafatlı bir paşa köşkünde

karargâh kurdu. Lloyd George Yunan davasına ateşli desteğini hiç gizlememişti. Servetinin hatırı sayılır bir kısmını Yunan saldırısını desteklemek için harcayan Osmanlı Rum silah tüccarı Basil Zaharoff'la sıkı bağları vardı. George'un tercihleri her zaman ters tep-ti. Parlamento, askeri harcamalarda kısıtlama istiyor-du. Bunların yanında işçi grevleri dalgası ve İrlanda'da iç karışıklık vardı. Churchill, George'a "kaynaklarımızı yeni toprak kazanımlarına dağıtmak yerine mevcut imparatorluğumuzu kalkındırmaya yoğunlaştırmamız gerekir", diyordu. George hiç kulak asmadı buna. Bir de Sevr Antlaşması eklenince, Kuvayı Milliye'nin direnişi kuvvetlendi. Üç İtilaf Yüksek Komiserinin acımasız bir barışı zorla dayatmanın "Meclisi Anadolu'ya kaçıрма-yı" yönelteceği, Mustafa Kemal'i Bolşeviklerin kucağı-na iteceği gerekçesiyle oy birliği ile karşı çıkmasına rağmen George yine aldırmadı. (McMeekin, sf. 430)

Bütün bu tabloya baktığımızda, Lloyd George önderliğinde İngiliz saldırganlığının Türkler ile Bolşevikler arasındaki ilişkiyi geliştirdiğini, ayrıca, ABD'nin isteksizliği sebebiyle esas mücadelenin İngiltere ve Sovyet Rusya arasında yaşanmaya başladığını görüyoruz. Hem Türkiye'deki hem İç Asya'daki Türklerin politik davranışları bu mücadele içinde şekillenmiştir.

İngiltere için, Bolşeviklik özellikle Asya'daki sömürge-lerin güvenliği bakımından mutlaka halledilmesi

Bütün bu tabloya baktığımızda, Lloyd George önderliğinde İngiliz saldırganlığının Türkler ile Bolşevikler arasındaki ilişkiyi geliştirdiğini, ayrıca, ABD'nin isteksizliği sebebiyle esas mücadelenin İngiltere ve Sovyet Rusya arasında yaşanmaya başladığını görüyoruz. Hem Türkiye'deki hem İç Asya'daki Türklerin politik davranışları bu mücadele içinde şekillenmiştir.

gereken bir meseleydi. Churchill, "Lenin hiç doğmamış olsaydı daha iyi olurdu" diyordu. Londra, Paris ve Washington Rusya'da olan biteni kaygıyla izliyordu. İngilizler için, Asya'da bir uyanış büyük bir tehlikeydi. Britanya'nın gizli istihbarat servisi, Kornilov gibi Bolşevizm düşmanlarını desteklemek ve Lenin'e suikast düzenlemek üzere Rusya'ya ajanlar gönderdi. Bunlardan biri de yazar William Somerset Maugham'dı. Fransa, Britanya gibi ülkelerdeki seçkinlere göre, Rus Devrimi artık kurulu düzene Almanlardan daha büyük bir tehlike oluştuyordu. Batılı seçkinlerin Bolşevizmi lanetlemelerinin bir başka önemli gerekçesi daha vardı: "Lenin ve arkadaşları, açık bir şekilde bütün ezilen halkların, yani sadece Avrupa'daki alt sınıfların değil Afrika, Hindistan vs.'deki sömürge halklarının, beyaz efendilerinin kuşku ve korkuyla baktığı milyonlarca siyah, sarı ve diğer renkli insanın kurtuluşu için de çalışmaya kararlı olduklarını ilan etmişlerdi." (Pauwels, sf. 370).

İngiltere'nin Ortadoğu'daki etkisinin, İç Asya ve Hindistan hesaplarının önünde Sovyetlerdeki devrimin Doğu dünyasına yayılması büyük bir engeldi. Üstelik Türkiye'nin de bu devrimci dalgaya kapılması ihtimali vardı.

Bakü Kurultayı'nın yapıldığı 1920 yılında Rusya'da yeni bir düzen vardı, Türkiye ise işgal edilmişti ve savaş hazırlıkları içindeydi. 16 Mart 1920'de İstanbul işgal altındaydı. İngiliz, Fransız ve İtalyanlar yönetimi ele aldı. Paris Antlaşması'ndaki bölüşüm ve burada İngiltere'nin aç gözlü tavrı hem Asya'nın hem Avrupa'nın geleceği bakımından insani, demokratik bir seçeneğin mevcut olmadığını gösterdi. Bu bakımdan insanlığın ilk sosyalist deneyiminin yönelimi ve açacağı alan önem kazandı. Asya'da Sovyetlerin heyecanla karşılanması, barışın ve kendi kaderini tayin etme hakkının etkisiyledir. Özellikle Türkler açısından büyük bir umut oldu ve Türkçü-Komünist ilişkisi gelişti.

Sovyetlerle Türkler arasındaki ilişki devrimin hemen sonrasına kadar gider. Mustafa Kemal Paşa'nın Havza'da Sovyet temsilcisi ile görüştüğünü biliyoruz. Türklerin Sovyetlerle kurduğu ilişki Enver Paşa, Ke-

Rusya'daki Türkçülerin fikri gelişiminde Galiyecilik etkili olmuştur. Fakat belki bundan daha önemlisi Kazan'da ortaya çıkan birikimdir. Öyle ki etkili Türkçü aydınların pek çoğu ve Galiyev, Kazanlıdır. 1876'da kurulan öğretmen okulundan, milli duygu ile dolu olan modern bir entelijansiya çıktı. Kültür metropolü olan Kazan'da 1854'ten 1864'e kadar on yılda Arap harfleri ile yazılmış bir milyon Tatarca kitap yayınlandı. Modernist Cedidi hareket her yerde yenileştirilmiş Müslüman okulları açtı

mal Paşa ve Mustafa Suphi tarafından temsil edilen üç farklı yaklaşım şeklindedir. Rusya'daki Türklerin çalışmaları ve devrime katkısı da çok önemlidir. Fakat burada sınırları belli bir görüşlerden söz edemeyiz. Sıkışmışlık duygusu ve tarihsel durum belirleyicidir. Enver Paşa'da çok daha önce düşünülmüş Asya'da bir Türk-Müslüman İmparatorluk fikri, Cihan Harbi'nin yıkımı ve bölgedeki güçlü ve acımasız aktör Çarlığın yıkılışı ile birleşince yeniden ümitli bir şekilde gündeme geldi.[1] Bolşevikler içinde N.Roy'un demesiyle Müslüman halkları İngilizlere karşı ayaklandırmak temel politika haline geliyordu.[2] Burada Galiyev çizgisinin Enver Paşa üzerinde etkili olduğunu belirtmeliyiz. Nevzat Köseoğlu'ndan öğrendiğimize göre Enver Paşa, "Sultan Galiyev, Riskulov ve F.Hudayev gibi Türk kökenli ve bağımsızlığı bu hareket içinde gören komünistlerden etkilendiğini söylemiştir." (Köseoğlu, sf. 410)

Rusya'daki Türkçülerin fikri gelişiminde Galiyecilik etkili olmuştur. Fakat belki bundan daha önemlisi Kazan'da ortaya çıkan birikimdir. Öyle ki etkili Türkçü aydınların pek çoğu ve Galiyev, Kazanlıdır. 1876'da kurulan öğretmen okulundan, milli duygu ile dolu olan modern bir entelijansiya çıktı. Kültür metropolü olan

Kazan'da 1854'ten 1864'e kadar on yılda Arap harfleri ile yazılmış bir milyon Tatarca kitap yayınlandı. Modernist Cedidi hareket her yerde yenileştirilmiş Müslüman okulları açtı. (Monteil, sf.181).

1917'de Moskova'daki Müslüman Pan-Rus Kongresi'nde pek çok önemli karar alınır; en önemlisi herkesin millî bir özerklik amacı gütmesidir. Sultan Galiyev Haziran 1918'de Müslüman İşleri Merkez Komiserliği'nde Komünist Parti temsilcisi olarak ortaya çıkar. Kazan Tatarı olan Galiyev, komünist hiyerarşide en yetkin Müslüman olarak yer alır. Galiyev'in temel tezi, kendi ifadesiyle şöyle özetlenebilir: 'Sömürgeleştirilen bütün Müslüman halklar proleter halklardır. Zira hemen hemen Müslüman toplumun bütün sınıfları sömürgecilerden eziyet görmüştür; hepsi proleter olma hakkına sahiptir. Müslüman ülkelerdeki millî hareket sosyalist bir devrim karakteri taşır.' Galiyev'in bu tezi, bilirse de bilinmese de hem Ankara'nın hem de Enver Paşa çevresinin Bolşevikliğe dair görüşünde etkili olmuştur. Zeki Velidi Togan da Lenin'le tartışmasında aynı tezi öne sürüyor. Zeki Velidi Togan, Doğu halkları içinde her türlü tabakalaşmaya karşıdır. Togan'ın Komünist Parti'den kopma süreci, Doğu Halkları Kurultayı zamanına denk düşüyor; onu Bakü'de koruyan Mustafa Suphi'dir. Partinin Bakü'deki merkezinde kalıyor. Togan Lenin'e mektubunda şunları söylüyor: "Siz yerliler arasında tabakalaşma husule gelmediğini görünce bunda aydınları kabahatte bulacaksınız ve onların da bir kısmını sınıf düşmanı küçük burjuva milliyetçi, diğerini de sol oktobirciler yapacaksınız. Her defasında da oktobirleri sınıf düşmanı safına çıkararak imha edip onun yerine yeni bir sol oktobirciler uyduracaksınız." [3] (Akt. Küçük, sf. 40). Müslüman toplumların proleter kabul edilmesi görüşü, Bolşeviklerin iktidarı proleter yaya verme tezine bir cevaptır; Galiyev'e göre çözüm, bu toplumların zaten proleter olduğudur. Ankara'nın, Envercilerin, Bakü Kurultayı'ndaki Türkçü temsilcilerin değerlendirmelerine bakıldığında bu görüşün etkili olduğunu söyleyebiliriz.

1920 yılına geldiğimizde tarihsel manzara, Doğu Halkları Kurultayı'nı adeta dayatıyordu. Önemli bir

ihtiyaçtır ve hem Bolşeviklerin çıkış arayışına hem de Doğu Halklarının arzularına bir yol bulmak için gereklidir.

İngiltere'nin Asya'daki sömürge siyaseti askerî açıdan doğunun insan ve doğal kaynaklarına dayanıyordu. Kafkasya'yı işgal eden ve Bakü petrolünü ele geçiren İngiliz Generali William M. Tomson komutasındaki İngiliz ordusu çoğunlukla Hintli subay ve askerlerden oluşuyordu. Bu tablo 1920 yılı başlarından itibaren değişmeye başladı. Bolşevikler, Çarlık generallerine karşı zaferler kazanarak iktidarlarını pekiştirdi. Anadolu'da millî kuvvetler, İngiltere'nin çıkarlarını tehdit edecek gelişmeler gösterdi. Lloyd George bile, "sırf Fransızlar Suriye'yi ya da Ermenistan'ı veya İtalyanlar Antalya'yı istiyor diye, İngilizlerin Türklerle çarpışmayı sürdürmesi mümkün olmayacaktır" diyecekti. Kafkasya'da Türk-Sovyet iş birliği gelişti. [4] Yalçın Küçük, Kafkasya'nın Bolşevizasyonunda Kemalist politika ve kuvvetlerin rolüne değiniyor: "Azeri araştırmacı Bagirov, Azerbaycan'da Sovyet düzeninin kurulmasından birkaç gün sonra 4 Mayıs 1920 tarihinde Kirov ve Orjonikidze'nin Lenin'e gönderdikleri raporda, "Türk askerleri ve subayları Bakü'deki devrim yararına son derece etkin bir rol oynadılar" diye yazıyorlardı. Kemalistler yalnızca ön Kafkasya'nın bolşevizasyonuna katkıda bulunmadılar, aynı zamanda Enverist güçlerin karşı hareketlerini önlemede son derece kararlı hareket ettiler. Bu, iki çizgi arasındaki nitelik ayrılığına da işaret etmektedir." (Küçük, sf. 120).

Savaş yorgunu İngiltere, diplomatik bazı oyunlara ve yerel güçleri elde edip statü ve çıkarlarını korumaya girişti. Kafkasya'dan çekilmek zorunda kaldı. Türk millî hareketiyle Sovyet-Rusya yakınlaştı.

1920 yılı, Yavuz Aslan'ın belirttiğine göre, Doğu tarihinde sömürgeci saldırganlığa karşı en önemli direncin başlaması bakımından bir dönüm noktası oldu. Doğuda İngiltere-Sovyet-Rusya rekabeti 1920'de en üst seviyeye çıktı. Bunlar arasındaki çatışma Doğu halklarının ve Anadolu'daki millî kuvvetlerin hareket sahasını genişletti; bu rekabetten yararlandılar. Sovyet-Rusya, Doğu halklarına yönelik yeni politikalar geliştirmek

yolundaydı. Bu yönde atılan ilk adım 3. Enternasyonal'in 1919'da Moskova'da kurulmasıdır. Doğuya yönelik asıl adımlar ise 3. Enternasyonel'in ikinci kongresinde atıldı. 17 Temmuz 1920'de Petrograd'da açılan ve sonra Moskova'da devam eden, 37 ülkeden 200'den fazla delegenin katıldığı kongrede, Bolşeviklerin doğuda izleyecekleri siyasetin ana hatları belirlendi (Aslan, sf. 21). Kongrede Lenin'in milliyetler ve sömürge sorunu üzerine tezlerinde ortaya çıkan ilkelere, bu siyasetin yol haritası oldu. Lenin, bu tezlerinde milletler arasındaki eşitliğe vurgu yapıyor, mazlum milletlerin millî kurtuluş hareketlerinin zorunlu olarak Sovyet Rusya çevresinde toplandığını belirtiyordu. Bağımlı ve güçsüz milletlerin Sovyetler'de birleşmesinden başka kurtuluşu olmadığını söylüyordu. Doğu halkları kurultayı, bu düşüncelerin bir ürünüdür; aynı zamanda.

Emperyalist işgalcilere karşı mücadele veren bütün milletler için Sovyetler doğal müttefikti, fakat Rusya'nın hâkim olduğu özellikle Türk coğrafyası için durum daha karmaşıktır. Türklerin beklentisi bağımsızlıktı; Sovyetlerle ittifak, Türkler için önemli bir dayanaktı; bu hem Rusya Türkleri için hem de Ankara için öyledir. Öte yandan Enver Paşa önemli bir aktör olarak yerini aldı; Bolşeviklerin Enver Paşa'ya gösterdikleri ilgi, Enver Paşa'nın Müslüman halklar üzerindeki etkisinden kaynaklanıyordu. N. Roy'un ifadesi ile Enver Paşa'nın Müslüman halkları İngiltere'ye karşı ayaklandırmak önerisi, Bolşevikler için temel politika oluyordu; fakat batıda devrimlerin gecikmesi ve İngiltere ile detante arayışı kısa zamanda ani politika değişikliklerini beraberinde getirdi. Enver'in önerisinin Sovyet yönetimine çekici geldiği zamanla, 1921 başlarına kadar geçen çok kısa sürede, çok şey değişti. Yalçın Küçük, Londra ile bir detante arayışını belirtiyor: "Komintern'in ikinci kongresi ideolojik planda bir anlaşma için batıya gönderilmiş önemli bir mesajdır ve hemen arkasından büyük propagandalarla gelen Doğu kurultayı, ise anlaşmayı hızlandıracak bir tehdit niteliğini aşmamıştır." Bu tespit, kurultayın bütün yönünü ve içeriğini göstermez, ama önemli bir tarafıdır; şunu da ileri sürüyor Yalçın Küçük: "... yeni yönetim 1921 Mart ayına gelindiğinde, İran,

Emperyalist işgalcilere karşı mücadele veren bütün milletler için Sovyetler doğal müttefikti, fakat Rusya'nın hâkim olduğu özellikle Türk coğrafyası için durum daha karmaşıktır. Türklerin beklentisi bağımsızlıktı; Sovyetlerle ittifak, Türkler için önemli bir dayanaktı; bu hem Rusya Türkleri için hem de Ankara için öyledir.

Türkiye ve Londra ile ticaret ve dostluk anlaşmaları yapmış durumdadır; metinlere yansımaya bile, özellikle Londra'da imzalanan antlaşma ile birlikte Sovyet iktidarının Afganistan ve Hindistan dahil pek çok coğrafyada devrimci ideolojik mücadeleden vazgeçmeyi taahhüt ettiği hep ileri sürülmüştür ve sürülmektedir.” (Küçük, sf. 26).

Peki, Türk tarafının kurultaydan beklentisi Kurultay ile ilgili hesapları nedir? Öncelikle, Bolşevikler halklara çağrı yapıyor, doğrudan muhatap aldığı bir yönetim yok. Ve bu, en çok komünist olmayan delegeler için geçerlidir; zaten 1920'de bağımsız olan bir tek bile Müslüman ülke bulunmuyor. Enver Paşa'nın planları ve Galiyev'in tezi bu büyük boşluğa denk düşüyor. Enver Paşa'ya yönelik Bolşevik ilgisinden söz etmiştik ve Paşa, kurultaya Zinoviev ve Radek gibi yöneticilerle geliyor. Ankara ise doğrudan çağrılmamıştır. Fakat çok isteklidir ve alanı boş bırakmak istemiyordu. Mustafa Kemal Paşa'nın bu noktada irade ve müdahalesi var. Bir telaş ve endişe hâli teşhis edebiliyoruz. Günün koşullarında belki tek dayanak olan Sovyetler ile ilişkiyi, Enver Paşa ve Türkiye komünistlerinin kurma durumu, Ankara'nın Bakü Kurultayı'na fiilen katılmasına sebep olmuştur.

Bakü'de Doğu halkları kurultayı toplandığında TBMM kurulmuştu. Fakat henüz TBMM'yi tanıyan yoktu. TBMM hükümetinin Doğu Halkları Kurultayı'na verdiği önemin bir yönü de budur; uluslararası anlamda ilk tecrübesi olacaktı. Dolayısıyla, kurultay, Ruslardan maddi yardım almaktan daha ilerisini ifade ediyordu Ankara için.

Öte yandan Sovyetlerin kimi muhatap alacağı önemliydi. Enver Paşa'ya Bolşeviklerin gösterdiği ilgi ve Mustafa Suphi'nin önderliğindeki Türkiyeli komünistler belki Ankara'dan bir adım öndeydi, ama Ankara'nın önünde somut fiili bir savaş vardı ve bunu adını belliydi, sınırları belli bir teşkilatla yönetiliyordu. Sovyetlerin TBMM hükümetine doğrudan çağrı yapmaması, çağrının halka yapılması, Mustafa Kemal Paşa'nın tepkisine sebep olmuştur: *“Son günlerde Bakü'de beynelmilel bir kongre yapılmaktadır; bu davetler doğrudan doğruya halkımıza vuku buluyor. Binaenaleyh, falan yerde, falan filan ve filan yerlerde yapılan kongreler. Filan, filan, filan münferiden davet olunurlar ve bunlar oraya gider ve orada mevzubahis olan esasatı kabul eder, memleket içinde tatbik etmeye başlarsa, bu doğru bir istikamet olamaz. Biz kongrelere de gideriz, her tarafa gideriz. Her şeye iştirak ederiz. Yalnız, biz ederiz, millet gider, yani yalnız milletin müessislerinden mürekkep olan Meclis gider ve yapılması lazım gelen şeyi o yapar. Ancak Meclisi Ali'nin selahiyetini haiz olan memurların, herhangi bir mahalde, herhangi bir cemiyette, herhangi bir hükümete yapacağı temas, söyleyeceği söz, vereceği imza, makbul ve muhtemel olmak lazım gelir, herhalde. Biz bugün için kendi noktayı nazarlarımızıza, milletimiz halkımızdan aldığımız hakiki nokta-i nazarlara tabi olarak hareket etmekteyiz.” (Aslan, sf. 217)*

Görüldüğü gibi Türkiye'yi kimin ve hangi görüşün temsil edeceği kurultaya giderken önemli bir meseledir. Abidin Nesimi Türk tarafının planlarını dört maddede ele alıyor:

1. Eski Osmanlı İmparatorluğu'nu ayakta tutacak bir Osmanlı Sosyalist-Komünist Cumhuriyeti.
2. Türk dünyasını kurtaracak Çarlık Rusya'sı Türklerini

de kapsayan bir Turan Cumhuriyeti.

3. Hem Türkleri hem de Müslümanları kurtaracak bir İslam Cumhuriyeti.

4. Yalnızca Anadolu'daki Türkleri kurtaracak bir Anadolu Cumhuriyeti. (Nesimi, sf. 49)

Nesimi'ye göre 1. ve 4. maddeler Rauf Orbay'ın önderlik ettiği Teşkilatı Mahsusa-i Dahiliye, 2. ve 3. maddeler ise Teşkilatı Mahsusa-i Hariciye yani Doktor Bahaattin Şakir tarafından sağlanabilirdi. Rauf Bey Mustafa Kemal'den, Bahaattin Şakir Enver'den yanaydı. Bu nedenle Bolşevik Partisi Rauf Orbay'dan, Mustafa Kemal'den yana Bahaattin Şakir'e ve Enver Paşa'ya karşıydı. Abidin Nesimi'nin şeması gerçeklik payı taşımakla beraber, Türk tarafındaki gelişmeler daha karmaşıktır. Bunda tarihsel sürecin, Sovyetlerin yönelimlerinin etkisi olmuştur. Kısa sürede çok hızlı dönüşlerin olduğunu görüyoruz. Her şeye rağmen Ankara ile Enver Paşa çevresi arasında, bütün şüphelere ve taktiklere rağmen, başlangıç aşamasında bir birlik-telik söz konusudur.

Ankara, Kurultay'a resmi delege göndermedi. Moskova'da bulunan Doktor İbrahim Tali Bey, Türkiye adına gözlemci olarak katılmaya memur edilmiştir.

Cemal Paşa, Moskova'dan Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdiği bir mektupta, kurultayın önemini, kurultaya gönderilecek kişilerin zeki ve hitabeti güçlü kişiler olması gerektiğini belirtiyor ve "şark aleminin makamı riyazetini Türklerin eline almak mümkün görünüyor diyordu." (Aslan, sf. 219)

Kurultay'a kimlerin gideceği tartışmasında Ankara, Türkiye'deki komünistlere mesafeliydi. TBMM siyasetini savunacak delegeler gitmeliydi ve bu görev, Kazım Karabekir'e verildi. Kazım Karabekir, Binbaşı Arif ve Teğmen Asım efendileri Erzurum ve Trabzon'dan gidecekler arasına sivil olarak yerleştirdiğini ve bu kişilerin oradaki durumu incelemek için görevlendirildiğini belirtiyor. 12 Ağustos'ta Erzurum'da, Bakü'ye gideceklerle görüşüp kongrenin faydasını anlatıyor. Kazım Paşa'nın değerlendirmesi şöyledir: "Batı devletlerine karşı mühim bir gösteri olacaktı.

Biz Bolşevik değildik, fakat baskı ve istila siyasetine tahammülümüz yoktu, sonuna kadar uğraşacaktık. Bu uğraşmaların sonunda, Bolşevikliğin de hesaba konulmasını düşünmeleri lazımdı. Bundan başka, Azerbaycan'da neler oluyordu? Bakü kongresinde Türk ve İslam ve diğer unsurların hürriyet ve faaliyetlerine, hallerine ve emellerine dair birçok şeyler öğrenecektik." (Aslan, sf. 219-220)

İlk delege heyeti, 12 Ağustos 1920'de Trabzon'dan Rusların gönderdiği bir motorla yola çıkarıldı. Bunlar on bir kişiydi. Bu kişilerden başka on bir kişi daha vardı. Bakü'ye gidecek 2. delege heyeti, 21 Ağustos 1920'de Trabzon'dan ayrılacaktı. Bunları Kazım Karabekir seçmişti. Bunların yanında yine başka kişiler de vardı.

Bu kişilerden Samsun'dan Trabzon'a gelmiş bulunan Celal'in İngiliz ajanı olduğu TBMM istihbarat birimleri tarafından tespit edilmiştir (Aslan, sf. 22). Giresun'dan gidenler de var. Neticede toplamda TBMM'nin bilgisi dahilinde, Trabzon-Tuapse yoluyla Bakü'ye 40-50 arası delege gitmiştir. İstanbul'dan gizlice gidenler de vardır. İngilizlerin gidenleri engel olmak için tedbirler aldığı, İngiliz gemilerinin devamlı olarak Trabzon sahilinde devriye gezdiği görülüyor. Türkiye ile komünis-

Bakü Kurultayı, 1 Eylül 1920'de Neriman Nerimanov'un konuşmasıyla açıldı. "Bize ilk erdemlilik ve kültür kavramlarını vermiş olan yaşlı Doğu, bugün, burada yüzyıllar boyunca burjuva güçlerinin sermayesinin kendisine verdiği derin acı ve yaraları bize anlatacak ve göz yaşlarına dökülecek. Bugün her biri ayrı bir hayat yaşayan Doğu halkları sermaye zulmünün korkunçluğunu bilmemezlikten gelemezler."

tlerden başta Mustafa Suphi olmak üzere önemli bir katılım olmuştur. Mustafa Suphi'nin çalışmaları sonucunda Bakü'ye Türkiye'den elli bir kişi getirilmiştir.

Karakol Cemiyeti tarafından Bolşeviklerle ilişki kurmak için görevlendirilen ve Bakü'de bulunan Baha Sait ve Nüzhet Sabit Türkiye adına, Şevket Süreyya Aydemir Azerbaycan delegesi olarak katılmıştır. Moskova'dan Bakü'ye 3. Enternasyonal'in önderleri ile gelen Enver Paşa, Azim Bey kongreye, Fas, Tunus, Cezayir ve Trablusgarp'ı temsilen katılmışlardır. Enver Paşa İslam İhtilal Cemiyetleri İttihadı adına, Bahattin Şakir ise Trabzon Esnaf Cemiyetleri namına dolayısıyla Türkiye adına katılmıştır. Sonuç olarak, Aslan'ın kaydettiğine göre, Türkiye adına kurultaya 235 kişi katılmış, bu isimlerden 163'ü tespit edilebilmiştir. (Aslan, sf. 227)

Bakü Kurultayı, 1 Eylül 1920'de Neriman Nerimanov'un konuşmasıyla açıldı. "Bize ilk erdemlilik ve kültür kavramlarını vermiş olan yaşlı Doğu, bugün, burada yüzyıllar boyunca burjuva güçlerinin sermayesinin kendisine verdiği derin acı ve yaraları bize anlatacak ve göz yaşlarına dökcek. Bugün her biri ayrı bir hayat yaşayan Doğu halkları sermaye zulmünün korkunçluğunu bilmemezlikten gelemeler." (...) (Bakü 1920/Belgeler, sf. 33)

Kurultay'daki manzara, Doğu halkları Kurultayı'nın birçok bakımdan benzersiz olduğunu gösterir. Tarihte bu çeşitlilikte farklı dillerin, dinlerin, kıyafetlerin, işaretlerin ve sembollerin olduğu bir birliktelik, toplanma Doğu'da görülmemiştir. Şevket Süreyya Aydemir, kendisinin de tutkuyla dahil olduğu kurultaydaki manzarayı anlatır: "Hintliler, Afganlar, Moğollar, Özbekler, Kırgızlar, İran Kürtleri ve daha nice kavimlerden, milletlerden insanların hepsi kendi kıyafetlerini taşıyorlardı; hepsinin de boynunda, belinde kılıçlar, hançerler, tabancalar, kamalar vardı. Sarıklı, kavuklu, kalpaklı insanlar... Bakü sokaklarını dolduruyorlardı." Şevket Süreyya Aydemir, "heyecandan sarhoş gibiydim" diyor. Bunun sebebi, yüzyıllardır esaret içinde yaşayan milletlerin ayağı kalkması, şarkın uyanışıdır. "Bu iş bana" diyor Süreyya, "O güne kadar dinlediğim

şu sınıfların kavgası, parti politikası, proletarya diktatörlüğü gibi şeylerden daha aydınlık görünüyordu." Her millet kendi dilinde haykırıyordu; marşlar, çığlıklar, kılıç-hançer şakırtıları. Süreyya'nın belirttiği manzaranın ve kendisine bir dava bulma duygu durumunun yanında ironik olarak tespit ettiği gerçeklik, kurultay yöneticileri ile Doğu halklarının meseleye bakışı arasındaki farklardır. Bu hissiyat düzeyinde de böyledir; Doğu alemi ile Batı aleminin ve politikanın kurtlarıyla özgürlüğe susamış halkların, Batılı Komünist Partisi temsilcileri ile Doğu halklarının delegelerinin farklılıklarının sergilendiği bir meydandır sanki Kurultay.

Pavloviç'in Doğu dünyasında henüz bir yazı dilinin bile bulunmadığı, milli kültür, üniversite, kütüphane, tiyatro gibi sorunlara vurgu yaptığı ve enternasyonal kültürle milli kültür arasında bağlar kurduğu konuşmasını delegelerin anladığını düşünmez Süreyya. "Mevzu biraz karıştı. Ve bizim kılıçlarımızı çekip Kızıldeniz'e, Hint'e, Çin'e yürümemizle pek alakası yoktu ama, o sözlerine fasıla verdikçe, sayın delegeler, evvela sahneden gelen bir dalgayla, "Hurra"lar, "Yaşasın!"larla salonu çınlatıyorlardı. Demek, benim pek anlamadığım bu tezi, onlar iyice anlıyorlardı." (Aydemir, sf. 189)

Aydemir'in çizdiği bu tablonun iki yönüne dikkat çekmek gerekir. Birincisi, Doğulu delegelerin olayın heyecanına kapılmaları ve olan bitenin aslında çok farkında olmamalarıdır. İkincisi ise, Kurultay yöneticisi Bolşevik önderlerin Sovyet planları ile komünist samimiyetleri arasında kalmaları ve bir denge tuturma çabalarıdır. Burada Türkiye tarafını temsil eden delegelerin Kurultayı dikkat ve ciddiyetle takip ettiklerini belirtmek gerekiyor. Zinovyev, Radek, Pavloviç ve Bela Kun gibi kurultayın önderleri pozisyonunda olan kişiler içinde bu ciddiyeti görürüz. Bu kişilerin Yahudi kimliği Aydemir ve A. Battal Taymas tarafından vurgulanmıştır. Taymas şöyle diyor: "Kaderin acı bir alayı olmak üzere Şark milletleri kongresinde baş aktör rolünü dört Yahudi oynamış, kongreyi baştan sonuna kadar onlar idare etmişti." (Taymas, sf. 84) Yahudi vurgusu şüpheli ve olumsuz bir

yaklaşımı yansıtmaktadır. Aslında, Yahudi figürünün evrensel yönü, vatansızlığı, şovenizme olan mesafesi milletler hapishanesi denilen Rusya'da Doğu halkları ile buluşmanın, çeşitli milletlerle ilişki kurmanın akıllıca bir yoluydu, belki de.

Zinovyev uzun başlangıç konuşmasında kurultayın amacını açıklıkla ortaya koymuştur. Radek ve Pavloviç'in konuşmaları da dünya siyaseti, Doğu halklarının durumu, yapılması gerekenler hakkında önemli tezlerin bulunduğu konuşmalardır. Halkların özellikle Türk ve Müslüman halkların özerklik, bağımsızlık talepleri ile Bolşeviklerin devrimci yönetimler kurmak isteği, kurultayın temel tartışmasıdır aslında. Yönetimin önceden hazırladığı raporlar, direktifler arasında esas mesele budur. Dolayısıyla, Türk tarafının tavrı önemlidir. Türkiye hakkında çok sık değerlendirmelerde bulunulmuştur. Zinovyev'in samimiyet vurgusu yapması bu sebeptir.

Zinovyev'in uzun açılış konuşmasındaki bazı dikkatleri ve vurguları aktarmak gerekiyor.

"Biz sadece komünist ilkelerine sempati duyanlara değil, partiszilere de çağrı yapıyoruz. (...) Türkiye örneğinde olduğu gibi, bize karşı olan grupları sabırla destekliyoruz. Sovyet hükümeti Kemal Paşa'dan desteklerini esirgemiyor. Onun yönettiği hareketin bir komünist hareket olmadığını unutmuyoruz. İngiliz hükümetine karşı sürdürülen her devrimci kavgayı desteklemeye hazır olduğumuzu söylüyoruz." (Bakü/1920 Belgeler, s.49-50)

"Kemal Paşa hükümetinin Türkiye'de padişahın iktidarını yaşatmaya çalıştığını söylemek zorundayız. Dinî inanışları ve yargıları ne olursa olsun, aslında böyle yapmamalıydı. İleriye bakmalı, geçmişi tekrar geri getirmeye uğraşmamalıydı. İnanıyoruz ki sultanların son saati de gelecektir." (...) *"Ulusal ve demokratik Türk hareketini destekliyorum. Türkiye'nin, İran'ın ve doğunun ezilen köylülerini, bütün zenginlere ve baskıcı unsurlara karşı verilen kavgaya çağırmayı kendime kutsal bir ödev sayarım. Aynı zamanda, onlara bu insanların ekonomik eşitliğe, emekçiler-*

in kardeşçe birliğine ihtiyacı olduğuna dair gerçeği öğretmeyi kendime bir ödev biliyorum." (...) *"Doğuda başlayan inkılabın büyük manası, İngiliz emperyalistlerinden ayaklarını masanın altından çekmelerini dilemek ve ondan sonra Türkiye zenginlerinden de kendi ayaklarını masaüstüne canları istediği gibi koymalarını rica etmek değildir. Biz dünya zenginlerinden kirli ayaklarını masadan çekmelerini diliyoruz. Bizim arzumuz şudur: Bizi lüks, şarlatanlık, halkla alay, boşboğazlık sürüklemesin. Dünyayı çalışan adamın nasırlı elleri idare etsin."* (...) *"İslam ittihatçılığı, müsavatchılık ... bütün bu akıntılar bizim akıntımız değildir."* (...) *"Biz sizden hiçbir şey gizlemiyoruz, size diyorum ki şimdi önümüzdeki vazifemiz Fransa ve İngiliz sermayedarlarının aleyhine gerçek cihat açmaktır."* (...) *"Şimdi bu saatte, Hint mazlum halkı İngiliz generallerinin baskıcı eli altında tam yedi cephede İngiliz kapitali için savaşmaktadırlar. İstanbul'da, Arabistan'da, el Cezire'de, Mısır'da, Filistin'de, Kuzeydoğu İran'da ve Batı İran'da. Yoldaşlar, bizim mazur ve mazlum sınıfımızın felaketi, belası, yani bundadır. İngilizler, Hintliyi boğazından tutuyorlar, subaylarını eğlendirmek için karnı üstünde süründürüyorlar."* (...) *"Yoldaşlar, son senelerde cihattan çok söylendi. 1914-1916 yıllarında bahsedilen Mukaddes Cihat, acayip ve tuhaf bir yalandı. Fakat şimdi siz ilk defa Doğu Milletlerinin Kurultayı'na yetiştiniz. Asıl 'mukaddes cihat'ı İngiliz ve Fransa kapitali aleyhine ilan etmelisiniz."* (...) *"Yoldaşlar! Kardeşler! Soygunculara ve zalimlere karşı açılacak gerçek kutsal halk savaşının hazırlığına başlamak anı gelip çatmıştır. Bugün Komünist Enternasyonal'i, Doğu milletlerine müracaat ediyor ve onlara şöyle hitap ediyor: Kardeşler! Biz sizi önce İngiliz emperyalizmi aleyhine kutsal savaşa davet ediyoruz."* (Alkış tufanı ve uzun müddet hurra haykırıları.) Kurultay delegeleri yerlerinden kalkıyorlar ve silahlarını çekiyorlar. Konuşmacı uzun süre sözüne devam edemiyor, delegelerin geneli ayakta alkışlıyorlar. (Bakü/1920, Belgeler)

Zinovyev, Radek, Pavloviç, Bela-Kun'un konuşmaları dışında en önemli iki konuşma, Enver Paşa ve İbrahim Tali'nin bildirileridir. Enver Paşa ve çevresi ile İbrahim Tali ve Ankara Hükümeti'nin Bolşeviklere bir teminatı

ve bu iki çizginin Bolşevikliğe dair görüşlerini ortaya koyar. Enver Paşa, tarihsel pozisyonunu devrimci yönetimin bakış açısıyla ve Çarlık Rusya'sı ile emperyalist devletlerin paylaşım planlarına karşı mücadele etmek şeklinde tarif ediyor. İbrahim Tali, millî mücadelenin haklılığına vurgu yaparak tarafların vaziyetini ortaya koyuyor. Mücadelenin devrimci bir nitelik kazanması yönündeki imkânlardan bahsetmesi, Bolşeviklere bir iyi niyet gösterisidir.

Bakü Kurultayı ile ilgili değerlendirmeyi, kurultayın coşkulu havası içinde yapmak kolay değildir. Dolayısıyla, kurultaydan sonraki gelişmeler ve değerlendirmeler raporları, mektuplar ve gazete yazıları daha sağlıklı bir değerlendirme sağlayabilir. Radek Pravda gazetesine yazdığı 19 Eylül 1920 tarihli yazıda, kurultaya dair izlenimlerini ve değerlendirmesini aktarmıştır. Kurultayın umutlarını aştığını belirtiyor. Cihat çağrısına karşı Doğulu delegelerin ayağı fırlayıp tabancalarını, kamalarını, kılıçlarını çekerek gösterdikleri coşku, bu umudun kaynağıdır. Doğunun öncü gücünün kökleri doğuda olan insanlar olduğunu belirten Radek, oturumlar sırasında birçok delegenin seccadelerini serip namaz kıldıklarını, prezidyum üyelerinin bile tesbihlerini ellerinden bırakmadıklarını söylüyor.

Zinovyev uzun başlangıç konuşmasında kurultayın amacını açıklıkla ortaya koymuştur. Radek ve Pavloviç'in konuşmaları da dünya siyaseti, Doğu halklarının durumu, yapılması gerekenler hakkında önemli tezlerin bulunduğu konuşmalardır. Halkların özellikle Türk ve Müslüman halkların özerklik, bağımsızlık talepleri ile Bolşeviklerin devrimci yönetimler kurmak isteği, kurultayın temel tartışmasıdır aslında.

Radek, Türk coğrafyasına karşı geliştirilecek yaklaşımda, bunun Çarlık Taşkent'çilerinin sömürü politikalarının bir devamı olmadığını kanıtlayan bir yol bulmalıyız diyor. Aksi takdirde, bütün bu propagandaların boş olacağını belirtiyor. Sovyet Rusya temsilcilerinin de kurultaydan birçok ders ve deneyim edindiklerini, Doğu ile ilişkinin samimiyetle yapılması gerektiğini vurguluyor.

Radek, kurultaydan sonraki olumsuz gelişmeleri ve ikinci bir kurultayın yapılamamasının tohumlarını görmüştür, sanki. *"Kurultaydan namuslu yoldaşlarımızın aptallıkları ve hâlâ saflarımıza asılan bazılarının sömürgecilik eğilimleri yüzünden, Doğu halklarının uyandırılması gibi yüksek bir görevin yozlaştırılmasına izin vermemeye azmetmiş olarak döndük."* (Bakü 1920/Belgeler, sf. 287-288)

Enver Paşa'nın değerlendirmesi de Radek gibi hem umudu hem bazı çekinceleri barındırıyor. 8 Eylül'de Bakü'de yapılan büyük törenlerden sonra Komintern temsilcileri Enver Paşa'yı yanlarına alarak Moskova'ya hareket ettiler. Yolculuk oldukça eziyetliydi. Enver Paşa, 29 Eylül'de Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdiği mektupta Kurultay ile ilgili değerlendirmelerini yazmıştır. Türk ve Müslüman delegelerin kendisine ve Türkiye'ye yönelik ilgi ve sevgisinden memnun olduğunu, bu durumun komünistleri düşündürdüğünü ve Müslüman birliğinin komünizmle elde edilemeyeceğini anladıklarını belirtmiştir. Azerbaycan, Türkistan, Hive ve Dağıstan'da Müslümanlara verilen istiklal, idarede Müslümanların olmaması sebebiyle, milletlerin inkişafına hizmet etmeyeceğini söylüyor. Anadolu'ya yapılacak Sovyet yardımının ciddi olmadığını belirterek para sıkıntısını gidermek için masrafların azaltılması ve idarenin basitleştirilmesi gerektiğini tavsiye ediyor. Enver Paşa, Bakü kurultayından memnuniyetini belirtmiş ve bu kanaatini Kazım Karabekir'e de yazmıştır. (Aslan, sf. 269) Enver Paşa ve çevresinin Kurultay ile ilgili esas ve geniş değerlendirmesi Küçük Talat ve Nail Beylerin ve Hafız Mehmet Bey'in raporlarıdır. Küçük Talat ve Nail Beylerin 21 Ekim 1920 tarihli raporunda önemli tespitler vardır ve öyle görünüyor ki Mustafa Kemal Paşa'nın daha sonra izleyeceği politikalarda etkili olmuştur.

Raporda kurultayın mahiyet ve manasının iki noktada toplandığını belirtiyorlar. Birisi, coşkulu bir gösteriyle Batı proletaryası üzerinde etki yaratmak, diğeri ise şarkta Sovyet düzeninin/teşkilatının tatbikine zemin hazırlamak. Kongre idaresinin Zinovyev, Radek ve Bela Kun'un kontrolünde olması, 'garpta inkılap şarkta milli mübareze' şiarı ile 3. Enternasyonal ve Rus Komünist Partisi'nin temayülü arasında bir tenakuz tespit ediyorlar. Bakü'ye koşup gelen delegelerin bu gösteri ile tatmin olmadıklarını, hayal kırıklığına uğradıklarını belirtiyorlar. Radek'in şarkta müstemlekecilik siyasetini hiçbir şekilde yapmayacakları beyanını ise, kongrenin vekil olarak ittihip ettiği 47 kişilik bir heyet arasından, ayrıca komünistlerden ibaret bir yönetim oluşturması ve bunların vazifesinin şarkta Sovyet teşkilatını tatbikten ibaret bulunması kongreden beklenen faydanın akamete uğrattığını belirterek, samimi bulmuyorlar. Türkiye'de komünizmin usulünün tatbikinin hayat ve hakikate uygun düşmeyeceğini belirttikten sonra, yine de buradan pek çok manevi faydalar alındığını söylüyorlar. Komünizmin Türkiye'de tatbikinin önündeki engelleri şöyle belirtiyorlar: *"Türkiye gibi henüz burjuvazi devri saltanatının iptidai inkişafında bulunan, her türlü teknikten imar ve vesait-i medeniyeden, iktisadi ve içtimai teşkilattan mahrum bir ülkede, mülkiyeti şahsiyenin ilgâsı, servetin millileşmesi, toprağın içtimaileştirilmesi, iktisadın temerküz ettirilmesi, (...) din ve milliyet meselesinin ihmal edilmesi (...) ve ilh. gibi çok mühim ve şayanı nazar esasatın bir hamlede tatbiki şüphesiz gayrı mümkündür."* Türkiye Komünist Teşkilatı ile ilgili olumsuz kanaatlerini bildiriyorlar. Komünizmin bugünkü halimizde "hiçbir lüzumu acil ve kat'i" olmadığını, üstelik, Moskova'nın doğrudan böyle bir talebi bulunmadığını belirterek, Türkiye'de sol bir hareketin kurulmasının şart olduğunu vurguluyorlar. Sovyet Rusya'nın yardımını sağlamak için Bolşeviklerle ilişkiyi kuracak kişilerin belirlenmesi gerektiğini, her önüne gelenin Anadolu namına münasebetlere girmesinin sakıncalarını belirterek, Memduh Şevket Bey'in Bakü'ye tayinini şükran ile karşılıyorlar. Diğer yandan, halkçı bir politika izlemenin bugünkü kritik süreçte önemli olduğunu belirtiyorlar. (Aslan, sf. 285-292)

Bolşevik liderler, bu tavsiyelere uymak şöyle dursun, Müslümanları Komünist Enternasyonal'in organlarından, Halkların Dış İşleri Komiserliği'nden ve Müslüman çevreleri dışındaki bütün siyasal faaliyetlerden uzak tuttular. Rus Komünist Partisi ile Türkiye, İran ve Arap ülkelerindeki yerel komünist örgütlerle ilişkiyi Rus ve Avrupalı komünistler sağlıyordu.

Rapor yazan diğer bir kişi Hafız Mehmet Bey'dir. Enver Paşa'ya çok yakındır. Enver Paşa, Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdiği mektupta kongre hakkında geniş malumatı Hafız Mehmet Bey'in vereceğini yazmıştı. Küçük Talat ve Nail Beylerin raporları ile beraber onunki de Enver Paşa çevresinin görüşünü yansıtır. Mehmet Bey, Enver Paşa'ya ilginin altını özellikle vurgulamıştır. Bolşeviklerin Enver'in idaresinin ayakta kalması için, özellikle tabiiyetlerindeki Türklere dayanmak istediklerini, bunun için de Enver'i istihdam etme zarureti hissettiklerini vurgulayan Mehmet Bey, Mustafa Suphi'nin Enver Paşa'ya gösterdiği tepkiden rahatsızdır. Mustafa Suphi ve Fuat Sabit gibi maceracılar ile haberleşmeye son verilmesini önermektedir. (Aslan, sf. 298-299)

Bakü kurultayından sonraki gelişmeler ikinci bir Doğu Halkları Kurultayı'nın neden yapılamadığını göstermesi bakımından önemlidir. Bolşevik yöneticilerin Müslüman yoldaşlarını kendileri ile eşit görmeleri kısa bir atılım süreci ile sınırlıdır. Doğu Halkları Kurultayı, bunun için önemli bir imkândı, fakat ikincisi gelmedi. 1923 yılında en üst düzeye çıkan gerilim aslında kurultaydan hemen sonraki yıllarda başlamıştı. 1923 yılında Müslüman komünist milli-

yetçilerinin Stalin'e karşı gelmeleri feci bir bunalımla sona erdi. Müslümanları batılı devletlere karşı bir "korkuluk" olarak gören anlayış, Bakü kurultayındaki imkân ve potansiyeli heba etmiştir. Oysa, Müslüman ve Türklerin beyaz ordu ile yapılan savaşta önemli yararları olmuştu. Kolçak'ı yenen ve Orta Asya'yı işgal eden General Firuze'nin komuta ettiği beşinci Kızıl Ordu'daki asker ve subayların yüzde kırkıdan fazlasını Tatarlar ve Başkırtlar oluşturuyordu (Wimbush, sf. 310). Bu ve benzeri yararlılıkları sebebiyle, Müslümanlar yüksek kademelerde görev alabildiler. Fakat, Müslüman liderler, komünistlerin siyasal ve askeri stratejisinde ve Sovyet hakimiyetinin İslam dünyasındaki karar verme organlarında yer almak istiyorlardı. Her seferinde reddedildiler. 1920 yılında adını açıklamayan bir Müslüman komünist yayınladığı bildiride şöyle diyordu:

"Doğuda tek başına dalgalanan Rus Komünist Partisi'nin bayrağı altında, biz zaten başarısızlığa mahkûm edilmiş bulunuyoruz. Çünkü düşmanlarımız bizi eski Rus emperyalizminin halefleri olarak suçlamaktadırlar. Devrimin doğuya, Doğulu ve Müslüman komünistleri tarafından getirilmesi gerekir." (Wimbush, sf. 311)

Bolşevik liderler, bu tavsiyelere uymak şöyle dursun, Müslümanları Komünist Enternasyonal'in organlarından, Halkların Dış İşleri Komiserliği'nden ve Müslüman çevreleri dışındaki bütün siyasal faaliyetlerden uzak tuttular. Rus Komünist Partisi ile Türkiye, İran ve Arap ülkelerindeki yerel komünist örgütlerle ilişkiyi Rus ve Avrupalı komünistler sağlıyordu. Zaten, Galiyev daha 1919 gibi erken bir tarihte Bolşeviklerin İslam aleyhtarını bir yola girdiklerini tespit etmişti:

"Devrimin gelişimindeki yön yanlış seçilmiştir. Neredeyse bütün dikkatler batıya yönelmiştir. 1,5 milyarlık nüfusu ile Batı Avrupa burjuvazisi altında inleyen Doğu, neredeyse unutulmuş gibidir... Doğudaki gerçeklerin bilinmemesi ve doğunun sorunlarından korkulduğu için, uluslararası devrimde doğunun yer alması görüşü, bilinçli olarak reddedilmiştir."

Sultan Galiyev'e göre, devrimin kolları sönmüş ocağı olan Avrupa'dan Asya'ya geçirilmesi teorisine,

Bolşevik yöneticilerin neden katılmadıklarını anlamak hiç de zor değildir. Devrimin yönünün bu şekilde değiştirilmesi, Rusları komünist hareketindeki liderlik koltuğundan indirecek, dünya devriminin başkentini Moskova yerine Kazan, Taşkent veya Semerkant yapacaktı. (Wimbush, s.311-312)

1920'lerin sonlarına doğru Sovyetler Orta Doğu'dan elini çekmeye başladı. Bu, Bakü kurultayının hemen sonrasındır. 1921 Eylül'ünde Sovyet birlikleri Gilan'ı boşalttı ve 1921 Ocak'ında Trabzon'da yeni kurulmuş Türkiye Komünist Partisi'nin önderleri katledildi. 1923'te ise Müslüman milliyetçi komünistlerin tasfiyesine geçildi. 15 yıl kadar bu tasfiye neredeyse ihtilal öncesindeki Müslüman aydınlarının tümünü ortadan kaldırmak noktasına gelmişti. (Wimbush, s. 314)

Sovyetlerin Türk tarafıyla kurduğu ilişki pragmatiktir. Enver Paşa veya Mustafa Kemal Paşa tercihleri henüz netleşmemiştir. Enver Paşa'nın Ankara'dan habersiz bazı plan ve çalışmaları vardır. Anadolu'da kendi teşkilatını geliştirmek istiyordu. "Mesai" adında Bolşevik esaslar çerçevesinde düzenlenen bir program, Küçük Talat ve Nail Beyler tarafından Anadolu'ya getirilmiş, Trabzon'da basılarak dağıtılmıştır. Bu faaliyetlerden Ankara'nın haberi yoktu. Sovyet hükümeti ise Enver Paşa'yı yanından ayırmıyor, fakat bir yandan Türkiye ile ilgili kullanmak istiyordu. Sovyetler, Sakarya zaferine kadar Türk ordusunun başarısızlığa uğrayıp Ankara'nın batılı emperyalistlerle uzlaşma ihtimaline karşı Enver Paşa'yı tutuyorlardı. 28 Temmuz 1921 günü Türk ordusunun Sakarya Nehri'ne geri çekilmesinin 3. günü Çiçerin Moskova'da Enver Paşa'yı kabul etti. Bu görüşmeden iki gün sonra Enver Moskova'dan Batum'a hareket etti, yanında Doktor Nazım, Doktor Yüzbaşı Faik ve Hikmet Bey bulunuyordu. Halil Paşa da gelmişti. 13 Eylül'de Türk ordusunun zaferi, Enver Paşa için Anadolu planlarının bitmesi anlamına geliyordu. Ekim ayında Türkistan'a geçti, Basmacılar hareketine katılarak şehit oldu. Doğu Halkları Kurultayı'na katılan ve önemli yerleri olan iki kişinin, Enver Paşa ve Mustafa Suphi'nin ölümleri trajiktir. Mustafa Suphi'nin katlinde kimlerin sorumlu olduğu hâlâ tartışılmakla beraber, Sovyetlerin ilgisiz kaldığını belirtmek gerekiyor.

Sonuçlar

1. Doğu Halkları Kurultayı tecrübesi, sömürgecilik karşıtı Marksizm'in anti-kolonyal mücadelelere katkısı bakımından da önemlidir. Marksizm'in sözde Avrupa merkeziliğine bir cevaptır aynı zamanda. Sömürge halkları Sovyet devriminde önemli roller oynadılar. İşte Bakü Kurultayı, tarihte benzeri olmayan çeşitliliğiyle bunların sergilendiği bir tarihsel tecrübeyi ve mirası temsil ediyor. İnsanlığın ilk Sosyalist deneyimi için hem bir imkân hem de bir sınavdı. İkinci bir Doğu Halkları Kurultayı toplanamamış, kurultaydan bir sonuç alınamamış olsa da tarihsel mirası önemlidir. Komünizmin totaliter veya özgürlükçü boyutlarının daha doğru deyişle bu ikisinden hangi yolu tercih edeceğinin bir sergilenişi olmuştur. Hiyerarşik, görevlerin önceden belirlendiği, insani potansiyele ve özgürlüğe imkân tanımayan, kalkınmasalcılığa dayalı totaliter anlayış ile komünizmin esas temeli olan insani potansiyelin gelişimi, antagonistik olarak bölünmüş dehşet verici iş bölümüne son verme ve herkesin herkesle eşitliği anlayışının bir karşılaşmasıdır. Sartre, şayet insanlığın komünizmi gerçekleştirmeye kadir olmadığı ortaya çıkarsa, insan türü yok olduktan sonra onun karıncalardan daha fazla dikkate değer olmadığı ve

Egemenler, tarih boyunca aleni gerçeği, yani insanlığın ezeli birliğini yadsımaya çalışmış, üstünlükçü iddialar öne sürmüşlerdir. Siyahların, beyaz kadınlarla, Yahudilerin, Ari ırka mensup kadınlarla birleşmemesi için korkunç kanunlar koymuşlardır. Hâkim sınıftan bir kadının, emekçi sınıftan bir erkekle evlenmemeli; hele ondan çocuk sahibi olmayı aklından bile geçirmemelidir. İnsanlığın birliği ilkesi, bütün çeşitlilikleri ve kültürleri ile özgürleşmenin temelidir.

daha fazla önem arz etmediği söylenebilir demişti. Ne demek istediği, Badiou'ya göre şöyledir: Karıncaların kolektif hiyerarşik ekonomisi despotik örgütlenme modeli olarak bilinir. "Eğer insanlık tarihini, insanlığın kendi temel birliği seviyesinde bir toplumsal örgütlenme yaratmak, yani birleşmiş tür olarak kendi kendisini olumlama bilincini üretmek zorunda olduğu ve bunu yapabileceği fikriyle öne çıkarırsak, o zaman bu girişimin tümünden başarısız olması, insanlığı, diğer hayvanlar gibi bir hayvan figürü, başka bir deyişle, hayatta kalmak için mücadele eden bireylerin rekabeti ve en güçlülerin zaferi yasaının hakimiyeti altında olmaya devam eden bir hayvan figürü derekesine düşürür tekrar." (Badiou, sf. 22)

Egemenler, tarih boyunca aleni gerçeği, yani insanlığın ezeli birliğini yadsımaya çalışmış, üstünlükçü iddialar öne sürmüşlerdir. Siyahların, beyaz kadınlarla, Yahudilerin, Ari ırka mensup kadınlarla birleşmemesi için korkunç kanunlar koymuşlardır. Hâkim sınıftan bir kadının, emekçi sınıftan bir erkekle evlenmemeli; hele ondan çocuk sahibi olmayı aklından bile geçirmemelidir. İnsanlığın birliği ilkesi, bütün çeşitlilikleri ve kültürleri ile özgürleşmenin temelidir. Doğu halkları kurultayı, birçok milletin etnik ve dinî grubunun, renklerinin bir aradalığıyla, bu bakımdan da benzersiz bir tarihsel mirastır.

2. Doğu halkları kurultayı en başta Bolşevikler ve Türkler için önemliydi. Dolayısıyla, Türkiye ve Rusya'nın doğu-batı meselesindeki pozisyonu, tarihsel rolü ve potansiyeli tartışılmalıdır. Moğol boyunduruğunda uzun süre batıdan tecrit olan Ruslar, tarihsel olarak batıyı Moğol istilasından koruyan bir sur görevini yerine getirmişlerdir. Bizans dışında Ortodoksluğun temsilcisi olarak Tatarları alt etmeyi başarması, Hazar Denizi'nin kuzeyindeki yolu kapatmakla kalmayarak Güney yolunu da engelleyerek Osmanlı'ya sekte vuracaktır. Rusya'nın Tatarlara ve Orta Asya halklarına karşı savaşı, batının doğuya karşı savaşıdır. Ruslar, Doğu Cephesi'nin lideri olan Osmanlı ile karşı karşıya gelmiştir. Türkler de benzer şekilde doğunun ve İslam dünyasının koruyucusu olmuştur. Ancak, 19. yüzyılda Rus modernleşmesi, batının yeniden örgütlen-

nmesinde evrensel bir rol oynamaya yönelik iken, son dönem Osmanlı reformları, batı karşısında gerileyişin ve batı ittifakı içinde arayışın ürünüdür.

Slavlar üzerine Avrupa'daki romantik milliyetçiler ve solcular pek çok düşünce öne sürdüler. 1848 ayaklanmasına katılan anarşist Ernest Corderoy, Avrupa'ya hürriyetin değerini öğretecek bir Slav hakimiyetinin gerekli olduğunu, Avrupa'nın dinamizmini yitirdiğini, dünya hakimiyetinin Ruslara ve Amerikalılara geçeceğini ileri sürmüştür. Bu müthiş isabetli öngörüye göre, Amerika bireysel özgürlüğü, Slavlar ise insani dayanışmayı, yani sosyalizmi temsil edebirdiler. 19. yüzyılda Avrupa'da, Ruslarla ilgili beklentilerle Rusların evrensel idealleri arasında bir uyum vardır. Osmanlı ise Avrupa'nın dışına itilmiştir. Osmanlı batıcıları bir kazanç elde edememiştir. Rusya'da, batıcı-slavcı kavgası bile ortak idealler temelindedir. Güneş Ayas'a göre, Rusya'da kimlik tanımlamasının seyri, Ortodoksluk, 3. Roma, Slavların kurtarıcısı, Avrupa'nın kurtarıcısı ve nihayet Sovyet döneminde insanlığın kurtarıcısı şeklinde sürekli genişleyen bir halkadır. Osmanlı-Türk modernleşmesinde ise, her yeni kimlik dönüşümü, dünya görüşünün daha da sınırlanması istikametinde gerçekleşmiştir. (Ayas, sf. 219)

Rusya'nın yüzünü nereye çevireceği her zaman güncellik kazanan bir meseledir. Christian F. Wehrshutz'dan öğrendiğimize göre, Oswald Spengler bunu pseydomorfoz olarak tarif ediyor. Çünkü ona göre, Rusya Bizans'tan Tatar egemenliğine, oradan büyük Petro'nun batıya yönelişi ve Orta Avrupa Marksizm'ini devralışı sonrasında dahi hiçbir zaman kendi öz kültürel kimliğini bulamamıştır. Rusya, sadece doğu ile batı arasında değil, aynı zamanda antik kültür ile Arap kültürü arasında, gelecekte geçmiş arasında, yani iki dünya arasında bulunuyor. Doğuştan sahip olduğu bir kimliği yoktur. (Wehrschutz, sf. 24)

Doğu-batı karşılaşmasında Türkler ve Ruslar, iki zıt rolü yerine getirdiler. Cihan Harbi Türkler ve Ruslar için yeni başlangıç ve birliktelikler yarattı. Bir an için Paris Antlaşmasında Çarlık Rusya'sının masada old-

uğunu düşünelim. Payına düşen neydi? Boğazlar ve İstanbul. Rus Devrimi Çarlık Rusya'sının Avrupa siyasetinde merkezi bir yer işgal etme ve Batı'nın öncü gücü olma hedefini doğu halklarını da kapsayan insanlığı kurtarma misyonuna dönüştürdü. Niyetleri, süreç içinde yapılan hatalar vb. ne olursa olsun devrim doğu halkları ve özellikle Türkler için bir imkandı, farklı milletlerin bir amaç etrafında birlikteliğinin yoluydu. Kurultay ve esasen ikinci bir kurultayın toplanmaması henüz genç olan ve totaliter boyuta gelmeyen Rus Devrimi için bir testti. İngiltere ile anlaşmalarla devrimlerden vazgeçilmesi, Türk coğrafyasında kontrolcü bir mantığın hâkim olması, Mustafa Suphi'nin katledilmesine karşı duyarsızlık, Enver Paşa'nın ölümü, Türk ve Müslüman kökenlilerin tasfiyesi ve Lenin'in ölümünden sonra iyice artan baskılar, tasfiyeler bu sınavın verilmemesinin işaretleri. Yine de Doğu Halkları Kurultayı doğu dünyası açısından tecrübelerle dolu önemli ve eşsiz bir miras olmayı sürdürüyor. Rusya'nın ve Türkiye'nin tarihsel ve güncel imkânları doğu halkları açısından önemini koruyor.

Rusya, Avrupa ile yaşadığı kimlik problemine rağmen, Batı için hem sorunu hem de muhtemel çözümü ifade etmiştir. Ayas'ın demesi ile, "Nasıl ki Cermenler hem Roma'yı yıkıp hem de onlara yaptıkları "barbar aşısı" ile Roma İmparatorluğu'nu yeniden diriltecek çekirdiği yaratmışlarsa, Ruslar da kimi zaman Avrupa'nın "kapıda bekleyen barbarı" kiminin zamanında kurtarıcısı olarak görülmüştür." (Ayas, sf. 216)

Türkler her zaman tarihsel bir rolle anılmışlar ve hâkimi oldukları halkların problemlerini üzerlerine almışlardır. Osmanlı İmparatorluğu, Hristiyan ve Yahudilerin can ve mal güvenliğini sağlamıştır. Avrupa'nın kapısında bekleyen fakat içeriye bir türlü dahil edilemeyen Türkler, boğazların koruyucusu ve bugün mülteci krizinde Avrupa'nın en önemli yardımcısı konumundadır.

Rusya ve Türkiye, doğu ile batı arasında yeni yönetimlere ve birlikteliklere gebe iki ülkedir. Rusya nedir ve Avrupa ile ilişkileri nasıl olmalıdır sorusu Rus düşüncesinde her zaman tartışılmıştır. Nikolay Bardayev'e

göre 1874-1928 arasında Ruslar, Batı halklarını huzursuzluğa sevk eden bir halktır. Kutuplaşmanın ve aykırılığın derecesine göre Rus halkı, sadece Yahudi halkı ile karşılaştırılabilir. İki halkın da Mesih bilincinden güçlü bir şekilde etkilenmiş olması tesadüfi değildir. Rus ruhunun çelişkili olması ve karmaşıklığı Rusya'da, dünya tarihinin iki kutbunun Doğu-Batı çarpışması ve karşılıklı etkileşim içine girmesiyle ilişkilendirilebilir. Bu fark ne tam Avrupalı ne de tam Asyalıdır. Rusya, dünyanın bütünlüklü doğu-batı diye ayrılmaz bir parçasıdır. Bir devasa Doğu-Batıdır; o iki dünyayı birleştirir ve Rus ruhunda birbiriyle çatışmadaki iki prensip, batılı ve doğulu, sürekli bulunurlar. Bu tespitler bir yönüyle Türkler ve Türkiye için de geçerli değil mi?

Bütün bunlardan yola çıkarak, Türkiye ve Rusya, imkânları ve arayışları ile doğu-batı ve özellikle Asya'nın demokratikleşmesi meselesinde tarihsel birikimleri, coğrafi ve diğer potansiyelleri sebebiyle kritik bir rolü temsil ediyorlar. Günümüzde krizin içinde, savaşın eşliğinde olduğumuz belirsiz ve şiddet dolu bir zamanda, Türkiye ve Rusya'nın demokratik ve özgürlükçü bir yönelimi, doğu halkları ve özellikle Türk coğrafyası bakımından yaşamsal önemdedir.

Bugün, ülkesizleştirme ve göçmen/mülteci sorunu, insanların kitleler halinde güvenli bölgelere doğru yürüyüşüne sebep olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan güvenli bölgeler ve geri kalan yerlerin güvensizlik içinde kalması şeması, insanlığın kaldıramayacağı bir noktaya gelmiştir. Herkesin ülkesinde hür ve refah içinde yaşadığı bir düzen için Asya'da demokrasi, insanlığın geleceği açısından da çok önemlidir.

Kaynakların uluslararası oligarşi tarafından yağması ve insansız, kontrolcü otoriter bir düzen olarak Çin modelinin yükselmesi, bunu daha da yaşamsal hale getirmiştir. Sonuç olarak, Bakü Kurultayı'nın mirası ve tecrübesi değerlendirilerek, özgürleşmeci bir temelde ikinci bir Doğu Halkları Kurultayı'nın gerekçeleri ve zemini vardır.

Dipnotlar:

[1] İmparatorluğu daha doğuya kaydırma projesi, bazı Britanyalı diplomatlar tarafından 19. yüzyılın başında düşünülmüyor. Fakat 1877-1878 Türk-Rus Savaşı, batıda İstanbul'u ve doğuda İskenderun'u tehdit etmesiyle artık Osmanlı İmparatorluğunu sürdürmeyi anlamsız ve imkânsız hale getiriyordu. Bu ümitsiz durum, doğuya aktarma projelerini de itibarsızlaştırıyordu. Bu itibarsız projeye büyük bir temkinlilik ve çekingenlikle sahip çıkanların ilki Sultan Abdülhamit'tir. Hamit, Panislamist ve geriye kalan, Arap ve Kürt örneği, Türk olmayan Müslüman kavimlerin gururlarını okşamak koşuluyla Pan-turanist siyasetin Türkiye'deki babasıdır. Enver Paşa, Sultan Hamid'in Pan-turanist ve Panislamist politikasına büyük bir hırsıyla sahip çıkıyor; bu politika, imparatorluğa yeni bir coğrafya bulma politikasıdır. (Küçük, sf. 30-31)

[2] Roy, bundan hep ürkmüştür ve Enver Paşa'nın yazgısında önemli bir rolü vardır. Roy'un bu politikaya şiddetle karşı çıkması ve Lenin'le karşı karşıya gelmesi değişik açılardan düşünülebilir. Küçük'ün vurgusunu not düşmek gerekiyor:

"Türkler, Sırbistan'da, Elenler ülkesinde, İran ve Hindistan'da egemenlik ya da devlet kurdular, yöneten dinastileri belirlediler. Türklerin bu tarihle ilgili ideolojileri ne olursa olsun, bu ülkelerin halkları ve seçkinleri Türkleri tarihlerinin belli kesitlerinde egemenler olarak biliyorlar ve Türk seçkinlerinin aksine bunları unutmuyorlar. Normal saymak durumundayız. Fakat normal sayılmaması gereken, Türk seçkinlerinin, bu ülkelerin halk ve aydınlarının bilincinde sürekli bir Türk yayılmacılığı ürküntüsü olacağını ihmal etmeleridir. Enver, böyle bir ihmali çok ağır olarak ödeyenler arasındadır." (Küçük, sf. 26-27)

[3] Zeki Velidi Togan, anılarını yazdığı zamanda Sovyet kolhozlarında çalışan "uysal" köylü akrabaları gibi olacağını kaydediyor ve ayrıldığına seviniyor. 1920 sonbaharında Lenin'e yazdığı mektupta ise şöyle söylüyor: "Böylece nihayet, okur-yazarsız, yalnız eşeği ile öküzünü ve bel küreğini bilen yerli köylü ile baş başa kalacaksınız." (Küçük, sf. 40)

[4] Mustafa Kemal'i ve Bolşevikleri ayıran tek engel kuşatma altındaki Ermenistan Cumhuriyeti'ydі. Daşnaklar İngiliz ve Fransız desteğine bel bağlayarak sermayelerini Beyazların üstünlük kazanmasına yatırmışlardı. John Reed'in konuşması bu mesele bağlamında zekice ve politik bir açılamdır. Reed, ABD'nin mandası altındaki ülkelerden örnekler vererek, Ermenilerin ABD'ye olan ümitlerinin yersizliğini belirtiyor, enternasyonal ve kardeşlik vurgusunun önde olduğu toparlayıcı bir konuşma yapıyor. Reed, Doğu Halkları Kurultayı'nın bitişinden kırk gün sonra öldü. (17 Ekim 1920) Kurultay Reed'in son politik eylemi; konuşması belki de son konuşmasıdır. Son konuşmasını rengarenk, dillerin, kıyafetlerin, tesbihlerin, kılıçların, hançerlerin, sembollerin vb. dans ettiği halklara yaptı.

Kaynakça:

1. Abidin Nesimi, *Türkiye Komünist Partisinde Anılar/Anılar ve Değerlendirmeler 1909-1949*, Nöbetçi Yayınları, İstanbul.
2. Kolektif, *Bakü 1920/ Birinci Doğu Halkları Kurultayı (Belgeleri)*, Koral Yayınları, İstanbul.
3. Alain Badiou, *Pedrograd'dan Şanghay'a 20. Yüzyılın İki Devrimi*, Vakıfbank Kültür Yayınları, İstanbul.
4. Aclan Sayılğan, *SSCB ve Sultan Galiyev*, Mars Matbaası, 1966, Ankara.
5. Jacques Pauwels, *Büyük Sınıf Savaşı 1914-1918*, Yordam Kitap, İstanbul.
6. Nevzat Köseoğlu, *Şehit Enver Paşa*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
7. Ed.: S. Enders Wimbush, *Stratejik Açından Sovyet Müslümanları ve Diğer Azınlıklar*, Yeni Forum Yayınları, 1988, Ankara.
8. Sean McMeekin, *Osmanlı'da Son Fasıl/ Savaş Devrim ve Ortadoğu'nun Şekillenışı 1908-1923*, YKY Yayınları, İstanbul.
9. Güneş Ayaş, "Toplumlar Arası İlişkilerde Rol Farklılığı Çerçevesinde Rus ve Türk Modernleşmesine Mukayeseli Bir Bakış", Ed: Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, *Sosyoloji Yıllığı, Sayı 22: Türkiye'de Modernleşme*, Doğu Kitabevi, İstanbul.
10. Şevket Süreyya Aydemir, *Suyu Arayan Adam*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
11. Yalçın Küçük, *Sırlar*, YGS Yayınları, İstanbul.
12. Yavuz Aslan, *Birinci Doğu Halkları Kurultayı (1-7 Eylül 1920-Bakü)*, Kaynak Yayınları, İstanbul.
13. Vincent Monteil, *Sovyet Müslümanları*, Pınar Yayınları, İstanbul.
14. Abdullah Battal Taymas, *Ben Bir Işık Arıyordum*, Tan Gazetesi ve Matbaası, 1962, İstanbul.

Selamın Sedası

MUSA AKBAL

İnsan sesi, umudun mayasıdır. İnsan hayatının zembereği umutla kurulur, sesi de umudun ufkunda yankılanır. Umutla tercihlerini ve eylemlerini tazeler. Bunu yaparken de herhangi bir koşul ve mazeret ileri sürmez. Umudun kaynağı rahmettir. Ümit etmek ancak rahmeti anlamakla, görmekle mümkündür. Rahmet, muhabbete vesile olandır. İnsanın yaptıklarının sonu muhabbeti doğuruyorsa o iş rahmet içerimlidir. Muhabbeti bozmama teyakkuza, insanı diri tutar ve bu hal ona yakışır.

İnsan sesi, sıradanlığın zıddıdır. Sıradanlık

tamahtan kaynaklıdır ve korkunun nedeni olur. Tamah, hazırda ummak veya olana sahiplik etmek arzusudur. Bunlar, insanın sesini kısar ve sayıkladır. Tamah, insanı kabili hitap olmaktan ve doğruluktan alıko-yar. İnsan, emeğine mecbur olduğundan sıradanlık ona yabancıdır. Çünkü, insan emeği, hali hazırda olandan daha iyisine yönelen amaçlı eylemdir. O çabasıyla var olur ve yücelir. Çabası, insanı ses sahibi

yapar. Ses sahibi olması, sadece çabasına itimadındandır. Emeğinden başkasına itimat, insanın kendisine yazık etmesidir. Rahmetin tecellisi, sıradanlıkta değildir. İnsani eylem, sıradanlığı aşıp, her süreçte kendisini doğrulukla düzelten içerikte olandır. Doğruluk, bilinmezliğin yerini görünürlüğün aldığı, eksiklikleri gideren, zorunlulukların farkında olmaktan kaynaklı bilincin kılavu-

zluğuyla aydınlıkta kaldığın, sürekli yenilenen ve rıza üreten dürüstçe tavidir.

İnsan sesi, yapılacak olan işaretler. Bu muhteva, umudun ve güvenin kaynağı olur. Yapılmayacak olan söylen-

mez. İnsan sesi, geleceğin prizmasından bugüne bakmaktır. Rahmet bilinci olmadan bu bakış mümkün olmaz. Bu bilinç insana cesaret kazandırır, onu dil sahibi yapar. Faziletlere yönelme başlar ve gayretlere neşe gelir. Üretmek, ortaya çıkarmak, yapmak, bir şey olmanın veya bir şeye tamah etmenin önüne geçer. Tavı, olanda değil, yapacağındadır. Bu yeni bir bilinçtir. Bu bilinç, olması gerekenleri yapma cüretinin

de kaynağıdır. Bilinçli çalışma, sayıklamayı bitirmek içindir. Sayıklama hayaletler imal eder, umuda değil, bitmiş olana, geçmişe asılıdır.

İnsan sesi uyarıcıdır. Bahanesi kendisinde mün-demiçtir, işitmekten imtina edenlerin varlığı, uyarının dile gelmesinin şartı değildir, gerekli olan sadece derinlik ve açıklıktır. İnsan sesinin uyarısı şudur: Olan değişecektir! Olan biten ya kendisini ilerleten sıhhatle iyiliğe ya da düşüşle çürümeye yönelmiş haldedir. Mevcut durumun sürekliliği fikri, insan se-sine yabancıdır ve bu gerçeği idrak etmede, ayardı-na varmakta gecikme, insanı meyus kılar. Yeis insana yakışmaz. Uyarı nettir: Rahmetsizlik, yani olanaksızlık duvarları, insan için geçmişin harabeleridir. İnsan buradadır ve her bir şey şimdiden düzgün yola gir-melidir ki, insani çabanın mahsulü devşirilsin. İnsanın, eylemine güvenmesiyle, karşılaşacağı zorlukların üs-tesinden geleceğine umudu bir aradadır.

İnsan sesi, gerçeğe şahitlik eder. Gerçeği eğriltme-den dile getirir. Görünür ve anlaşılır kılmaktır gayesi; büyü, remizler ve perdeler oluşturmak değil. İnsan sesi dogma üretmez, sürekli konu geliştirir ve bahis açar. Çünkü, kırık dökük malumatlarla karanlıkta örülen ağlar ardından dünya kavranamaz. O ses, in-sanlığın gözü önünde, görünür ve işitilir vasfındadır. İnsan sesinden gerçeklerin izleri, düşünce ve niyette berraklık kapısından, aşikâr veya gizli gölgelerin per-

İnsan sesi, doğrunun mümkünlüğü vur-gusudur. Hayat oyalanmalara gelmez. Köpük gider su kalır. Gönül ve akıl, hakikat ile meşgul olduğunda faydalı ola-na yönelik başlar. Hakikat, kemale yönelik süreçlerin içinde, doğrunun mümkünlük vurgusudur.

deleyemediği, bütün gözlerin önünde özgün usulde ve muhtemel sonuçlarıyla belli kılınır.

İnsan sesi, doğrunun mümkünlüğü vurgusudur. Hayat oyalanmalara gelmez. Köpük gider su kalır. Gönül ve akıl, hakikat ile meşgul olduğunda faydalı olana yönelik başlar. Hakikat, kemale yönelik süreçlerin içinde, doğrunun mümkünlük vurgusudur. Bu vurgu, daha iyinin reel imkânının sürekli mevcut oluşudur. Hakikat inşa edilmiş, sunulmuş iyicilikte değildir. Sıhhatli ve sağaltıcı çalışmaya bağlı ilerlemelerle sağlanır. İnsan sesi, kendi vasfındaki tüm seslerle, dünyayı aydınlatan, sahileştiren ve doğruları artıran, diriltici ve ferahlatıcı ekollerin mirasının yanında durarak, takip ve kabul ederek, her günü yeni bir başlangıca dönüştürür ve gerçeği saydamlaştırır.

İnsan sesi muhabbet eyleminin neticesidir. Muhabbet bir eylemdir, kendiliğinden değil iradeye bağlı özgür tercihle belirir. Var olmak ve diri kalmakla ilgili bir tercihtir. İnsanların ve toplumların sadece kendil-erine çevrilmiş muhabbetleri rahmet içermez. Tek tarafa yönelen muhabbetler tahripkardır, sağaltıcı değildir.

İnsan sesi, bir teklif veya cevaptır. Her iki halde insanı insana yaklaştırır, yoldaş yapar. Böylece bir milletin, bir neslin, bir toplumun sesine dönüşür. Kuruntulara ve atalete bağlı bekleyişten insanı eylemine odaklar ve ona istikamet verir. Değişmeyecek sadakatler-in, bozulmayacak isteklerin hatırlatıcısı, belleklerin onarıcısıdır. Olanı betimlemenin ötesine geçerek olacak olanın müjdesi olur. Bütünleşerek güçlen-menin, kava ateş düşürmenin, bilincin oluşmasının başlangıcıdır. Teklifi topluma ve insanlığadır, cevabı da oradan bekler.

Selam, karşılıklı iyiliklerin ve güzelliklerin, yenilik kipinde başlangıcı olan, insan sesidir.

Selam olmadan muhabbet, muhabbet olmadan da güzellik olmaz. Selam, oluşması istenenin dile getiri-lişidir. Olanı, biteni ve oluşmakta olanı önemsemek ve içinde olmakla sonuçlanacak bir başlangıca hazır

olmaktır, selam. Bir pratiktir ki, insani bütünlüğü içinde taşır. Her bir insan farklıdır, özeldir. Selam onları bir işte toplar ve eşitler. Cümlelerin işi, selamın eşitleyici etkisiyle gelir birliğe. Birlik rahmettir, pınarları birbirine katar.

Selamla geliştirilecek bütünlükler nihayetsizdir. Dildeki tavır selamla şekillenir. Dilin bir tavırla oluştuğunu söyleyebiliriz. Farklı lisanlardan da ortak bir dil tavrı gelişir. Her isimlendirme somut durumlara karşı bir kavrayışın ve tavrın izini taşır. Bu iz bilindiğinde kavramlaşır ve onu görünenler üzerine tutarız. Bütünlüğün içindeki mevkisi, hangi kelimelerle yan yana getirildiği, muradınızın bir özrünü mahcup bahanesi mi yoksa ileriye taşıyacağınız bir faziletlin tezahürü mü olduğu bağlamlarıyla kıymet kazanır. Böylece her tezahürün kendi dili oluşur. Bir dil lisanlar içinde kurulur ve huzurun ya da fesadının sebebi olarak zuhur eder. *Lisanların farklılığı, özel gayretlerle bozulmuş ve kargaşaya dönüştürülmüş olanlar hariç, dilin birliğine engel değildir. Çünkü dil bir neslin takatinin ve telakkisinin neticesidir. Nesil, toplum ve uygarlığı denk kapsamda düşünülmelidir.* Farklılıkları çok fazla vurgulayan bir dilin neleri gölgeleyeceği de iyi düşünülmelidir. Temel birleşim noktalarını ve bu birleşimleri sağlayacak öğeleri, ki bütünlüğün yöntemi bunu gerektirir, dışarda tutmanın bir faydası düşünülemez. Öge yakalama ve bütünlüğü bunun üzerinden geliştirme daha temeldeki köklerden beslenmenin imkânını verir. Nisbiklerin gerçeklerle kurduğu ilişkinin bilinmesidir gerekli ve önemli olan. Bu insanoğluna isimleri var etme ve değerlendirme ile eyleminin gücünü sürekli kılma imkânını sunar. Düşüncelerin sonuna kadar götürülmesiyle, insan bilgiye, çalışmaya ve inanca ait isimlendirmeler düzeyine kavuşacaktır.

Selam, muhasebe imkânlarını var eder ve genişletir. Benliğin ürettiği bahaneler yerine, muhasebe (yüzeleşme), güzel akıbetlerin başlangıcı ve zorunlu olan eylemidir. Kendisini kınamayan nefislerle selamlaşma olamaz. Muhasebe eylemiyle, yakınlaşma ve anlaşma düzeyine erişilir. Kendisiyle muhasebesini yapabilenlerle gelişen temaslarla oluşan dil yakın-

laşmanın imkânını sunar. İnsan kendi kendisine ve etrafına ne yapıp ettiğini bilmeden bir yol alamaz. Tezkiye olmazsa külçe gibi ağırlaşır her mesele. İnsanlar ve toplumlar biriktirdikleri sebepler ile muhasebesini yapmadan yerinden kıpırdıyamaz, ilerleyemez, sadece zan biriktirir. Ancak muhasebeyle yeni bir dil, mantığıyla, hikâyeye ve örüntüleriyle gelişebilir. Muhasebenin amacı zararlı olanı terktir, telafidir ve faydalı olanı tahsil etmeğe azimdir.

Selam, karşılaşmalardan bir hayrı temin edecek insan sesidir. İlişkisiz ve ilintisiz olmak muhaldir. Karşılaşmalar bir dili geliştirir. Kendi kendine konuşmanın aşılması karşılaşmayla başlar. İnsanlar ve toplumlar kendi kendileriyle değil birbirleriyle konuşup, anlaşmalıdır. Ya rıza ya da şiddet üretirsiniz dille. Mahkûm benlikler selamın güzelliğini ve sunacağı imkânları yeterince anlayamayabilirler. İstemelerin isimlendirilerek dile getirilmesi, onlara müspet ve menfi atıflarla bir nevi ethos oluşturulması yeterli olamaz. Yeterlilik razı olmakla mümkün olacaktır. Rıza, olmuş bitmiş bir şey değil sürekli gündemde ve yaşamın içinde olan bir yetenektir. Toplumlar, birbirlerine aleyhine hüccet ileri sürmeden, bilakis hadi olmalarıyla rıza eşiklerinde yetkinleşirler. Bu yetenekle insanlar birbirlerini anlar ve yakınlaşır.

Selam, göğsümüzden çıkardığımız yed-i beyzadır. İlgilerimiz ve sadakatlerimiz rahmeti dilemeye yöneldiğinde doğru olanı bilebilecek, yaşanmaya değer olanı keşfedebilecek, neticede uğraşıya değer olanın bilgisine ulaşılacaktır.

Dilleri benzeşir. Başkalarını etkileyemeyen kendisini geliştiremez. Tersi de doğrudur; etkiye açık olmadan ilerlemek mümkün değildir. Darlıklar ve kısırlıklar içinde hiçbir şey oluşmaz.

Selam, kemal talep eden insan sesidir. Kemal istikametinde değişmeyen ve artmayan hiçbir şey doğru ve güzel olamaz. Bilgi, hal ve tavırda doğruluğa engel olan hatalar, iki yanlışın birbirlerini beslemesiyle oluşur; insan hayatına kastedebilme cüreti ve meşru olmayan iktisap. Geri dönüşsüz zarar içermeleri ve nesilleri kapsaması yüzünden, bu ikili, hataların temelini teşkil etmektedir. Bu marazi hal yok sayma, sahip olma, şiddet doğurur. Halbuki doğru istikamet adresi bellidir. İnsanın kendisini emin hissedeceği makam, endişelerin giderileceği beşaret düzlemidir. Beşaret en geçerli ve sahici insani bütünselliğin iklimidir. Müjdelediğine ortak etmediğin hiç kimse kendisini bu kemal süreçlerinde hissetmez. İnsan, beşaret dilinden başkasına kendisini teslim edemez. Faziletlerin ve neşenin iklimi beşarettir. İki günü bir olan ziyandadır, kuşkusuz. Toplumlar umutla, her gün olanın ötesinde, daha ileri düzeyde bir yetkinliğe, bütünleşmeye yönelmesiyle sahici canlılığa kavuşur.

Umut, zamanla ve olanla kayıtlı olmayan sahici ve değişmez insani inisiyatiftir, beşaret düzlemidir, sesi de selamdır. Bütünlük ve yetkinliğin aranmadığı her şey insana yabandır. Alışkanlıkların verdiği konformizm ile kapatılan ufukların bezdiren yalnızlığı kadar yabancığa yakın hal tasavvur edilemez. Selamla verilmesi gereken ilk karar da verilmiş olmaktadır. Bu karar, doğru istikamette, insanın yalnız kendisini değiştirmesi değil her şeyi değiştirmesi gerektiğidir. Özel değişim ve kurtuluş imkânı yoktur.

Selam insanı ehli dil yapar. Bu dil nedenleriyle, amaçlarıyla ve mantıki örgüleriyle bir tarif ve anlamlandırma işidir. Böylece, fuad genişler, istidatlar gelişir, tekâmül sağlanır ve muratlar tahsil edilir. Selam, göğsümüzden çıkardığımız yed-i beyzadır. İlgilerimiz ve sadakatlerimiz rahmeti dilemeye yöneldiğinde doğru olanı bilebilecek, yaşanmaya değer olanı keşfedebilecek, neticede uğraşıya değer olanın bilgisine ulaşılacaktır. Kendisiyle sınırlı, ayrımcı, içe yönelik, maksad-ı aksadan uzak, imtiyazlarla muhafazalanan kalıpların darlığından ancak selamın sağlayacağı ferahlıkla çıkılır.

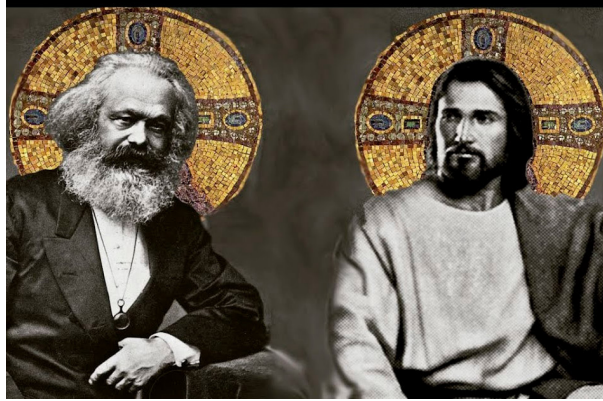
Hristiyan Komünizm ve Marksistler

ZEKİ KILIÇASLAN

Bu yazıda kısaca bir dinî komünizm biçimi olarak Hristiyan Komünizm'den ve bazı öncü Marksistlerin Hristiyan Komünizmi konusundaki görüşlerinden bahsedilecektir. Yazı esas olarak bu konuda en güncel ve toplu bir kaynak olarak Roland Boer'in 2018 baskılı *Red Theology: On the Christian Communist Tradition* adlı kitabı olmak üzere kaynakçada belirtilen eserlerin değerlendirilmesine dayanmaktadır.

Dinî Komünizm Tarih boyunca akademisyenler malların ortak mülkiyetini destekleyen çeşitli

sosyal veya dinî hareketleri tanımlamak için komünizm deyimini kullanılmıştır, yani komünizmin seküler biçimi yanında bir de dinî biçimi vardır.[1] Bazı yazarlar tarafından Kudüs'teki ilk Hristiyan komünü (topluluğu) dinî komünizmi uygulayan bir grup olarak tanımlanırken benzer olarak Müslüman dünyada Karmatiler'in uygulamaları veya Şeyh Bedreddin'in müridi Börklüce Mustafa tarafından İzmir Karaburun'da kurduğu "kardeşler topluluğu" aynı kapsamda değerlendirilebilir.

T. M. Browning ve Hans Hillerbrand gibi yazarlar dinî komünizmi "doğrudan bir dine özgü ilkelerden kaynaklanan" bir komünizm biçimi ya da "malların ortak mülkiyetini ve bununla birlikte özel mülkiyetin kaldırılmasını" savunan dinî hareketler olarak tanımlarken başka akademisyenler, geleneksel siyasi komünizmin veya Marksizmin her zaman bir din çeşidi olduğunu

ileri sürdüler.[2] Kurulu düzenin temsilcisi olarak işlev gören din olarak Katolikliğe karşı gelişen 17. yüzyıl protestan hareketlerini (özgür kiliseler) tanımlamak için de dinî komünizm

deyimi kullanılmıştır. Friedrich Engels'in Almanya'da 16. yüzyılda gerçekleşen Alman Köylü Savaşı bağlamında analiz ettiği Thomas Müntzer de önemli bir Anabaptist komünist harekete öncülük etmişti. Aslında birliği hedefleyen Marksist ahlak anlayışı, bir açıdan insanlığın bir olduğu ve insanlar arasında ayırım yapmayan tek bir Tanrı'nın olduğu yönündeki Hristiyan veya Müslüman evrenselci öğretisini yansıtmakta olduğu da söylenebilir.

Hristiyan Komünizm

“İman edenlerin hepsi bir aradaydı ve her şey ortaktı; mallarını satıyor ve elde edilen geliri herkesin ihtiyacı olduğu şekilde herkese dağıtıyorlardı. ... Artık iman edenlerin tüm grubu tek yürek ve ruh halindeydi ve kimse hiçbir malın özel mülkiyetini iddia etmiyordu, ama sahip oldukları her şey ortaktı... Aralarında bir tane bile muhtaç yoktu, çünkü sahip olunlar arsaları veya evleri satıyor ve satılanın gelirini getiriyordu. Onu havarilerin ayaklarının dibine koydu ve herkese ihtiyacı olduğu kadar dağıtıldı.” Elçilerin İşleri 2:44–45, Elçilerin İşleri 4:32–35 [3]

Latin Hristiyanlığında 5. yüzyılda Augustinus ve Pelagius arasında bir tartışma çıkmıştı. Augustine, yeni insan doğasına ancak Tanrı'nın lütfuyla ulaşabileceğini, çünkü insanların bunu kendi başlarına başaramayacaklarını savundu. Pelagius, insan disiplini ve uygulamasının başarıya ulaşabileceğini savunarak buna karşı çıktı. Bu erken dönem teolojik tartışma aynı zamanda siyasi açıdan da görüldü; bazı Marksistlere göre Augustinus aristokrat veya yönetici sınıf perspektifini, Pelagius ise sömürülenlerin perspektifini somutlaştırdı. Böylece, Augustinus'un argümanı, dünyayı olduğu gibi bırakmak yönünde bir görüşe dönüşür; zengin ve güçlülere dünyayı değiştirmek için çalışmaya ihtiyaçları olmadığı için hoş bir mesaj, yoksullara ve ezilenlere ise öbür dünyada ödül bulacakları için bir teselli olur. Buna karşılık Pelagi-

Kautsky, More'un Ütopya'sını Marx ve Engels'ten önceki metinler arasında en önemli sosyalist eserlerden biri olarak görür. Ona göre More Hristiyan Komünizmi'nden ilham almıştır ve gerçekten de More bu geleneğin son temsilcisiydi.

us (ve aslında diğer 'sapkınlar'), yoksulluğu ortadan kaldırmının tek yolunun zenginlerden kurtulmak olduğunu söyleyerek ezilenlerin savunucusu oldu.[4]

Karl Kautsky ve Modern Sosyalizmin Öncüleri

'Her şey ortaktır!' Bu cümle Hristiyan komünistlerin iki bin yıldır sloganı olmuştur. Bunun kaynağı başlangıç olarak Elçilerin İşleri 2:44 ve 4:32'den gelse de komünizmin bu biçiminin İncil metinlerinden ilham aldığını ve dünyadaki komünizmin en uzun süreli biçimini oluşturduğunu *Modern Sosyalizmin Öncüleri* adlı eseri ile ortaya koyan kişi aslında bir Marksist olan Karl Kautsky'ydi.[5]

Kautsky, More'un *Ütopya'sını* Marx ve Engels'ten önceki metinler arasında en önemli sosyalist eserlerden biri olarak görür. Ona göre More Hristiyan Komünizmi'nden ilham almıştır ve gerçekten de More bu geleneğin son temsilcisiydi. Ancak More aynı zamanda İngiltere'deki ekonomik sömürüyü de eleştirmiş ve *Ütopya'yı* ekonomik, siyasi ve sosyal bir alternatif olarak sunmaktaydı ve bu düzeyde, aynı zamanda materyalist bir eleştirmendi ve böylece eski Hristiyan Komünizmi ile modern komünizm arasında, orta çağ dindarlığı ile tarihsel materyalizm arasında önemli bir bağlantı idi.[6]

Engels, Köylü Devrimi ve Hristiyanlığın devrimci kökenleri üzerine yaptığı çalışmalarda[7] Avrupa ortaçağında birçok radikal hareketi incelemiş, *Waldensianlar'dan Bohemya Kardeşleri'ne* ve ardından Köylü Devrimi'ne ve Münster'deki Anabaptistlere odaklanmıştır. Engels Hristiyan mesajların kölelere, işçilere ve kentli işsizlere yönelmesine dikkat çekerken, Kautsky Engels'in ötesine geçerek ilk Hristiyan topluluklarının tüketim odaklı da olsa komünist bir örgütlenmeye sahip olduğunu savunmaktadır. (Elçilerin İşleri 2:44-45 ve 4:32-35).

Dulcinanlar, Lolardy, Taborlular, Münster[8]

1300 yılında İtalya da Apostolik Kardeşlerin liderliğini üstlenen Novarralı Fra Dolcino (1250-1307)

Dulcinianlar olarak adlandırılan bu grubu militan bir yöne çevirmişti. Grup iktidara karşı şiddetli bir silahlı ayaklanma yürütmüştü. Dolcino'nun feodal ve kilise hiyerarşilerinden kurtuluşu ve toplumun komünist örgütlenmesini savunduğu eserleri dört mektubu halinde günümüze ulaşmıştır. Kautsky bu girişimleri "ilk silahlı komünist ayaklanma olarak" tanımlar. Onların ilkeleri ortak mülkiyet, karşılıklı yardımlaşma ve saygıya dayanıyordu.

Kautsky bunun dışında başka bir dizi devrimci Hristiyan Komünist hareketle ilgilenmektedir. Bunlar arasında İngilizlere özgü bir hareket olan *Lollardy* de bulunmaktadır. 12. yüzyılın sonlarında ortaya çıkan bu hareket, tekrarlanan zulümler nedeniyle John Ball ve Wat Tyler'ın ilhamı ve 14. yüzyılın ekonomik çalkantılarının etkisiyle, özellikle 1381 Köylü Devrimi'nde çırakları, zanaatkârları, soyluları ve din adamlarını da içeren devrimci bir hareket haline geldiler. Orta çağda 14. yüzyılda ortaya çıkan ve bir açıdan Protestan reform hareketinin öncüsü kabul edilen dinî önder Bohemyalı (bugünkü Çekya) Jan Hus'dan (öğretileri nedeniyle yakılarak öldürülmüştür.) ilham alan *Tabortular* olarak bilinen büyük grup, İncil'i esas alan temelde Roma'ya yönelik eleştiriler yapmış komünist örgütlenmeleri ve askeri güçleriyle mücadele yürütmüşlerdir. Bu hareket Bohemya'daki madencilik, gelişmekte olan bir para ekonomisi, çitlemeler ve köylülük ile soyluluğun sınıf ilişkilerindeki derin değişimlerle ilişkilidir.

Kautsky'nin açısından Alman köylü hareketinin lideri Müntzer, popüler bilinçte "sapkın komünizmin" en parlak simgesiydi.[9] Müntzer hareketi 15. yüzyılda erken meta üretimi ve ilkel sermaye birikimi, çitleme dalgası ve bunun sonucunda ortaya çıkan yoksullukla iş arayan köylülerin kötüleşen koşullarına odaklanmıştır.

Müntzer, Prenslere verdiği ünlü bir vaazda İsa'dan alıntı yaparak: "Ben barış değil, kılıç getirmeye geldim." (Matta 10:34) der. Müntzer İncil metinlerinden yararlanarak, daha sonra "Ama kişi kılıçla ne yapmalıdır? Sorar ve devam eder; Tam olarak şunu: İn-

cil'i engelleyen bu kötü adamları bir kenara süpürüp, bırakmak." Ama prensler ilahi olarak atanmış görevlerini yerine getirmezlere, "kılıç ellerinden alınacaktır".[10]

Müntzer'in prenslere yaptığı çağrısı boşa çıktı, ancak (bazı matbaaların eserlerini yayınlamasını sınırlamak dışında) hareketleri aşırı derecede kısıtlanmadı. Kautsky'nin de işaret ettiği gibi, Müntzer diğerlerini, ortaklarını ve yoldaşlarını harekete geçirmeye ikna etmek için 'müjde'den ne anlaşılması gerektiği konusunda şunları ileri sürer: "Bu inancımızın bir maddesi ve gerçekleştirmek istediğimiz bir şey, bir prens, kont ya da baron, bu gerçeği ciddiyetle hatırlattıktan sonra bile kabul etmek istemiyorsa başı kesilecek ya da asılacaktır."[11] Kautsky'e göre "kendini takip edenleri müjde'ye sınımsız bağlı kalmaya çağıran (yani demokratik dava) ve onun düşmanlarına karşı direnmeye çağıran Müntzer'in öncülük ettiği Anabaptistler modern sosyalizmin en büyük öncüleridir."[12] Kautsky'nin onları savunması Anabaptistler kadar modern sosyalist hareketin de bir savunmasıydı.

Kautsky'ye göre Reformasyon sürecinde genel düşünce tarzı yasal değil teolojiktir ve sonuç olarak bir toplumsal hareket ne kadar radikalse ifade biçimleri de o kadar teolojiktir.[13] Kautsky genel olarak

Marx'a göre Reformun kendisi nasıl devrimciydi? "Luther otoriteye olan inancını paramparça etti çünkü inancın otoritesini geri getirdi. Rahipleri sıradan insanlara dönüştürdü çünkü sıradan insanları rahiplere dönüştürdü. İnsanı dış dindarlıktan kurtardı çünkü dindarlığı içsel insan haline getirdi. Kalbi zincirlediği için bedeni zincirlerden kurtardı." demektedir.[17]

İsa'yla başlayan ve daha sonra Havarilerin İşleri'ne yansıyan ilk Hristiyan topluluğunun komünist bir topluluk olduğunu öne sürmekte; "İlk başta topluluğa yeni ve daha iyi bir topluma doğru enerjik ama belirsiz bir komünizm, her türlü özel mülkiyete, tüm sınıf farklılıklarının mülkiyet paylaşımı yoluyla düzeltilmesi gereken düzene karşı nefret ve bir dürtü hakimdi." demektedir.[14]. Kuatsky ilk Hristiyan topluluğunu tanımlarken 'hareketin proleter doğası' (1 Korintliler 1:26-27), ve zenginlere karşı sınıfsal nefretine (Luka 6:20-25; 16:19-31; 18:18-28;) vurgu yapmakta ve başka çatışma ifadelerinde ve kılıç taşıyan havarilerin çelişkili hikayelerinde ortaya çıkan radikal boyutuna dikkat çekmektedir. (Mat. 10:34; Luka 12:49-53; 22:38). Kautsky o çağlarda düzene karşı çıkan birçok hareketten sadece biri olan Hristiyan hareketin nasıl hayatta kaldığı ve büyüdüğü sorusuna ise şöyle cevap vermektedir; "Komünist örgüt zaten İsa'nın etrafında kuruldu. Gerçekten de bu Hristiyanlığın başarısının sırrıydı. Kautsky, "komünist dürtünün" ortadan kaldırılamayacağını, zira bu dürtünün Hristiyan tarihinde sürekli olarak ortaya çıktığını ileri sürerek analizini tamamlamıştır.

Engels, Marx ve Luther

Engels[15], Alman Köylü Devrimi ve Luther üzerine yaptığı değerlendirmelerde genel olarak Luther'in yeni oluşan yönetici sınıfın veya reform arayışındaki kentlilerin ve benzer umutlara sahip prenslerin isteklerini temsil ettiğini buna karşılık Müntzer'in, radikal köylülerin ve yeni ortaya çıkan proleterlerin sözcüsü olduğunu ve böylece Luther'in köylülere rezil bir şekilde ihanet ettiğini belirtmektedir.

Engels'e göre Luther'in ilk açıklamaları, sömürülen köylüler, plebler, kentliler, daha az sayıda soylular ve hatta bazı prenslerden oluşan birleşik bir cepheyi bir araya getiren devrimci bir coşkuyu ortaya koymaktadır. Ancak durum çok kızışınca Luther gerçek müttefiklerini seçti: Kentliler, soylular ve prensler. Bu durum devrimci coşkusunun sulandırılmasını, barışçıl reformların tercih edilmesini ve radikal aşırılıkların kınanmasını gerektiriyordu. Engels'e göre bu "yeni

kasaba kilisesinin" sadık bir savunucusu haline gelen gerçek Luther'di. Bu açıdan onun daha önceki ateşli açıklamaları ve eylemleri, gerçek pozisyonunu açıklamamaktaydı.

Ancak Engels'in analizi, Luther'in İncil çevirisine ilişkin gözleminde öne çıkan daha ikircikli bir yaklaşımı ele veriyor: Luther, İncil'i tercüme ederek pleb hareketinin eline güçlü bir araç vermişti. İncil aracılığıyla, zamanının feodalleşmiş Hristiyanlığını ilk yüzyılların ılımlı Hristiyanlığıyla ve çürüyen feodal toplumu, feodal hiyerarşi hakkında hiçbir şey bilmeyen bir toplum resmiyle karşılaştırdı. Köylüler bu aracı prenslere, soylulara ve din adamlarına karşı yoğun bir şekilde kullanmışlardı. Ayrıca Luther'in başlangıçta Müntzer'in yaratıcı politik hayal gücünü geliştirdiği, İncil ve teolojik düşüncenin yeni biçimleri aracılığıyla onun radikalizmini ateşlediği, hatta Müntzer'in 1520'de Zwickau'da papazlığa erken geçişini onayladığı gerçeğini gözden kaçırmamalıyız.

Engels'e göre burada Luther'in keşfettiği ve sonra kapatmaya çalıştığı derin bir teoloji ve politik gerilim var gibi görünmektedir. Teoloji ve aslında İncil ne yalnızca zalimlerin ve güçlülerin korumasındadır, ne de açıkça mazlumların yanındadır. Bunun yerine, her iki olasılık da ortaya çıkıyor ve söz konusu İncil metinlerinde veya teolojik formülasyonlarda gericiliği devrimden ayırmak gerçekten zorlaşıyor. Luther her ikisiyle de oynuyor, İncil'in radikal olasılıklarına bir göz atıyor ve ortaya çıkardığı şey karşısında paniğe kapılıyor.

Marx, "Almanya'nın devrimci geçmişi teoriktir, Reformdur. Devrim keşişin beyninde başladığı gibi şimdi de filozofun beyninde başlıyor. Ama eğer Protestanlık gerçek çözüm değilse bile, en azından sorunun gerçek ortamıydı." der.[16] Bu yaklaşımdan anlaşılan Reformasyon teorik anlamda devrimciydi; Reformasyon, devrimin başlangıç aşamasını işaret eder. Devrimin ilk aşaması dinin eleştirisidir.

Marx'a göre Reformun kendisi nasıl devrimciydi? "Luther otoriteye olan inancını paramparça etti çünkü

inancın otoritesini geri getirdi. Rahipleri sıradan insanlara dönüştürdü çünkü sıradan insanları rahiplere dönüştürdü. İnsanı dış dindarlıktan kurtardı çünkü dindarlığı içsel insan haline getirdi. Kalbi zincirlediği için bedeni zincirlerden kurtardı.” demektedir.[17]

Marx, A. Smith'in özel mülkiyetin dışsal bir durumdan ziyade içsel bir gerçeklik olduğu yönündeki önerisinde de benzer bir ifade bulmaktadır.[18] Bu bakışa göre; Roma Katolikliği parasal sisteme uygun, dışsallaştırılmış bir ifade biçimidir; Protestanlık ise parasal sisteme uygun bir ifade biçimidir ve kredi ve metaların içselleştirilmiş gerçekliklerine uygundur.[19]

Engels, yeni ortaya çıkan burjuvazinin (burjuvalar ve ilerici prensler açısından) ideologu olarak tanımladığı Luther'e hâlâ mesafe koymuş olabilir, ancak aynı zamanda Engels, Luther'in mesajının radikal potansiyelinin de bir düzeyde farkındadır. Fakat ilk Alman devriminin savunucusu ile diyalektik etkileşim açısından Luther'le en anlamlı etkileşimi sağlayan Marx'tı. Tabii ki bu, Marksizmin bir şekilde Hristiyan düşüncesinin sekülerleştirilmiş bir biçimi ya da aslında eskatoloji olduğu anlamına gelmez.

Rosa Luxemburg ne diyordu?

Kautsky, o zamanın İncil'e kendini adanmış tek Marksist değildi. Bu konuya dikkat çeken Rosa Luxemburg, kitabının yayımlanmasından birkaç yıl önce aynı konu üzerine bir makale yayımlamıştı.

Rosa Luxemburg'un "Sosyalizm ve Kiliseler"[20] adlı makalesinde "Hristiyanlığın yeniden inşası" konusundaki yaklaşımı daha uzun bir radikal mirasa sahip çıkma yönündeki sosyalist çabanın parçasıydı. Luxemburg, mesajında Litvanya ve Polonya Sosyal Demokrat Partisi'ne katılan ve kilise liderlerinin şiddetli muhalefetiyle karşı karşıya kalan, güçlü dinî bağlantıları olan birçok işçiye seslenirken açık bir tavır sergilemekte ve işçilere, inançlarının sosyalizmle, "hatta komünist toplumsal örgütlenmeye sahip radikal bir hareket olan erken dönem Hristiyanlıkla da" çelişkili olmadığını belirtmektedir. Ona göre mod-

ern sosyalistler yalnızca ilk Hristiyanlara benzemiyorlar, ancak sosyalistler aslında İlk Kilise'nin sosyal açıdan kurtarıcı gündemini açık bir şekilde somutlaştırmaktadır. İsa herhangi bir zamanda ortaya çıkacak olursa, sosyalistlerin yanında yer alacaktır: "Ve eğer Mesih bugün yeryüzünde ortaya çıkacak olsaydı, zenginleri savunan ve milyonların kanlı sömürsüyle yaşayan rahiplere, piskoposlara ve başpiskoposlara mutlaka saldırdı. Daha önce tapınaktan kovduğu tüccarlara kırbaçla saldırdığı gibi onların da rezil varlıkları ile Tanrı'nın Evini kirletmemelidir." der.[21] Luxemburg'un yaklaşımının ikinci özelliği tarihseldir; "yeniden inşası"ni desteklemek için çeşitli kaynaklardan yapılan referanslara başvurur ve 'her şeyin ortak olduğunu' belirten metni (Elçilerin İşleri 4:32-35) ortaya koyarak erken Hristiyanlığın gelişimini sosyo-ekonomik bağlamına yerleştirir.

Sık sık yapılan köle isyanlarına rağmen, durumu değiştirmek için herhangi bir etkili çaba gösteremeyecek kadar dağılmış olan kölelerin sayısına dikkat çeker bu bağlamda, Hristiyanlığın "bu mutsuz varlıklara bir cankurtaran kemeri, bir teselli ve teşvik olarak görüldüğünü ve en başından beri Romalı proleterlerin dini haline geldiğini" ileri sürer.[22] Ekonomileri göz önüne alındığında bu durumda, bu ilk Hristiyanlar tüm kaynaklardan, özellikle de zenginlerin kendileri için biriktirdikleri kaynaklardan eşit pay talep ediyorlardı. Bu, zor ekonomik koşullardan doğan bir komünizmdi. Luxemburg ilk Hristiyanlar tarafından başlatılan modern sosyalistlerin tamamlayacağını da belirterek bütün ezilenleri mücadele saflarına çağırır.

Hristiyan Komünizmi ve Bolşevikler

Köy topraklarının ortak mülkiyeti, tarımsal arazi şartlarının ekim için periyodik olarak yeniden tahsisi ve ürünlerin ortak paylaşımı ile köy komünleri, geçimlik-hayatta kalma tarımı biçimin Rusya'ya özgü bir biçimiydi.

Bu eski, iyi denenmiş ve son derece kalıcı ekonomik biçim, Rusya'daki çeşitli komünist gruplar arasında

pek çok tartışmaya yol açtı. 'Eğer bu köy komünlerinden faydalanırsak, tam bir kapitalist aşamadan geçmeden sosyalizme geçiş geçebilir miyiz?' diye düşündüler. 19. yüzyıl hareketi, *Narodnaia Volia* (Halkın İradesi) veya *Narodnikler* ve daha sonra da esas olarak Sosyalist-Devrimciler bireysel terör eylemlerini ekleyerek bunu gerçekleştirmeye çalıştılar. Yoksulluğu, işsizliği ve sömürüyü ortadan kaldırmanın bir yolu olarak eşitlikçilik, toprakta özel mülkiyetin kaldırılması ve toprağın eşit bölünmesi için propaganda yaptılar. Çoğunlukla şehirli aydınlardan oluşan bu kişiler, mesajlarını köylülere iletmek için kırsal bölgeye gitmeye karar verdiler, fakat genelde halkın şaşkın bakışları ve polise yapılan ihbarlarla karşılaştılar.

"Toprak Tanrı'nındır!". Bu slogan, köylü sosyalistlerinin 1905 ile 1917 yılları arasındaki Duma tartışmalarında tekrar tekrar kullandıkları temel slogandı. 1905 Devrimi'nden sonra Çar tarafından gönülsüzce verilen haklarla sınırlı parlamentoda, bağımsız köylü temsilcilerinin yanı sıra Duma'daki Sosyalist-Devrimciler tarafından temsil edilecek köylü sosyalist tutumlar ortaya çıkmaya başlamıştı. Lenin ve Bolşevikler Sosyalist-Devrimcilerle çok fazla ilgilenmiyor bazen onlarla koalisyon kuruyor, bazen de onların gelişmemiş tarım sosyalizmine karşı çıkıyorlardı. Ancak Bolşevikler için bağımsız köylü temsilcileri özellikle de radikal olanlar çok daha ilgi çekiciydi. Lenin, bağımsız sol kanat Duma temsilcisi olan Tikhvinsky adında bir rahipten alıntı yapıyor: "*Köylülerin, emekçilerin toprağa bakış açısı budur: Toprak Tanrı'nındır ve her birimizin suya ve havaya hakkı olduğu kadar, emekçi köylünün de bu toprak üzerinde hakkı vardır. Birisinin su ve havayı satmaya, satın almaya veya ticaretine başlaması garip olurdu ve birinin araziyi takas etmesi, satması veya satın alması da bize aynı derecede garip geliyor.*"[23]

Tikhvinsky Sosyalist-Devrimciler'den ayrılan bir grup olan Trudovikler adına yaptığı konuşmada toprağın toprak ağalarından alınıp köylülere iade edileceği toprak reformu projesini desteklemekteydi. Lenin tüm bunları hem takdire şayan hem de biraz basit bu-

luyordu. Gerçekten de din hakkındaki diğer düşüncelerinde olduğu gibi, Lenin de genellikle iki konum arasında kalır; dini -geleneksel Marksist tarzda- gerici olmakla suçlar ve yine de köylü Hristiyan sosyalistler tarafından ortaya çıkan keskin içgörülerini takdir eder. Tikhvinsky gibi biri, "korkusuzca ve kararlılıkla savunduğu köylülerin çıkarlarına, halkın çıkarlarına içten bağlılığı nedeniyle her türlü saygıyı hak ediyor" der ve ekler "tarihte ilk kez burjuva devrimciler sloganlarını İncil'den aldılar."[24]

İkinci örnek, Ekim Devrimi'nden sonra komünist eğilimlere sahip mezhepçi grupların devam eden katkılarıyla ilgilidir.[25] Daha 20. yüzyılın ilk yıllarında Lenin'in, Sosyal Demokratlar'ın "tüm "siyasi mahkumlar" ve dinî mezhep mensupları için af talep ettiğini" biliyoruz ve bu yapılan kadar "hoşgörü ve ibadet özgürlüğü hakkındaki tüm konuşmalar sefil bir iddia ve itibarsız bir yalan olarak kalacaktır" demektedir. [26] Lenin partinin 2. kongresinde mezhepçiler arasında çarlık karşıtı duyguyu harekete geçirmenin bir yolunun, Bonch-Bruевич'in editörlüğünde, Sekterler Arasında adlı bir gazete yayınlamak olduğu konusunda mutabakata vardı. Sonunda Şafak (Rassvet) olarak adlandırılan derginin altı sayısı yayımlandı. [27]

Rosa Luxemburg'un "Sosyalizm ve Kiliseler" adlı makalesinde "Hristiyanlığın yeniden inşası" konusundaki yaklaşımı daha uzun bir radikal mirasa sahip çıkma yönündeki sosyalist çabanın parçasıydı. Luxemburg, mesajında Litvanya ve Polonya Sosyal Demokrat Partisi'ne katılan ve kilise liderlerinin şiddetli muhalefetiyle karşı karşıya kalan, güçlü dinî bağlantıları olan birçok işçiye seslenirken açık bir tavır sergilemekte ve işçilere, inançlarının sosyalizmle, "hatta komünist toplumsal örgütlenmeye sahip radikal bir hareket olan erken dönem Hristiyanlıkla da" çelişkili olmadığını belirtmektedir.

Radikallerin çağrısı, Tolstoy'un köylü değerlerinin savunuculuğundan kaynaklanıyordu; bu, köylü yaşamının ve köy komününün, sosyalizme giden belirgin bir Rus yolu için romantikleştirilmesine olanak sağlıyordu. Tolstoy'a göre çözüm iki gelenekten yararlanmaktı. Bunlardan ilki, Hristiyan geleneğinde, özellikle raydan çıkmış bir sosyoekonomik ve politik sistemin tuzağına düşmüş, başıboş ve yozlaşmış bir kiliseye tepki olarak ortaya çıkan sürekli reform dinamiği idi. Tolstoy'un ikinci kaynağı ise hızla yok olan köy komününden geldi.

Lenin'e göre, Papaz Gapon'un önderlik ettiği 1905 Devrimi, eski ve yeni baskı biçimlerini ortadan kaldırmaya ve bunların yerine özgür ve eşit vatandaşlardan oluşan toplulukları getirmeye çalışan köylülüğü siyasi bir güç olarak ortaya çıkarmıştır.[28] İşin püf noktası, hayal edilen yeni toplumun aslında eski ve ataerkin olmasıdır. Kanlı Pazar ile sonuçlanan 200.000 işçinin protestosuna öncülük eden Rahip Gapon hakkında süregiden tartışmalara rağmen Lenin gelişmeleri diyalektik bir tarzda görmeye çok daha açıktı ve Gapon ne yaptığını tam olarak bilmeseydi de Gapon'a devrimci kimliğinden dolayı itibar ediliyordu.[29] Lenin'in, Kremlin'deki kişisel kütüphanesinde, Gapon'un *Tüm Köylü Halkına Bildiri* adlı kitabının bir kopyasının bulunduğunu ve Gapon'un 1905'te kendisine "En şerefli yoldaş Lenin'e" diyerek, imzayla sunduğunu belirtmiştir. Feodal tarım sosyalizmi Tolstoy'da büyük bir ses bularak geçici olabilir, ancak proleter sosyalizminin diyalektik habercisidir. Tolstoy, farkında olmadan da olsa 'hazırlık çağına' katkıda bulunmuştu. [30]

Köylülerin ve Tolstoy'un aksine, Lunaçarski ve "Tanrı-İnşacılar" Rus köylü komünalizmi geleneğinden ilham almıyorlardı. Bunun yerine Lunacharsky, Avrupa Hristiyan Komünizmi üzerine özellikle Kautsky tarafından yapılan çalışmalardan derinden etkilendi. Peki Tanrı'yı inşa edenler kimdi? Onlar, Ortodoksluk ve Marksizm arasındaki bağlantıları takip eden 'Tanrı Arayanlar'ın çizgisini takip etmediler çünkü onlar, dinden, özellikle de Hristiyanlığın olumlu unsurlardan yararlanarak Marksizmin duygusal gücünü -'sıcak akıntısını'- artırmak isteyen ateistlerdi.[31]

Lunaçarsky'nin çalışmasının temel motivasyonu iki yönlüydü.[32] Başlangıç olarak, 2. Enternasyonal Marksizmi'nin ve özellikle de Rus Marksizminin "babası" Plehanov'un soğuk, "kuru" ekonomik teorisinin ötesine geçen bir boyut arıyordu. Bunun yerine, Ernst Bloch'un daha sonra Marksizmin "sıcak akıntısı" olarak adlandırdığı şeyi, onun coşkulu, duygusal ve etik unsurlarını, "dönüşüme" ilham veren ve "derinden bir değişim" sunan, ruhun duygusal dürtüsü olarak Marksizm'i vurguluyordu. İkinci özellik Lunacharsky'nin bir değişikliklerle devrime kararlı bir şekilde odaklanmasıdır: "Dindar bir toplumda kimse, Tanrı ile ilişki alanında devrim olmayan bir devrim veya daha geniş bir reform yapamaz." der ve Ekim devrimi gerçekleştiğinde, bunu "Tanrı inşasının' en büyük, en kesin eylemi" olarak gördü ve yoldaşlarıyla bir tür manevi coşkuyu paylaşmaya çalıştı.[33]

Althusser ve kilise

"Katolik olduğum için komünist oldum. Dini değiştirmedim ama derin bir Katolik olarak kaldım. Kiliseye gitmiyorum ama bunun bir önemi yok; insanlardan kiliseye gitmelerini isteyemezsiniz. Ben bir Katolik, yani enternasyonalist bir evrenselci olarak kaldım. Komünist Parti içinde evrensel kardeşliği gerçekleştirmek için daha yeterli araçların bulunduğunu düşündüm." Althusser [34]

"Roma Katolik Kilisesi dünya çapındaki gericiliğe derin ve uzlaşmacı bir bağlılığı sürdürmekte ve işçi sınıfının güçlerine ve sosyalizmin doğuşuna karşı uluslararası kapitalizmin yanında mücadele etmektedir." [35] O halde bu kilisenin artık 'müjdeyi-iyi haberi' 'zamanımızın' insanlarına vaaz edememesine şaşmamak gerek. Althusser'e göre bu hasta kilise (Roma Katolik Kilisesi), geçip giden bir dünyanın kalıntısıdır, ancak yine de kendisini bu dünyaya dayandırmaya devam etmektedir. Daha spesifik olarak, bir zaman sığramasına yakalanmıştır: Sallanan bir kapitalizm bağlamında feodal bir ideolojik sisteme tutunmaktadır. Böyle bir durumda hayatta kalmayı nasıl başarabilir?

Savunduğu bu sosyal ve kurumsal ayaklanmayla (Sosyalist Devrim) ile birlikte, kişinin özgün bir dinî yaşamı yeniden sahiplenebileceği kişisel bir manevi devrim önermektedir. Açıkçası, böyle bir benzetme, Marksist devrim yaklaşımlarını dinî ve manevi olanı da içerecek şekilde genişletme çabası olarak da okunabilir.

Hem Katolik olan hem de Komünist Parti üyesi olan Althusser'in bu sessiz iyimserliği için her türlü nedeni vardı. Althusser bu makaleyi yazdığına Stalin yönetimindeki SSCB faşist Almanya'yı yenmiş, sosyalist devrimler ortalığı kasıp kavurmuştu. Doğu Avrupa'da sömürgecilik karşıtı mücadeleler ivme kazanıyordu ve Çin Devrimi başarısının eşiğindedi. Althusser'in makalesinin altında derin bir umut akımı yatıyor. Halen bu kilisenin kendi kendine dönebileceğine ve iyi haberi bir kez daha duyurabileceğine inanıyor. Onun önerdiği çözüm, sosyalist devrimi ruhsal dönüşümle, kolektifi kişisel olanla ilişkilendirmeye yönelik cesur bir girişimdir.[36]

Savunduğu bu sosyal ve kurumsal ayaklanmayla (Sosyalist Devrim) ile birlikte, kişinin özgün bir dinî yaşamı yeniden sahiplenebileceği kişisel bir manevi devrim önermektedir. Açıkçası, böyle bir benzetme, Marksist devrim yaklaşımlarını dinî ve manevi olanı da içerecek şekilde genişletme çabası olarak da okunabilir.

Herhangi bir esaslı özgürleşme, altyapı düzeyinde, işçi hareketinin eliyle gerçekleşmelidir. Tarihsel olarak bu hareket, yazdığı bağlamda, kapitalizme ve feodalizmin kalıntılarına karşı çıkan nesnel bir

güçtür. Gerçek dönüşüm ancak bu şekilde mümkündür; dolayısıyla kiliseye önem veren herkes için en iyi seçenek bu harekete katılmaktır. Althusser sadece "tarihin bizim tarafımızda olduğu" hissinden kaynaklanan iyimserlikten açıkça etkilenmekle kalmıyor, aynı zamanda ittifak siyaseti olarak adlandırılacak şeyi de öneriyor. İlerici Hristiyanlar sadece amaca uygun ya da stratejik nedenlerle değil, aynı siyasi varsayımları paylaşmaları gibi basit bir nedenden dolayı sosyalist harekete katılmalıdır: "Kilisenin toplumsal kurtuluşu için mücadele, proletaryanın insanlığın kurtuluşu için mevcut mücadelesinden ayrılamaz." [37] Althusser'in bu görüşü yeni değildir. Marx ve Engels'in, dinî bağlılığın 1. Enternasyonal üyeliğine engel olmadığını savunduklarını ve 2. Enternasyonel döneminde aynı şekilde aslında bir rahibin bile sosyalist harekete katılabileceğini savunduklarını biliyoruz ve zaten pek çok kişi özellikle 2. Enternasyonel döneminde bunu yapıyordu.

Marx'ın ana argümanı, dine yol açan yabancılaştırıcı toplumsal ve ekonomik temelini devrimle değiştirildiğinde dinin kendisinin dağılacağı, dolayısıyla din ikincil bir olgu olduğu için dine doğrudan karşı çıkmaya gerek olmadığı yönündeydi. Buna karşılık Althusser, toplumsal devrim yoluyla dinin de özgürleşeceği böylece kendi hakikatine döneceği umudunda idi.

Gerçekten de dinin yabancılaştırıcı toplumsal ve ekonomik temeli vardır, fakat dinin aynı zamanda ve belki de en baştaki toplumsal temeli ölümden de kaynaklanan varoluşsal sorundur, yani insan olarak nereden gelip nereye gittiğimiz bağlamında bir anlam arayışıdır. Dolayısıyla Althusser din için sosyal devrimle birlikte hem "yok edilme" hem de "kendi hakikatine dönüştürülme"den bahsetmektedir. Siyasi ve toplumsal mücadeleyi "Kolektif dinsel yabancılaşmanın azaltılması onsuz dinsel özgürleşmenin bile düşünülmemeyeceği bir koşul" olarak görür.[38]

Roland Boer'e göre [39] Althusser için toplumsal ve dinsel devrim arasındaki analogi tam olarak müm-

Hristiyan Komünizm sadece Papa Francis söyleminde değil Latin Amerika ve dünyanın diğer bölgelerinde sosyalist temelli emekçi halk mücadelelerine katılan Kurtuluş Teolojisi akımı mensubu Katolik papazlar ve onların takipçilerinin eylemlerinde de yaşamaktadır.

kündür, çünkü dinin kendisi -Hristiyanlıktan bahsediyor- aynı zamanda devrimci bir güç olabilir. Marksist geleneğin çoğunun ağırlığına karşın, dinin ilerici olabileceğini ve yabancılaşmamış bir yaşam sunabileceğini savunuyor. Ona göre Althusser'in devrimci Hristiyanlığın uzun geleneği hakkında bir farkındalığı olmasa da bu makale ile kendisini Hristiyan Komünizmi geleneğinin bir parçası olarak gördüğü bir anı ortaya koymaktadır.

Sonuç yerine

Papa Francis 2016'da kapitalist dünya ekonomisinin "tüm insanlığa karşı temel terörizm" olduğunu söylemekte ve teolojisini kapitalizme eleştirel olarak tanımlamaktaydı.[40] The Economist'teki bir blog yazısı tarafından Leninist olarak etiketlenmesi konusu sorulduğunda Francis şöyle dedi: "Komünistler bayrağımızı çaldılar. Yoksulların bayrağı Hristiyandır. Yoksulluk İncil'in merkezinde yer alır, Komünizm ise "yirmi yüzyıl sonra" gelmiştir." [41] Hristiyan Komünizm sadece Papa Francis söyleminde değil Latin Amerika ve dünyanın diğer bölgelerinde sosyalist temelli emekçi halk mücadelelerine katılan Kurtuluş Teolojisi akımı mensubu Katolik papazlar ve onların takipçilerinin eylemlerinde de yaşamaktadır.

Dipnotlar:

- [1] Marcin Kula, "Communism as Religion", *Totalitarian Movements and Political Religions*, 6 (3): 371–381, (doi:10.1080/14690760500317727. S2CID 145672322. December 2005).
- [2] Hans J. Hillerbrand, *Encyclopedia of Protestantism*, (p. 800. ISBN 978-1135960285), Routledge, 2004.
- [3] Makaledeki Kutsal Kitap alıntıları şuradan yapılmıştır: <https://kutsalkitap.info.tr/>
- [4] Roland Boer, "Red Theology: On the Christian Communist Tradition", *Studies in Critical Research on Religion*, Volume 10, 2018.
- [5] A.g.e.
- [6] Karl Kautsky, *Thomas More and His Utopia* (Translated by Henry James Stenning), Lawrence and Wishart, 1888a [1979], London.
- [7] Friedrich Engels, *The Peasant War in Germany* (In Marx and Engels Collected Works), Vol. 10, 397–482, 1850a [1978].
- [8] Roland Boer, "Red Theology: On the Christian Communist Tradition", *Studies in Critical Research on Religion*, Volume 10, 2018.
- [9] Karl Kautsky, *Foundations of Christianity* (Translated by H.F. Mins), Socialist Resistance, 1908a [2007], London.
- [10] Karl Kautsky, *Communism in Central Europe in the Time of the Reformation* (Translated by J.L. Mulliken and E.G. Mulliken), Fisher and Un, 1897, London.
- [11] Karl Kautsky, *Foundations of Christianity* (Translated by H.F. Mins), Socialist Resistance, 1908a [2007], London.
- [12] A.g.e.
- [13] A.g.e.
- [14] A.g.e.
- [15] Friedrich Engels, *The Peasant War in Germany* (In Marx and Engels Collected Works), Vol. 10, 397–482, 1850a [1978].
- [16] Karl Marx, *Contribution to the Critique of Hegel's Philosophy of Law: Introduction* (In Marx and Engels Collected Works, Vol. 3, 175–87), Progress Publishers, 1844 [1975], Moscow.
- [17] A.g.e.
- [18] Karl Marx, *Economic and Philosophic Manuscripts of 1844* (In Marx and Engels Collected Works, Vol. 3, 229–346), Progress Publishers, 1844 [1975], Moscow.
- [19] Karl Marx, *Capital: A Critique of Political Economy*, Vol. i. (In Marx and Engels Collected Works, Vol. 35.), Progress Publishers, 1867 [1996], Moscow.
- [20] Rosa Luxemburg, "Socialism and the Churches", *Rosa Luxemburg Speaks* (Ed. Mary-Alice Waters), 131–52, Pathfinder Press, 1905 [1970], New York.
- [21] A.g.e.
- [22] A.g.e.
- [23] V.I. Lenin, *Draft for a Speech on the Agrarian Question in the Second State Duma*, (In Collected Works, Vol. 12, 267–99), Progress Publishers, 1907 [1962], Moscow.
- [24] Karl Marx, *Capital: A Critique of Political Economy*, Vol. i. (In Marx and Engels Collected Works, Vol. 35.), Progress Publishers, 1867 [1996], Moscow.
- [25] V.I. Lenin, *The Agrarian Programme of Social-Democracy and the First Russian Revolution*, 1905–1907

(In Collected Works Vol. 13, 217–431), Progress Publishers, 1907 [1963], Moscow.

[26] V.I. Lenin, *The Autocracy is Wavering...* (In Collected Works, Vol. 6, 346–51), Progress Publishers, 1903 [1961], Moscow.

[27] Roland Boer, “Red Theology: On the Christian Communist Tradition”, *Studies in Critical Research on Religion*, Volume 10, 2018.

[28] A.g.e.

[29] V.I. Lenin, *Revolutionary Days* (In Collected Works, Vol. 8, 101–23), Progress Publishers, 1905 [1962], Moscow.

[30] V.I. Lenin, *L.N. Tolstoy* (In Collected Works, Vol. 16, 323–27), Progress Publishers, 1910 [1963], Moscow.

[31] Roland Boer, “Red Theology: On the Christian Communist Tradition”, *Studies in Critical Research on Religion*, Volume 10, 2018.

[32] A.g.e.

[33] A.g.e.

[34] Akt. A.g.e.

[35] Louis Althusser, *The Spectre of Hegel: Early Writings* (Translated by G.M. Goshgarian), Verso, 1997, London.

[36] Roland Boer, “Red Theology: On the Christian Communist Tradition”, *Studies in Critical Research on Religion*, Volume 10, 2018.

[37] Louis Althusser, *The Spectre of Hegel: Early Writings* (Translated by G.M. Goshgarian), Verso, 1997, London.

[38] A.g.e.

[39] Roland Boer, “Red Theology: On the Christian Communist Tradition”, *Studies in Critical Research on Religion*, Volume 10, 2018.

[40] Nika Knight, “Pope Francis: Capitalism is ‘Terrorism Against All of Humanity’” (2 August 2016), Common Dreams, Retrieved 8 September 2018.

[41] Philip Pullella, “Pope Francis: Communists ‘stole’ the flag of Christianity” (29 June 2014), Reuters Edition International, Archived from the original on 7

July 2014. Retrieved 27 December 2020.

Gerçekten Ne Yapmalı - III: Tedavi Arayışı ^[1]

YUSUF AKŞEKER (yakseker@gmail.com)

*"kanunlar örümcek ağı gibidir. büyük sinekler deler geçer,
küçükleri ise takılır kalır."*

"Son Şiirim

*elim birine deşsin
ısıtayım üşüdüyse
boşa gitmesin son sıcaklığım!"*

Rıfat Ilgaz

Tedavi Arayışı

Önceki yazımızda mevcut siyaset ve iktidarın, toplum katmanlarından rızayı temin ederken kullandığı yol ve araçları tartışma-

ya çalışmış, bunların öznel koşullarını değerlendirmeye hatta analiz etmeye çalışmıştık. Profesyonel siyasetçiliğin ticaret

mensubu ve/veya ticaretle son derece içli dışlı olmakla yakın bağlantılı olduğunun altını çizmiş, "siyasetin finansmanı" yaklaşım yanı sıra "siyasetin yaptığı finansmanın" da gözden kaçırılmamasını salık vermiştik. Bu itibarla mevcut siyasal düzenin tüm araçlarıyla birlikte yoksullar, orta sınıflar ve

üst sınıflara lehine bir kısım taviz ve imtiyazlar vermek suretiyle kendini devam ettirdiğine değinmiştik.

İlk yazımızda kabaca siyasal mücadele-

nin siyasal bir teklif anlamına gelmediğini, zira ortada bir kötü yönetim emsali olmadığını, adalet talebinin ve tekere çomak sokmanın insanların beklentilerini ve korkularını

dışlamaksızın olması gereğine değinmiştik.

Tıpçılar gibi hastalar da az çok bilir; tedavi için teşhis, teşhis için tetkik gerekir. Biz, yani kendinden başka şeylere dair söz söylemeye çalışanlar, hasta mıyız, tıpçı mı bunu bilmediğimiz gibi teşhiste mi tedavide

mi tetkikte mi hangi safhada anlaşılmadığımızdan dahi emin değiliz. Haliyle majör depresyonumuzu atlatamıyoruz.

Emperyalizm ve Siyonizm

Yanı başımızdaki soykırımı ve onun yerli/millî acen-telerini teşhir eden bir grup insanız. Profesyonel si-yasetin, yani seçmen oylarına talip, altını çiziyorum, hiçbir partinin, yerel seçimlerden kafasını kaldırdığı; Refah'a, Gazze'ye baktığı yok. Ancak bu kafayı kuma gömme hadisesinin normal bir şey olmadığı ortada. Siyonizm'in taşeronluğundan ve Filistin'den söz et-menin oy getireceği üstelik UAD kararının mevcut olduğu bir durumda, üstelik bunu ilk günlerden ifşa etmiş Hasan Bitmez'den sonra başka bir milletvekilin-in de kalmadığı ortamda muhalif partilerin konuya gözlerini kapamaları kanaatimce kasti hareket olarak değerlendirilmeli. Profesyonel siyaset, tüm unsur-larıyla, apaçık ki NATO ve ABD'nin karakolu olmaktan oldukça memnun. Hal öyle olunca soykırım davasını açan Güney Afrika Cumhuriyeti'ne yanında müşteki olarak yer alan Nikaragua'ya, hatta Belçika'ya şükran duymaktan başka elimizde bir şey kalmıyor.

Tehdit ve teklif

Bazı maçların ardından denir ya; sabaha kadar oynansa sonuç değişmez. Eğer ki siyaset biçimim-izi değiştirmez ve geniş katılımlı, demokratik ve

Tıpçılar gibi hastalar da az çok bil-ir; tedavi için teşhis, teshiş için tet-kik gerekir. Biz, yani kendinden başka şeylere dair söz söylemeye çalışanlar, hasta mıyız, tıpçı mı bunu bilmediğimiz gibi teşhiste mi teda-vide mi tetkikte mi hangi safhada an-laşılmadığımızdan dahi emin değiliz. Haliyle majör depresyonumuzu atlatamıyoruz.

bağımsız bir kitle partisini kuramaz isek sonuç değişmeyecek. Devrimin çok basitçe madende işçil-erin iş cinayetine kurban eden patronun yüzlerce yıl ceza aldığı bir düzen olarak yorumlanması, futbol-cunun çifte sözleşmesine göz yumulmaması yahut da bir emeklinin çalışmaya mahkûm edilmemesi ve maalesef de ölen işçinin en azından cesedinin bulun-ması olarak yorumlanması gerekir. Güzel ülkemiz bi-raz *Hacı Nimet Özden Camii* veya *Milli Piyango İmam Hatip Lisesi*dir. Doğru, ama bunu değiştirmeye başla-manın elimizde olmadığını kim iddia edebilir.

Yöntem bilgisi

Mevcut siyasal partiler ve anlayışların kimlik konu-larını çözümlenmek ve aşmak bir tarafa, bir kimlik-ten veya aidiyetten güç aldıkları izahtan vareste-dir. Bunu aşılacak istenmesi her zaman, bir şekilde, engellenmiştir.[2] Bu yönüyle kurulacak siyasal parti hareketinde çoğulculuğun temini ve görünürlüğünün yanında birleştirici unsurların bu tür ayrımlar yerine dürüstlük, bağımsızlık ve kamuculuğun ilkeler ed-inildiği ilan ve teklif edilmelidir.

Aynı his ve talebimizi belki Cihan Tuğal da paylaşt-ırmaktadır; *"Etkili mevzi savaşları için ise, hem kurum-ların, hem de doğrudan sınıfsal olmayan toplumsal mücadelelerin belirli bir özerkliği olduğunu kabul etmek gerekiyor artık. Bugün, profesyonel devrim-cinin görevi, 20. yüzyıldaki gibi kurumları, mesleki mevzileri ve doğrudan proleter olmayan mücadele-leri partinin uzantısı haline getirmek değil. Net bir rota, program ve hedef etrafında bunların arasındaki köprüleri kurmak."*[3]

Bir program ile kazanmak

Siyaseti kazanmanın yalanda maharet kazan-maksızın bir yolu muhakkak ki vardır. Hukuka, yargıya, ekonomiye maliyeye, imara, işçi haklarına, iş güvenliğine, eğitime, sağlığa, enerji ve sanayiye, Kürdün saygınlığına, sosyal ve laik devlete, bilime dair bir sözümüz oldukça bir siyaset muhakkak icat edilecektir. Söylemin *"bize gel örgütlenelim"*den

“adalet talebimize, kamucu siyasetimize gel örgütlenelim”e gelmesi, bir teklife dönüşmesi ve artık bu komedinin bitmesi gerekmektedir.

Toplumumuz, güven duymak ve güvenine muhatap bulmak istiyor. Hem kendi hem de toplumun şapkasında birer tavşan var sanan sadece bizleriz. İlkelerimiz, yolumuz ve yöntemimiz, biz bağımsız olduğca, üç aşağı beş yukarı bellidir. Şeytanla el sıkışmadan iktidar olunmuyor[4] ise iktidarın sürekli karşısında onu sahiden yıkmaya ve baştan kurmaya talip olabilmekte fayda vardır, pek kıymetli Cem Somel hocamız esasen 2021’de Emek ve Adalet Platformu’nun yapmış olduğu atölyede bunun gerekliliği (zorunluluğu), gerekliliğinden öte böyle bir yolda tutulması yol ve söylemleri de tartışmıştı.[5]

Sürekli bir sonraki adımın tahmin ve teklif edilmesi hareketin salt akidevi/ideolojik olmaktan kurtaracak ve nesnel zemini dayatacaktır.[6] Gerçekçi ol imkânsız iste’nin tefsirinin geçirilecek bir konu olmadığı hatırlanmalıdır. Bu yolda sözelcilerin tek başına bırakılmaması, sayıalcılarla iş birliği içinde çalışmalarla, manifesto ve program için uzun mesailerin geçirilmesi gerekmekte, parti bağımsızlığı adına okumuşlar, işçi sınıfı ve sair unsurların düzenli adata bağlanması hususu özel çalışılmalıdır. Zira bunları yapan yok. Halkın bağımsız, kamucu, çoğulcu ve demokratik partisi için mücadelede evvel emir yol anahtarlarımız;

1. Bağımsız Yargının İnşası,

Yargı, siyasetin ve fraksiyonların ajanlarından kurtarılıp hukukun ajanlarına teslim edilmeli, HSK ile Adalet Bakanlığı keskin şekilde ayrılmalıdır.

2. Kamucu Politikalara Dönüş ve Servet Vergisinin Getirilmesi,

Ülke maliyesinin ipoteklerinin fek edilmesi, vergi yükünün işçi sınıfının sırtından alınması, ülke ve insanımızın bağımsızlığının yeniden kurulmasının en büyük kolaylaştırıcısı olacaktır.

3. İhale Kanunlarına Kalıcı Düzenleme,

İhale kanunları yozluk ve siyasetin finansmanı için delik deşik edilmekten kurtarılmalıdır.

4. Siyasetin Finansmanı Kanunu yazılması,

Kayıt içi ekonominin yeniden tesisi temiz ve bağımsız

siyasete zemin hazırlayacaktır.

5. Brüt Vergi Sistemi ve Vergi Bilincinin Arttırılması, Adalet için itiraz etmek, itiraz etmek için demokratik bilinç bunun için brüt vergi sistemi gerekmektedir.

6. Vergi Affı/Yapılandırmanın Kaldırılması, Adaletle yönelik talebin “enayi” hissettirmekten kurtarılması dürüst hayatı teşvik edecektir.

7. Basın İlan Kurumu’nun siyasetten arındırılması yönünde kanunlaştırma çalışması.

Bağımsız bir ülke için bağımsız gazeteciliğin teminat altına alınması gerekir.

#CanÇıkacakHalkınıSavunacak

#İsrailleticaretfilistineihanet

Dipnotlar:

[1] Bu yazı oturduğu binanın kolonlarını kesen mar-kete açtığı dava devam ederken 6 Şubat depreminde katledilen Avukat Serhan Özdemir’in, Efeler KYK yurdunda bütçe gerekçesiyle bakımı yapılmayan asansörün düşmesi sonucu katledilen Zeren Ertaş’ın, MEB’in stajyeri olarak çalıştığı Özkanlar Metal A.Ş.’ye bağlı işyerinde sac büküm makinesine başı sıkıştıktan sonra 16 dakika boyunca müdahale görmeden katledilen Arda Tonbul’un ve iliç’te cesedi hâlâ bulunmayan dokuz canın anılarına ithaf edilmiştir. Saygı ve rahmetle...

[2] Aziz Nesin, “Kürt Sorunu Üstüne 2”: <https://www.youtube.com/watch?v=ygYRVxK5XYo>

[3] Cihan Tuğal, “2023 Seçimleri ışığında: 21. yüzyılda profesyonel devrimcilik nedir? (3)”: <https://www.evrensel.net/yazi/93567/2023-secimleri-isiğinda-21-yuzyilda-profesyonel-devrimcilik-nedir-3>

Sürekli bir sonraki adımın tahmin ve teklif edilmesi hareketin salt akidevi/ideolojik olmaktan kurtaracak ve nesnel zemini dayatacaktır. Gerçekçi ol imkânsız iste’nin tefsirinin geçirilecek bir konu olmadığı hatırlanmalıdır.

[4] Düccane Cündiođlu, “Şeytan’la el sıkışmadan iktidar olunmaz?” (11/03/2011): <https://www.adanapost.com/seytanla-el-sikismadan-iktidar-olunmaz-8604h.htm> . Yine aynı yönde <https://twitter.com/ducane/status/1409085835916496898> X platformunda yazısı bulunmakta. Aşağıdaki videosunda da yine aynı minvalde konuşmuştur: <https://www.youtube.com/live/UdUekRw793g?si=litiTLDBvPEA4Hz1>

[5] Cem Somel’in “Bir İşçi Partisinin Ekonomi Programı Nasıl Olmalı” söyleşi serisi (toplam beş bölüm): <https://www.emekveadalet.org/atolyeler/cem-somel-bir-isci-partisinin-ekonomi-programi-nasil-olmali-1/>
<https://www.emekveadalet.org/atolyeler/cem-somel-bir-isci-partisinin-ekonomi-programi-nasil-olmali-2/>
<https://www.emekveadalet.org/atolyeler/cem-somel-bir-isci-partisinin-ekonomi-programi-nasil-olmali-3/>
<https://www.emekveadalet.org/atolyeler/cem-somel-bir-isci-partisinin-ekonomi-programi-nasil-olmali-4/>
<https://www.emekveadalet.org/atolyeler/cem-somel-bir-isci-partisinin-ekonomi-programi-nasil-olmali-5/>

[6] Mustafa Durmuş hocamız Servet vergisi ve Kamucu siyaseti tartıştığı videosunda; “Türkiye’deki Servet’in dağılımı şu: İki tür servet var: 1) Finansal Servet 2) Finans Dışı Servet. Finansal servet şunlardır: Bankalardaki mevduatlar, hazine kağıtları dövizler, borsaadaki kağıtlar vs. bunların çok büyük bir kısmı likittir. Finansal olmayanlar servet şudur: “gayrimenkuller, bir sermayedarın bir şirketi/fabrikası olması veya bir şirketteki pay.” Nasıl dağılıyor bunlar? Şöyle dağılıyor, %21’i Türkiye’de finansal servet biçiminde %79’u da finansal olmayan servet biçiminde.”

Yani Türkiye’deki zenginlerin büyük bir kısmı emlak zengini dolayısıyla da bugün en tepede hedefte olanların bu büyük müteahhitler olması gerekiyor. Ama tabii ki bunların de servet değerlerini toplayabilmek [hesaplayabilmek] zor. Bu nedenle [finansal olmayan servetin hesaplanabilmesi zor olduğu için] nereye odaklanılıyor, öncelikli olarak finansal servetlerine odaklanılıyor. Crédit Suisse diye bir kuruluş var, önemli çalışmalar yapan. Bu kuruluş her yıl bir servet raporu yayınlıyor. Son raporunda Türkiye’nin 2019 yılına ait verilerini şöyle paylaştı, dedi ki: “Türkiye’nin toplam finansal serveti 1.4 trilyon dolar. Bunun peki dünya serveti içindeki payı nedir? Bunun binde 4’ü.” Hemen bir parantez açayım çünkü mevcut iktidarın şöyle bir iddiası vardı: ‘Biz Türkiye’yi çok büyüttük, çok geliştirdik, servetini de arttırdık’. Oysa 2003 yılında Türkiye’nin toplam servetinin dünya serveti içindeki payı binde 4 iken yine şimdi de binde 4... Yani değişen hiçbir şey yok aradaki bir iki yılda biraz yükselmeler olmuş ama tekrar inanılmaz bir şekilde geriye doğru gelmiş.

Peki bu nasıl dağılıyor? Asıl dağılımı önemli. En zengin yüzde birlik nüfus, bunlar daha çok yetişkinler olarak sayılıyor, toplam servetin %53-54’lük kısmını alıyorlar. En zengin %5’lik kısım %60.5’ini, en zengin %10’luk kesim toplamda %70.3’ü alıyor. En yoksul %50 ise toplam servetin sadece %12’sini alıyor. Bu rapor inanılmaz bir eşitsizlik gösterdiği gibi paranın

da nerede olduğunu gösteriyor. Banka soyguncusuna sormuşlar, neden bankayı soydun: “Para oradaydı, kuruyemişçiye gidecek hâlim yok ya” demiş.

İşte ticaret dersi almak istiyorsanız servet de aslında bu zenginlerde. Bu zenginlerin yerleri de belli. Eğer servet vergisi alınacaksa öncelikli olarak bu finansal servetlerin vergilendirilmesi lazım. Bunun matrahı da var. İnanılmaz eşitsizliklerin olduğu, servetin belli yerlerde kümelenildiği bir ülkede yaşıyoruz. %1’i vergilendirseniz yeter!

Türkiye’nin büyük kısmı (%65) asgari ücretli ve yoksulluk sınırının altında yaşıyor. Ve bu insanlar aileleriyle birlikte yaşıyor. Bu, inanılmaz bir sömürü olduğunu, işçinin o ürettiği değeri büyük bir kısmının patronlara gittiği anlamına geliyor. Artı değer sömürüsü... Dolayısıyla artı-değer sömürüsü bu ülkede hiç olmadığı kadar yüksektir. Yani Türkiye’deki gelir dağılımı adaletsizliğinin ve bunun paralelinde servet dağılımı adaletsizliğinin birincil nedeni emek-sermaye çelişkisidir, kapitalizmin kendisidir. Asgari ücretleri bu kadar düşük düzeyde tutan politiklardır. Dolayısıyla siz emeğin payını bu kadar düşük belirlerseniz kâr payı da o kadar yüksek olmaya başlıyor. Kârlar da biriktiği zaman, diğer gelirlerle faiz, rant gibi, inanılmaz bir servet ortaya çıkıyor. O halde demek ki emek perspektifinden baktığımızda şunu söyleyebilmeliyiz: “Aslında sizin servetiniz bizden aldıklarımızdır. Sizin servetiniz bizim atalarımızdan dedelerimizden ninelerimizden yani işçi sınıfından şu ana kadar gasp ettiklerinizdir. Siz bunları alıyorsunuz ve biriktiriyorsunuz bizden sağladığınız sömürüsü sayesinde servetinizi böyle biriktiriyorsunuz.”

Servet vergisi işçi sınıfı başta olmak üzere emekçi kesimler için kullanılırsa bir siyasal iktidar tarafından onların sorunlarını çözmeye dönük, onları rahatlatmaya dönük, onlara birtakım ekonomik ve sosyal hakları daha fazla vermeye, kamusal hizmetleri ücretsiz vermeye dönük harcanırsa bu vergiler, bu ne anlama gelir?

Buna, bizden aldıklarımızın bir kısmını en azından bir servet vergisi yoluyla geri almış olacağız, denir. Dolayısıyla emek perspektifi şunu söyler der ki: ‘Ben birincil sömürü ilişkisine karşı mücadele vereceğim yani bu sömürüsüne karşı mücadele.’ Birinci mücadelede sınıf mücadelesinde öncelikli hedefi budur. Tabii ki bu hedef nasıl gerçekleşebilir ve artı değer sömürüsünü kaldırabilmelisin ki bu sömürü gerçekleştiren sınıfsal ilişkileri ortadan kaldırmamız lazım değil mi yani emek-sermaye çatışmasının ortadan kaldırmamız lazım. Sizin sömürecek bir sermaye sınıfı bırakmamız lazım, biz sınıfsız toplumu tahayyül ediyoruz. Peki sınıfsız topluma bugünden yarına gidiş mümkün mü? Hayır. Bu, çok net bir şekilde kendisini gösterdi. Bunun için çok uzun bir yol var. Hedef olabilir ama bu süre zarfında biz bekleyecek miyiz sınıfsız toplum gelmesini?!

Bu mümkün değil ve olmayacağı da belli böyle bekleyerek. O halde bugünden yarına hem sınıfsız toplumu kurma mücadelesi verirken aynı zamanda da hakları ve özgürlükleri genişleten, bizden alınan-

ları geri almaya çalışan, bizi güçlendiren politikaları da hayata geçirmemiz lazım.

İşte bu ikincil bölüşümde bütçe politikaları, vergi politikaları, kamu harcamaları politikaları üzerinden yürüyen bir süreç. İşte bunun için işçi sınıfının siyasal iktidarına ihtiyaç var. Hemen sosyalizm kurulması mümkün olmayabilir, hemen sınıfsız topluma geçiş zaten mümkün olmayacaktır. Ama bu olmaksızın işin daha başında bu sömürüyü azaltan ve halkı rahatlatan birtakım önlemlere başvurulması lazım. Yani servet vergisi bunlardan bir tanesidir. Diğer kurumlar vergisi oranlarının yükseltilmesidir. Ama en az bunlar kadar önemli olan bu aldığımız vergiyi ne yapacaksınız? Yani bugünkü kafayla servet vergisini alalım bunlara verelim bunlar zaten istediği gibi harcıyorlar, olmaz... Bunlar iktidarlarını pekiştirmek için kullanırlar. Dolayısıyla servet vergisi aslında doğru amaçlar için kullanılabilir diye vardır diyebiliriz.

Tabii yani yeterli bir araç değil servet vergisi. Hani derler ya her sorunun çözümü anahtarı olacak bir şey değil. Bir kere vergi dediğimiz olay koskocaman bir kapı düşünün kocaman bir kilit düşünün o kilidin kocaman kilidini içerisine koyabileceğiniz küçücük bir anahtardır. Servet vergisi kapıyı tek başına açmaz, tek başına da yetmez. O kilit başka bir şey, sınıf mücadelesiyle açılacak bir şeydir ama vergi; bu alanda böyle maymuncuk gibi işe yarayabilecek işlerden bir tanesidir. Ama tek başına çözüm olmayacağını söylemiştik. Kamu harcamaları bunun en önemli aracıdır, bunlara sahip çıkmamız lazım.

E peki bu tarihte olmuş mu? II. Dünya Savaşı sonrasında neo-liberal döneme kadar 1990'lara kadar buna benzer şeyler olmuş. İşçi sınıfı hakları olmuş, işçiler daha rahat yaşamış. Eğitim ve sağlık daha nicelikli olarak kaliteli ve eşit olmuş, ücretsiz olmuş. Peki bunlar bugün var mı, yok. Demek ki bu tür kazanımları koruyabilmek çok kolay değil. Kapitalizmin kendi içerisinde birtakım kazanımlar elde edebiliyorsunuz ama tüm bu kazanımları koruyabilmek çok kolay değil. Yeniden bölüşürücü politikaların böyle bir sorunu var yani onları koruyamıyorsunuz. Son tahlilde sonuç; sınıflar arası güç dengesi ile aradaki kavga ile ilgili bir şeydir. Bunu bir kere yazmak lazım. İkincisi özellikle kriz dönemlerinde özellikle büyük böyle salgınlar işte savaşlar göçler vesaire filan dönemlerinde sermaye sınıfı çok belirgin bir şekilde kusurları işçi sınıfı örgütleri önüne atmayı seçer ve bunu çok akıllıca da yürütür. Medya da yanında olduğu için. Yani bütün sorunların sebebinin servet vergisi ve benzeri yeniden bölüşürücü politikalar olduğunu söyleyebilir... Bu geçmişte yaşandı. 70'li ve 80'li yıllarda şöyle dendi:

'Halka bu denli kamu harcaması yapılırsa bütçe açığı olur, enflasyon yükselir, işsizlik de artar.' Ve maalesef buna insanları ikna ettiler. Dolayısıyla böyle bir riziko her zaman tabii ki var.

Üçüncü olarak da servet vergisinin, tüm yeniden bölüşürücü politikalarla beraber hayata geçirilebilmesi maliyetli olabilir, toplanması bürokrasi gerektirebilir. Bunun doğru yerde harcanması da bir başka boyutu.

O nedenle bana sorarsanız eğer, tabii ki ben bugün kısa vadede servet vergisini ile beraber halkı rahatlatmak için diğer önlemleri örneğin temel gelir sistemini de savunuyorum, halka bir temel gelir sağlanması verilmesi gerektiğini düşünüyorum. Ve bunun da servet vergisiyle karşılanması gerektiğini düşünüyorum ama bundan daha önemlisi şunu söylemek lazım; iyi bir toplum olmak istiyorsak adil bir toplum mu olmak istiyoruz sorusunu sormamız da gerekiyor. Adil bir toplum olmak yeterli midir? Bence adil toplum olmak yeterlidir. Çünkü eşitsizlikler nihayetinde sonuçtur. Bir şeylerin sonucudur, nedeni değildir. Adil toplum olmak güzel bir şey olsa da asıl doğru olan sınıfsız toplum olmaktır. Yani sınıfsız toplum için mücadele birinci planda olmalıdır. Sınıfsız toplum için mücadele verdiğiniz zaman birincil bölüşüme daha çok önem vermeye başlarsınız yani işin başında dersiniz ki; işçiler hak ettiklerini alsınlar, artı-değer sömürsüne karşı çıksınlar öbür tarafta servet birikmesin. O zaman ikinci müdahaleye ihtiyacınız kalmaz. Bu şuna benzer, hani sağlıkla iki tür harcama vardır ya bir önleyici sağlık harcamaları ikincisi de tedavi sağlık harcamaları. Kapitalizm ikincisini seçer çünkü metalaştırmıştır. Şehir hastanelerinde görüldüğü gibi inanılmaz bir sektör kurulmuştur. Peki doğru olan nedir; önleyici sağlık hizmetleridir. Hastalanmadan toplumu koruyabilmektir. Aynı şekilde toplumda ki bu sınıfsal eşitsizlikleri ortadan kaldırmak, emek sömürsünü ortadan kaldırmak; ikinci bölüşüme olan ihtiyacı azaltacaktır. Ama bunun için çok çok uzun bir yolu var. Bunu söylediğin zaman bir karşılığı şimdilik yok. Çünkü bu ülkede milyonlarca insan aç, yoksul ve işsiz o yüzden bunlara da bir program sunmamız lazım. Ve yeniden bölüşürücü politikalar da bunun için birer araç.

Daha İleri Okuma için: Mustafa Durmuş, "Serveti Neden ve Nasıl Vergilendirmeliyiz? (4) - Madalyonun İki Yüzü: Zenginlik ve Yoksulluk" (17. 01. 2021): <https://bes.org.tr/2021/01/18/mustafa-durmus-serveti-neden-ve-nasil-vergilendirmeliyiz-4-madalyonun-iki-yuzu-zenginlik-ve-yoksulluk-17-01-2021/>

Halksız ve Kayımlı Demokrasi

MÜNİR YUSUF

Demokrasileri anlamlı kılan halktır. Halkın iradesini yansıtmayan şeye demokrasi demiyoruz. Ama Türkiye için iyi kötü bir demokrasinin olduğu yer deniyor. Yanlış. Türkiye’de siyaset kurumları halkın iradesini doğrudan yansıtabileceği mekanizmaları boğarken güç ve sermaye temerküzünü mesele edenlerin ellerini güçlendiren bir kurguyla işliyor. Göstermelik bir demokrasi ülkesiyiz. Buna rağmen halk bazen imkân bulduğunda müesses nizamı rahatsız edecek sonuçları ortaya koyabiliyor. Her zaman değil tabi. Bu son seçim böyle-
si bir seçimdi. Halk maruz kaldığı onlarca “hizmet alamazsınız” tehditlerine pek aldırmış görünüyor.

Rakamlara baktığımızda büyük oy değişimlerinin yaşanmadığını söyleyebiliriz. Sağ siyasetlerdeki toplam oy miktarı ve oranı ile sol olarak kabul edilen siyasetlerin oy miktarları çok büyük bir değişim geçirmede. Yani İmamoğlu’nun destansı bir zafer

kazandığını söyleyebilmek mümkün değil. Belki Mansur Yavaş için bunu söyleyebiliriz. Seçimlere katılım oranı ise Türkiye ortalamasının altındaydı. Muhtemelen, CHP tarafında konsolide olan oylarla birlikte sandıklara gitmeyen küskün AKP seçmenleri bu seçimde yeni oluşan renk paletinin en büyük mimarıydılar. Tabi Kürtlerin güçlü oldukları ve olmadıkları bölgelerdeki oy tercihlerini ve fedakarlıklarını ayrıca görmek gerekir.

Haliyle geçen belediye seçimlerinin en azından batı bölgeleri için büyük bir zafer mi yoksa büyük bir hezimet mi

olduğu konusu tartışmaya açık duruyor. Hâlâ kendi mecrasını bulamamış küskünlerin ciddi bir oy kitlesini oluşturduğunu görüyoruz. Bu kesime, oy vermek istemesine rağmen tepkisini belli etmek için, partisinin gösterdiği aday içine sinmese de oy kullanan seçmenleri eklediğimizde ciddi bir toplumsal homurdanmanın sürdüğünü söyleyebiliriz. Yani demokrasimizin halksızlık sorunu sürüyor. Mevcut siyasetler ise

bu oluşan boşluğu doldurma kabiliyeti sergileyemiyor.

Bununla birlikte, Kürtlere uygulanan irade gaspı girişimleri ise seçimler bitmeden başlamıştı. Van Büyükşehir Belediyesi'ni kazanan eş başkan Abdullah Zeydan'ın seçilme hakkının olmadığını öne süren hukuk katliamı gibi karar, ülkeyi yönetenlerin kendilerini yeterli güçte hissettiklerinde her türlü hırsızlığı yapabileceklerinin kanıtı gibiydi. Ancak öngöremedikleri bir toplumsal tepkiyle karşılaştıkları için bu garabet karardan vazgeçmek zorunda kaldılar.

Türkiye'de Kürt seçmene uygulanan tarifenin Kürt olmayana uygulanmadığını görmek çok kolay. Çünkü Kürde uygulanan her şeyi, gözlerimize sokarcasına yapıyorlar. Bazı şehirlerin rengi sarı görünsün diye taşımaları seçmenle yerleşik halkın iradesini çalmaya çalışmak bazıları için devletin gücünü göstermesi

için gerekli ve doğru bir uygulama. Bugün zor gücünü kullanma hakkına sahip olanların Kürtler için uyguladıkları tarifeyi, eğer yeteri kadar güçlenirlerse, herkes için uygulayabileceklerini bilelim. Toplumsal muhalefetin, özellikle de Kürtlerin böylesi durumlarda iradelerinin gasp edilmemesi için kenetlenmeleri çok önemli. Aklımızdan çıkarmayalım, Kürtler özgür değilse ve eşitlenmemişsek, bu ülkede kimse özgür olamaz.

Seçim sonuçları bize siyasetin toplumsal dönüşümü sağlayabilmesi için, aşmamız gereken duvarların henüz yıkılmamış olduğunu gösteriyor. Kürtleri hariç tutarak, toplumsal dönüşümün gerçekleşebilmesi için örgütlenmesi gereken halk öylece duruyor. İşçi sınıfının siyaseti bu ülkede hâlâ somutlaşmış değil. İşçiler ve yoksul halk parçalı kaldıkça kalıcı dönüşümler ve gerçek bir demokrasi mümkün olmaz.

Hâlâ kendi mecrasını bulamamış küskünlerin ciddi bir oy kitlesini oluşturduğunu görüyoruz. Bu kesime, oy vermek istememesine rağmen tepkisini belli etmek için, partisinin gösterdiği aday içine sinmese de oy kullanan seçmenleri eklediğimizde ciddi bir toplumsal homurdanmanın sürdüğünü söyleyebiliriz. Yani demokrasimizin halksızlık sorunu sürüyor.

